

СПИСАНИЕ ЗА БЪЛГАРИТЕ В ЧЕХИЯ

Българи

БРОЙ 5-6 | 2020

ЦЕНА – 60 Kč

Пианистката Донка Ангъчева

38. фестивал „Златна роза“

Столетникът д-р Сава Рясков

Площад „Вацлав Хавел“ се роди в София

Изящните стъпки на пражкия сецесион

Смъртта на добрите новини

За красотата на България от планинските върхове

FILOZOFICKÁ FAKULTA Univerzita Karlova

Катедрата по южнославянски и балканистични изследвания

Философски факултет, Карлов университет

най-сърдечно кани всички,
които проявяват интерес към българския език, литература и култура,
да кандидатстват в специалността ЮЖНОСЛАВЯНСКИ ИЗСЛЕДВАНИЯ
с профил БЪЛГАРИСТИКА

Какво предлагаме?

- ❖ Бакалавърска програма по специалността **Южнославянски изследвания** с езиков профил по Ваш избор: **български**, словенски, сръбски, хърватски. Редовна форма на обучение с продължителност 3 години. Образователна степен „бакалавър“ (Bc.).
- ❖ Надграждаща магистърска програма по специалността **Изучаване на страните от Югоизточна Европа** със следните езикови профили: албански, **български**, словенски, сръбски, румънски, хърватски. Редовна форма на обучение с продължителност 2 години. Образователна степен „магистър“ (Mgr.).
- ❖ Докторантски програми по специалностите **Славянски литератури** и **Славянска филология**. Четиригодишно обучение, образователна степен „доктор“ (Ph.D.).
- ❖ Имате възможност да изучавате избраната специалност както самостоятелно, така и в комбинация с други специалности, ако следвате в друг факултет на Карловия университет или в друго висше учебно заведение в Прага.
- ❖ Обучението се води основно на чешки език и съгласно чешкото законодателство е безплатно.

Какви са предимствата на специалността?

- ❖ Ще владеете отлично езика, който сте избрали като основен (напр. български), и много добре втория изучаван език от предлаганите профили.
- ❖ Ще се ориентирате в проблематиката от областта на историята, литературата и културата на страните от Югоизточна Европа.
- ❖ Изучаваните езици (български, сръбски, хърватски, словенски), както и заложените в програмата учебни дисциплини, се преподават от утвърдени специалисти, някои от които са преподаватели от съответната страна.
- ❖ Въз основа на различни европейски програми и университетски договори по време на следването имате много възможности за обучение в държавите, в които се говорят изучаваните славянски езици.
- ❖ Получавате диплома с широко приложение. Можете да работите като преводач, преподавател, журналист, в европейските и държавните институции, в сферата на културата, търговията, туризма, частния бизнес и редица други области.
- ❖ Специалистите по изучаваните славянски езици са малко, което предполага успешна реализация на пазара на труда.

За повече информация: <https://kjbs.ff.cuni.cz/cs/uchazec/prijimaci-rizeni/>

Ако имате въпроси относно кандидатстването в специалността „Южнославянски изследвания“, можете да се обърнете към ръководителя на Катедрата по южнославянски и балканистични изследвания д-р Ярослав Отченашек (jotcenasek@yahoo.com)

Скъпи читатели,

Ето че най-после дойде дългоочакваният край на 2020 г.! Ще я запоемним като година на Ковида и на изпитанията, през която мнозина от нас загубиха скъпи приятели и близки. Тя беше година на маските и респираторите, а според някои антимаске-ри – година на запушените усти. 2020 г. ни донесе все лоши новини. През нея освен вируса върлуваше и всеобщият страх, а смъртта сякаш дебнеше отвсякъде.

Можем да я наречем и година на „капсулираните“ приятелства, на празните плажове и пустите улици, на липсата на прегръдка. Ибо – една онлайн година, в която изчезнаха или заспаха летаргичен сън редица професии и много хора останаха без работа. А други станаха милиардери... благодарение на всемогъщия вирус. Скудна дистанционна година – с много малко социални контакти, с ограничени пътувания и с доминиращи новини за Ковид-19, които предизвикаха психически проблеми и увеличили депресиите при немалко хора.

Вечно забързаните жители на планетата трябваше да намалят темпото и да минат в карантина. Животът сякаш спря. Живеехме ден за ден, в пълен застой, без възможност да планираме и в очакване на поредните рестрикции на правителството... В безкрайните часове на размисъл мнозина от нас преоцениха смисъла на съществуването си. И сега очакваме 2021 г. с надеждата, че ще е по-добра или поне ще бъде една нормална година.

В настоящия брой компенсираме бедния културен живот по време на пандемията със срещи с успешни хора на изкуството. Ще се запознаем с българската пианистка Донка Ангъчева, с младите и талантиливи български режисьори Димитър Радев и Константин Буров, с актрисата Валентина Каролева и с известния актьор Васил Банов.

Представяме и столетника д-р Сава Рясков – международно известен офталмолог и син на българския финансов министър Марко Рясков. Отбелязваме 100 години от българо-чешките дипломатически отношения, годишнините от рождението на Панайот Хитов, Филип Тотю,

Щастлива Нова 2021 г.!

Валери Петров и Йордан Балуров. С изящните стъпки на пражкия сецесион се насочваме към чешката традиция в изобразяването на Рождество Христово и към чудотворния Пражки младенец, но не подминаваме и тъмната история на Прага. До красотата на България се докосваме от висотата на планинските върхове.

Радваме се, че въпреки ограниченията във връзка с пандемията успяхме да осъществим концерти, литературни вечери, изложби, да празнуваме, макар и по-рано и на групи, Коледа и да поддържаме жив духа в Българското неделно училище „Възраждане“.

До нови срещи през 2021 г.!

Мария Захариева

Съдържание:

Българската общност 4 - 10

Изложба „Пъстра Прага“ / „Истории със силата на прегръдка“ / Форум на Академията на националните малцинства / Дядо Коледа на гости на БНУ „Възраждане“ / Меморто за един барандовски кинаджия от България

Слънчева храна 11

Българо-чешки връзки 12 - 17

Площад „Вацлав Хавел“ се роди в София / Томаш Роси: Музиката е без граници / Разходка в тъмната история на Прага

Интересно 18 - 21

Как не станах актьор

Актуално 22 - 25

Смъртта на добрите новини / Институции за хората

Култура и традиции 26 - 40

„Златна роза“ – фестивал на традицията, младостта и надеждата / Мисията да възвисяваш / Смесът на творчеството е непрекъснатото развитие / „Рая на Данте“ – психологизъм и висока актьорска класа /

Режисьорът Димитър Радев / Васил Банов: Професията ни е една част от красотата на света / Есенцията на Коледа в изображенията на Рождество Христово / Донка Ангъчева: Изкуството да мечтаеш е наполовина сбъдната мечта / 100 години от рождението на Валери Петров / Младенецът благославя Прага от столетия

In memoriam 41

Максим Минчев

Чешки импресии 42 - 45

Изящните стъпки на пражкия сецесион

Годишнини 46 - 57

Отношенията между България и Чехия (бивша Чехословакия) след 1989 г. / Доктор Сава Рясков / Панайот Хитов / Филип Тотю

Пътешествия и разходки 58 - 63

Докудето се вижда България, все е обаятелна / Русе, огряно от миналото

Накратко 64 - 65

Аз буки, веи глаголати! 65

Пъстра Прага показаха талантиливи български фотографи

Изложбата, организирана от сдружение „Възраждане“, се откри на 5 декември

Здравка Славова, Мария Захариева и Деница Проданова

Тревога и страх се лекуват по един начин – с красотата, изкуство и любов, а това важи с пълна сила и в отиващата си ковид-година. Дните на българската култура, които са традиционно в календара на сдружение „Възраждане“, предложиха точно щипката изкуство, че да ни стане по-добре наред всички лоши новини и непрекъснати промени, свързани с коронавируса и разпространението му в Чехия. И рецептата проработи – включително и заради изложбата *Praha rozmanitá*, която събра на едно място талантите на две наши сънароднички фотографи – Здравка Славова и Деница Проданова.

Още по-специално беше събитието и поради това, че **и за двете изложбата беше дебютна.** А и темата се оказа повече от вдъхновяваща! Както сподели Деница, любовта ѝ към снимането се ражда именно в красива Прага преди близо четвърт век. Затова и запечатва духа на града – този *genius loci*, в безброй снимки. Точно снимането пък помогнало на Здравка да се влюби в Прага, разбрахме от самата нея. Благодарение на фотоапарата тя открива общ език с град, за който трудно е предполага-ла, че ще се превърне и в неин дом.

А идеята на изложбата бе всъщност да преминем отвъд добре познатото лице на Прага, което служи за реклама по целия свят. Затова и близо 40-те снимки в галерията на *Дома на малцинствата* показваха неочаквани ракурси или пък... събития. Една от поредиците на Здравка например беше посветена на **изпращането на коронавируса** в началото на лятото, което за жалост се оказа предсрочно. На един от кадрите са първите мла-

доженци след безпрецедентната карантина, както мислехме тогава. На друг пък оркестър свири на по-седналите по масите на Карловия мост празнуващи...

Деница, от своя страна, ни води към детайлите, към онези малки неща, които правят Прага необикновена. Една от най-красивите ѝ снимки например е на... църковната порта на храма „Кирил и Методий“ в пражкия Карлин. Друга пък показва единственото в света кубистично гробище – в пражкия квартал Дяблице. А като гледахме всички кадри, красиви и изпълнени със слънце, с емоция, си дадохме сметка колко повече време отделяме на всекидневието, на житейските неприятности. И така пропускаме най-важното – **Прага е град, който е изтъкан от културно-историческо наследство.** Самата му атмосфера лекува от всяка една житейска неприятност. Но е нужно да се движим с отворени очи по улиците му – точно както правят Здравка и Деница и както ни показва в тази толкова пъстра и позитивна изложба, *Praha rozmanitá*... Благодарим им!

Красимир Проданов

След откриването на изложбата

Истории със силата на прегръдка

На 16 декември в Дома на националните малцинства в Прага бе представена книгата на Красимир Проданов „Истории със силата на прегръдка“. Събитието беше част от „Дните на българската култура“, организирани от сдружение „Възраждане“.

Снимка: Здеавка Славова

На 16 декември 2020 г., малко преди най-хубавото време на годината, когато всички сме в очакване на Рождеството, в галерията на Дома на националните малцинства в Прага своята дебютна книга представи Красимир Проданов. За читателите на сп. „Българи“ името му вече е добре познато – през последните години имаме удоволствието да четем негови статии, интервюта или просто размисли за живота и случващото се около нас във всеки брой на списанието. Краси Проданов е журналист и редактор, както и преводач от чешки език. Освен това обаче той е и мъдър, деликатен събеседник и сладкодумен разказвач. Именно умението му да облича в най-красивите думи и наглед обикновени неща личи от страниците на първата му книга. „Истории със силата на прегръдка“ включва текстове, писани от 2017 до 2020 г. Те пресъздават мигове от живота на своя автор, картини, запечатали се в съзнанието му, емоции, облечени в думи. Това е книга, в която като през вълшебно стъкълце читателят гледа уж до болка познатия му свят, но с други очи. Повечето текстове, включени в книгата, вече са били публикувани

в социалната мрежа „Фейсбук“. В основата им са няколко проекта, които Краси прави заедно със съпругата си Деница. Единият от тях е „Слънчева храна“ – страничка, на която те споделят мисли за живота, както и красиви снимки. Другият проект се нарича „Работилница за вълшебно писане“ и има за цел да помогне на хора, желаещи да пишат, да дадат воля на творческата си енергия. Краси дори ни демонстрира две от техниките, които използва в Работилницата, а с тях всъщност ни припомни нещо много важно – да търсим красота и смисъл във всичко, което ни се случва, да бъдем „ангели с ръце“, както нарича в книгата си хората, чиито сърца са отворени за другите и за доброто. Третият проект на Краси и Деница Проданови – „От любов към Чехия“, също намира отражение в книгата, но не чрез текстове. „Прага е много силно осезаема в книгата по разбираеми причини, защото тя се превърна в поле за дооцветяване в живота ми“ – споделя авторът, който от няколко години дели времето си между Чехия и родната България. Краси Проданов скромно казва, че не се възприема като писател, а текстовете, включени в дебют-

ната му книга, са писани по-скоро несъзнателно. Идеята за издаването им пък е дошла от негов познат. „Онова, което ги свързва, е силната емоция, която прави мига специален“ – казва Краси. Той сподели още, че концепцията на Жан-Пол Сартр за свършените мигове в живота му е направила много силно впечатление още от ранна възраст и че винаги търси такива мигове във всекидневието. А това личи на всяка страница от книгата му. Краси умее да поспре за малко, да се огледа, да позволи на сетивата си да доловят красотата наоколо и най-важното – да я изживее. Историите в книгата са преживени. Авторът им признава, че понякога добавя дума или образ

към първоначалната случка, но като цяло фактите и обстоятелствата в книгата са разпознаваеми. И наистина – Прага, Бургас, София, Нове Место над Метуи... всяка история започва с точно указване на мястото, където се е родила. Посочено е и точно на коя улица или площад се е случило това, което авторът е съпреживял и описал. Така се изгражда една чудна карта, свързваща места, които на пръв поглед са много отдалечени помежду си. Картата

Снимка: Деница Проданова

Мария Захаријева и Красимир Проданов „кръщават“ книгата с шампанско, както повелява чешката традиция

на един житейски път, но и карта на емоциите. Радост, тъга, удивление, състрадание, меланхолия, любов, надежда – в „Истории със силата на прегръдка“ има от всичко. „Много е важно във всекидневните да откриваме някакви малки

моменти, които да ни зареждат и буквално да ни връщат енергията, да разширяваме някак собствените си вътрешни граници“ – казва Краси Проданов. Дава ни и съвет как да го постигнем: *Прочети, обичай, дишай, живеј* е формулата за духовно рав-

новесие, която откриваме още на корицата на дебютната му книга. Срещата с Краси Проданов беше като предколеден подарък, като успокояваща приятелска прегръдка в това тревожно време. Книгата беше „кръстена“ с шампанско, както повелява чешката традиция, но с грижа и внимание, така че нито една капчица да не попадне върху бройките от тиража, които пристигнаха от България специално за премиерата.

Според първоначалния план „Истории със силата на прегръдка“ е трябвало да излезе през следващата, 2021 г. Появата ѝ малко преди Коледа обаче е съвсем навременна – за да ни напомни, че любовта, човечността и доброто все още са около нас. Трябва само за малко да поспрем и да се огледаме – най-вече вътре в себе си.

На Краси Проданов и дебютната му книга пожелаваме успех и много читатели!

Д-р Десислава Вилимовска

Форум на Академията на националните малцинства

Мартин Дзингел открива дискусияния форум

Снимка: Мария Захаријева

На 14 декември 2020 г. в Дома на националните малцинства в Прага се проведе дискусиянен форум на тема „Европейската миграция и интеграция на националните малцинства в Чешката република“. Той беше организиран от Академията на националните малцинства

(включваща сдружения на българското малцинство – „Възраждане“, на немското – „Събрание на немците в Чехия, Моравия и Силезия“, на руското – „Руска традиция“, на русинското – „Общество на приятелите на Подкарпатска Русия“, на словашкото – „Документален и музеен център на словашкото малцинство в Чешката република“ и на украинското малцинство – „Обединение на украинците и привържениците на Украйна“).

Първият панел на форума беше на тема „Миграция и интеграция от гледна точка на съвременната история“. Рефератът на доц. д-р Матей Спурни бе фокусиран върху миграцията и интеграцията на националните малцинства в рамките на бивша Чехословакия. Вторият дискусиянен панел – „Съвременната миграция и интеграция“ – засегна въпросите за миграцията и интеграцията на националните малцинства от съвременна гледна точка. Рефератът на Дана Битнерова, д.ф.н. от Факултета по хуманитар-

ни науки към Карловия университет осветли и някои юридически норми в съвременния социален контекст. В рамките на дискусияния форум бе открита и изложба, включваща седем панела, които запознават аудиторията с историята на емиграцията на съответното малцинство, с културното сътрудничество и съвременните специфики на дадената общност. Те бяха изготвени от председателите на всяко от сдруженията на Академията – Мария Захаријева, Мартин Дзингел, инж. Игор Золотарев, Агата Пилатова, д.ф.н., Хелена Носкова, д.ф.н. и Олга Мандова. Андрей Сулитка, доктор на философските науки и сътрудник в Института по етнология към Академията на науките на Чешката република, запозна присъстващите с целите и задачите на Академията на националните малцинства. В края на дискусияния форум бяха представени и предстоящите проекти на Академията.

Мария Захаријева

Дядо Коледа... без брада посрещнаха най-малките в неделното училище

Скъпият гост раздаде подаръци и накара всички да се усмихнат

Дядо Коледа с щастливите деца от подготвителната група на БНУ „Възраждане“

Дядо Коледа по традиция се отбива и при нас. Тази година той гостува в подготвителната група на българското неделно училище към сдружение „Възраждане“, за радост на малки, че и на големи. Покрай всичките перипетии на настоящата учебна година бяхме решили, че едва ли добрият старец ще си създава проблеми и с нас – нали свободното придвижване е толкова трудно напоследък... Но верен на себе си, той потропа на вратата точно навреме, докато децата тъкмо се чудеха ще има ли и тази Коледа подаръци за тях.

Но малчуганите веднага заподозряха и нещо нередно – Дядо Коледа беше дошъл без прословутата си брада. А като го попитаха къде е тя, се оправда с маската, която напоследък е принуден да носи. Оттам нататък сякаш паднаха всички прегради и децата се заприказваха свободно със своя специален гост. Той им разказа, че обича да му оставят чаша прясно мляко и бисквитки, докато разнася подаръците, защото много се уморява и краката го болят. Дечицата пък се похвалиха до едно кое откъде е и споделиха колко обичат своята родина България. Някои

се бяха подготвили специално, така че още преди да започне да раздава подаръците, **Дядо Коледа получи сам хубави дарове.** Децата му бяха нарисували *картичка*, вместо мляко му дадоха *шоколадче*, а за финал – и *две крони*, че да има какво да внесе след Коледа в банковата си сметка. Самото раздаване на подаръците мина в много смях и шеги – малките госпожици блестяха в пъстрите си рокли, а техните кавалери, макар че са по-малката част от групата, също заслужи комплименти. Така Дядо Коледа разбра, че повечето от децата обичат най-много да рисуват, а **най-хубавото на Коледата са, разбира се, подаръците!** Затова и накрая всички се снимаха дружно, че да запазят спомен за хубавия момент. На раздяла пък Дядо Коледа предложи да вземе в чувала някое от децата... и да го заведе на Северния полюс. Малчуганите първо се почудиха, но... веднага се появи кандидат. Само дето добрият старец вече препускаше към някои други деца, някъде другаде по света, със своята коледна шейна. Но сигурно ще се отбие пак догодина... и тогава ще сме без маски!

Красимир Проданов

И Дядо Коледа получи хубави дарове

Учениците от 1. клас със своята учителка Десислава Вилимовска

Мemento за един барандовски кинаджия от България, или последният Възрожденец

На 7.12.2020 се навършват 100 години от рождението на една личност, станала емблематична за българската колония в Прага. Йордан Балуров – по неговите думи – български кинаджия, по мярката на старите българи – човек сърцат и широко скроен, тази година щеше да празнува вековен юбилей. Заслужаваше. Вместо това на 2.12.2009 той си замина. От смъртта му са изминали вече 11 години, а като че ли беше вчера...

Йордан Балуров (вторият вдясно на втори ред) сред свои сънародници в Прага, 50-те години на 20 век

В живота на Йордан Балуров месец декември е бил като че ли съдбовен. На 7 декември идва на света в семейството на кожухар, а на 2 декември си отива от него, само пет дни преди да навърши 89 години. Когато напуска родната си страна, точно на двадесет и шестия си рожден ден, отново през декември 1946 г., пристига като земеделски работник в (тогавашна) Чехословакия. Спомням си колко често е казвал, че винаги, всяка година през декември носталгията го разтърсва и буквално му бръква в душата, връща го в мислите му назад към всичко, през което е вървял в живота си. Време, което с всяка изминала година изтича и като че ли натежава – 63 години живот извън България. Много ли са, малко ли са – това е бил неговият живот. Както, неслучайно, е написал в своята книга „Носталгия“:

„Каква сила имаше младостта ни и колко голяма беше тя, за да ни отнесе далеч от родното огнище,

в една непозната страна. Връщане към младините няма“.

И винаги добавяше с типичното си чувство за хумор: „Обаче и аз не се давам! Аааа!“

Вярно – този човек не се предаваше лесно и невинаги бе лесен събеседник. Не беше и от най-отстъпчивите, особено когато ставаше въпрос за българското общество тук в Прага с вечните му, сякаш неизкореними проблеми и дежурните размирици. По всякакъв повод. Познавахме се 17 години – от 1992 до смъртта му през 2009 – и си го спомням като човек, който бе непрекъснато ангажиран с нещо „много важно“ по тази „линия“. Години наред! Пишеше, снимаше, печаташе и безвъзмездно раздаваше това, което е издал. За тези от нас, които бяхме почти непрекъснато около него, той беше бай Йордан. За онези, които го познаваха бегло – беше господин Балуров, а за всички останали – неправим Дон Кихот. Той нито се обиж-

даше, нито се впечатляваше, нито се интересуваше. Животът отрано го беше научил да оцелява и най-важното – да различава между хората и между важните, не толкова важните и съвсем маловажните неща. Като на човек селянин бе „в кръвта му“ да отсява зърното от плевела. В пряк и преносен смисъл.

Баща му Иван Балуров е бил човек роден, расъл и живял цял живот в недоимък, но със силен дух и ясна житейска котва. При цялата беднотия на фамилията му, където вече раснат момчето Йордан и двете му дъщери Елена и Кева, бащата осиновява и прибира от улицата още едно момче – сираче. За него бай Йордан винаги и неизменно казваше „брат ми“. Йордан Балуров става кожухар като баща си, после служи в Софийския гарнизон на българската армия на Н.В. цар Борис II. Заради някакви разприавии на бащата Иван Балуров с тогавашната власт, след смъртта му на сина Йордан се налага да доизлежи в затвора присъдата на родителя си. Не обичаше много да разказва за това време, но явно оттогава у него беше останало едно неизкоренимо и много жилаво чувство за социална справедливост и за равновесието на нещата от житието-битието. Имаше своите основания за подобни виждания и позиции, и енергично ги бранеше. Беше от онези искрени и истински привърженици на красивата приказка „Утопия“, която е възможна, за съжаление, само като идеал и май единствено на хартия. И понеже беше човек видял много и патил още по много – не се притесняваше нито от критика, нито да критикува. По същество. Няма рекъл-казал, тоз' разбрал - другият не чул! Можеше да бъде и доста рязък, но никога без причина. Буквално от самото си стъпване на чешка земя Йордан Балуров започва

да организира българите, които са пристигнали заедно с него. И пак е декември – на 10.12.1946 г. тази група от 22 души е разпределена и отведена до Нова Вес (Nová Ves, на бълг. Ново село, в района на гр. Хо-матов, Северозападна Чехия). Още на 18.12.1946 г. тези млади българи са основали свой Български клуб в старата, селска, полуразрушена след войната крчма в тези напуснати от хората и Бога райони на чешко-немската граница след края на Втората световна война. През 1950 г. селото е имало 107 къщи и 238 жители – чехи и българи. След три години, отново през съдбовния за него месец декември 1949 г., Балулов е избран за организационен секретар на централното ръководство на Българската културно-просветна организация „Георги Димитров“ в Чехословакия. Това преобръща живота му – идва в Прага, занимава се с българските дела като организатор и общественик, установява се в професията си, създава семейство. И остава завинаги в Прага. Своето идване, живота си в Чехословакия (Чехия) и българското общество тук Йордан Балулов е описал в двете си книжки – „Носталгия“ (от 2004 г.) и „Българите в Чехия, или хрониката на една епоха между 1946-2008“ (от 2009 г.). От всичко, за което разказва и на което аз самата съм свидетел, е ясно, че житейският му път минава през две главни теми и сфери на битието му: съдбините на всичко, свързано с България и с българите тук над граница, минава и

Проф. Пенчо Пенчев (вляво) и Йордан Балулов (вдясно) на фестивал в Братислава, 60-те години на 20 век

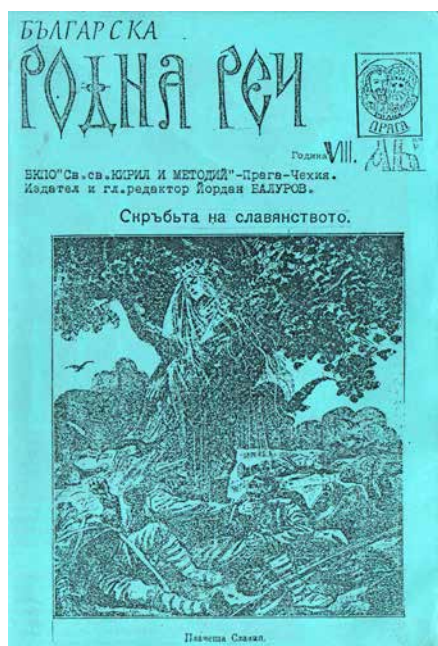
през филмовото изкуство в най-силните години на чешкото кино. И пак е декември! Йордан Балулов започва работа в световноизвестното чешко киностудио „Барандов“ на 3.12.1951 г. Работи там до пенсионирането си, почти 40 години, в началото като момче за всичко, после като помощник-режисьор и член на продуцентския екип. Имаше добрата идея и намерение да напише своята следваща книжка точно за този много съществен пласт от живота си – за работата си и срещите с най-големите звезди на европейското и световно кино: Роберт Осейн, Марина Влади, Сергей Бондарчук, Фей Дънауей, Клаус-Мария Брандауер, Владимир Висоцки, Любов Орлова, беше личен приятел на Раде Маркович и на големия Вълко Радев. С тях до последно се чуваше и по телефона. Работил е и с почти всички звезди на чешкото кино: Рудолф Хрушински, Властимил Бродски, Иржина Бохдалова, Йозеф Кемър, Лубомир Липски, с режисьорите Ян Кадар и Елмар Клос, донесли най-престижната награда „Оскар“ за филма „Магазинът на главната улица“. В този филм Балулов е вече в продуцентския екип. И България от 1965 г. има име на свой човек във филм, носител на най-голямото световно филмово отличие. Йордан Балулов така и не успя да напише тази своя книжка, което е много жалко и тъжно, защото неговите безкрайни бохемски истории около

снимки и преживелици с артисти и екипи бяха толкова колоритни и запомнящи се. Дано в документалния филм, който се подготвя за него, е разказал поне нещичко от всичко това. Със сигурност можем да го чуем в последното преиздаване на пуснатия в продажба дигитално реставриран филм „Магазинът на главната улица“ и в едно интервю от 2007 г., което е направил за руската редакция на Радио Прага. Успоредно с практическото си професионално развитие на „Барандов“ Йордан Балулов се усъвършенства като посещава няколко семестъра теоретични занятия във Филмовия факултет на Академията за изящни изкуства в Прага (ФАМУ). И така години наред – работа по 15 часа на денонощие – денем на снимачните площадки, вечер на лекции. Участвал е в снимките на повече от 280 чешки филма и на много продукции с европейските кинематографии на французи, англичани, руснаци, унгарци, германци. Тясно сътрудничи и при пражките снимки на българския филм „Осъдени души“ на Вълко Радев, работил е и с режисьорите Вили Цанков и Христо Христов. По времето на работата си в братиславското студио „Колиба“ се сприятелява за цял живот със сръбския актьор Раде Маркович. Над всичко при Йордан Балулов винаги е било благото и доброто на най-близките му хора – семейството, родатата, приятелите, съмишлениците,

Снимки: архив на Българската културно-просветна организация „Св. св. Кирил и Методий“

Снимка: архив на БКПО „Св. св. Кирил и Методий“

делата в Българската културно-просветна организация „Св. св. Кирил и Методий“, която се основава на 5.5.1992 г. Това е първата алтернативна организация, която започва самостоятелното си съществуване и работа извън бившата комунистическа организация с името на Георги Димитров.

През декември същата година Балуров става неин пръв организационен секретар. Първият председател е лекарят д-р Димитър Марзянов, а Балуров заема тази позиция през 1995 г. и остава там до смъртта си. Балуров беше човек от „старата школа“ – държеше на думата си, не предаваше приятел, можеше да се скара с някого, но не беше отмъстителен и не *гонеше карез*, както биха казали и днес в село Дъбован, където е расъл в равнините около Дунава (роден е в с. Чупрене, Белоградчишко). Пишеше и издаваше като самиздат статии, книжки – свои и на големи българи, съхраняваше и разпространяваше протоколи от дейността на българската общност тук. По стечение на обстоятелствата тогава, когато списанието на българското землячество тук – „Роден глас“, се намира на границата на ликвидацията, за известно време става негов главен редактор. И практически го спасява от изчезване.

Историята на списанието, от самото му начало, Й. Балуров е описал много точно в брой 10-ти на „Роден глас“ от 1995 г. А ето какво разказва и за

личния си ангажимент в него: „От юни м. 1991 г. чак до април 1995 „Роден глас“ го издавах със собствени пари, но го четяха всички клубове в Чехословакия, а после в Чехия, след раздялата. Моите представи бяха скромни – бюлетинът да няма външен блясък, а да е съдържателен. Да се списва на патриотична база. Да обединява хората, да говори истината, да е критичен, но не и злобен...“ След като се назначава друг главен редактор, Балуров, пак със собствени средства – той не разчиташе на никого – започва да издава едно друго списание и го нарича „Родна реч“. Това списание става орган на Българската културно-просветна организация „Св. св. Кирил и Методий“, която основават заедно с д-р Д. Марзянов и инж. Дечо Костадинов. От „Родна реч“ излизат като самиздат около 120 броя, разпространени както тук сред нашенци, така и по българските библиотеки. Нерядко до днес се виждат и намират някои броеве в българските антикварни книжарници. Сред нас бай Йордан не се появяваше никога без своя задължителен фотоапарат, а под мишницата си винаги носеше и нещо, което е излязло последно от печат. Огромно количество снимки на българите тук от най-различни години – събирания и събрания, празници в клуба и Българското училище, изложби и концерти от Дома на националните малцинства, снимки от Българското посолство и Българския културен институт – е публикувал в книжката си „Носталгия“ от 2009 год. С много

Йордан Балуров

Снимка: Ярослав Балвин

от материалите и протоколите, които Балуров е изпращал в Народната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ в София, е работил и дословно цитирал българският историк Костадин Гърдев в успешната си книга „Българската общност в Чехия и Словакия. Минало и настояще“ на Университетското издателство „Св. Климент Охридски“, София, 2003. За даренията, които правеше бай Йордан, може много да се разказва – поръчваше картини и ги подаряваше на Българското училище и на православната църква на ул. „Реслова“ в Прага. Във времето на спонсорите и софрите сред нас живя един истински български меценат. Последният Възрожденец!

Силвия Георгиева

Представяне на книгата на Йордан Балуров „Българите в Чехия или хроника на една епоха“ в Дома на националните малцинства, Прага, 2009 г.

Снимка: архив на сдружение „Възраждане“

Слънчева храна

Ангелът на благодарността

Придружава ни във всичките ни земни дни. Когато сърцето ни трепне, значи пак е размахал криле. Благодарността е най-ангелското чувство. То напомня най-бързо, че самите ние сме неземни творения, небесни създания. Понякога куцукаме, друг път се въртим в кръг... Обър-

кани или наранени, но същността ни пак е на ангели!

Затова отваряме прозорците днес – и на домовете, но и на душата. Търсим светлината, защото тя е пътечка към ангелите. Усетим ли нещо в нас да играе, да трепка, пак са тук. Превърнал се е в празник денят.

Кратките дни помагат да се видим отвътре

Предколедните приготовления са били по-различни едно време. Защото тогава и изкушенията на практика са липсвали. А декемврийските дни са давали една невероятна възможност – човек да се потопи в себе си. А точно там, вътре в нас, се случва и най-важната ни среща. Там можем да пречистим себе си от болка или да изтрием разочарованията. Просто да потърсим равновесие. По този начин се зареждаме и с нова енергия. Празникът, който идва, предполага, че ще е светла... А така самите ние сме готови за хубави, благи дела. Но началото е именно умението ни да се потопим. Да почувстваме всичко с любов отвътре.

Страхът заменяме за доверие

Когато го почувстваме в себе си, губим нещо много важно – своята интуиция. И действията ни се автоматизират, досущ като мислите. Уплашеният човек е много по-податлив на външно влияние. Ненаправно

когато някой иска да ни постави под контрол, се опитва да ни уплаши. Важи за всякакви отношения – и ефектът може да се почувства веднага в чисто енергиен план.

Правилната основа в общуването ни затова е доверието. Когато то е взаимно, можем бързо да преценим ситуацията и да вземем решение. Ето така, ако говорим на хората около нас – с доверие, ще сме си много по-близки. Пълни с вдъхновение.

Простичките истини са най-силни

Важи и за думите – колкото по-обикновени са те, толкова по-надалеч стигат!

И простите действия винаги крият неочаквана мощ. А философите от-

давна са казали, че простите отговори могат да разрешат и най-големия проблем. Затова ни се иска да живеем с нещо обикновено в сърцето. С надежда, че любовта и доброто отношение са достатъчни. Само тях да имаме, и всичко ще е различно. Простички са, но притежават всичката сила на света.

Решение взимаме, когато сме спокойни

Умението да потъваме в себе си носи наистина много. Това е все едно да изключим от околните обстоятелства, направо от целия свят. Така дори когато сме под напрежение, виждаме нещата без емоционалната им окраска. А ние, хората, сме такива съще-

ства, че сме изплетени от емоции! Когато се свържем със собствената си същност, става и още нещо. Изведнъж долавяме гласа на интуицията. А именно той е безценен при всяка наша крачка. Той е пътеводителят ни в този живот.

Ден в гората зарежда за цял месец

Чудесно е човек да го превърне в ритуал – поне веднъж на 30 дни да попада в някоя гора. И да се потапя в енергията ѝ. Японците дори имат думичка за това. Разходката в гората те наричат шинрин-йоку. Така всъщност те означават и самия вървеж между дърветата, но и свързването с гората

с помощта на интуицията. А това означава да говорим на дърветата, да ги прегръщаме, да вдишваме аромата им. Едно време гората е била наш дом и така се завръщаме в лоното му. Ефектът е, че съзнанието ни се изчиства... Като нови сме.

Красимир Проданов

Площад „Вацлав Хавел“ се роди в София

Философията на първия чешки президент има място и у нас

Парченцето от града, което ще носи името на президента и драматург, се намира на централно място. Става дума за триъгълника, заключен между улиците „Шипка“, „Проф. Асен Златаров“ и бул. „Евлоги и Христо Георгиеви“. Перловската река пък ще напомня за Вълтава, на хвърлей от която Хавел живее дълги години.

Инициативата за място, наречено на големия философ и защитник на демокрацията, е отдавнашна. Сега обаче вече придоби реални очертания, сбъдна се, а плановете на хората, заели се с каузата, далеч не свършват дотук. Даваме думата на един от тях – Мартин Младенов, който през последните години преведе на български знакови пиеси на Вацлав Хавел плюс други негови творби. И от Чехия нека сега се пренесем в София...

Как се роди идеята в София да има малко повече от духа на Хавел?

Когато Хавел почина през декември 2011 г., бях по работа в България и промених датата на завръщане в Чехия с два дни, за да мога да присъствам на неговото погребение. Още в онзи момент имах желанието да направя „нещо“, да има място и в София, което да ни напомня за него. Не само аз съм мислил в тази насока, а съвсем естествено – и други хора, които са имали същото усещане. Оказа се, че в това отношение нямаме никакви различия с моя приятел Петър Стойнов, който е голям почитател на Хавел. С Петър вече бяхме основали *Софийския дискуссионен форум* и след една наша поредна среща през 2016 г. дадохме ясни контури на това наше усещане за „нещо“, което да напомня за Вацлав Хавел. Тогава се роди идеята ни за **метростанция „Вацлав Хавел“**. Избрахме метростанцията на бул. „Прага“, направихме инициативен комитет и тръгнахме да търсим

съмишленици. Върху основния документ, който бяхме изготвили, започнаха да се трупат подписите на интересни личности, към които се обърнахме, получихме и официалната подкрепа на Библиотеката на Вацлав Хавел в Прага, на Чешкото посолство, Чешкия център... Внесохме предложение в общината, първият опит – този за метростанцията, не бе успешен, но продължихме с модифицираната идея за площад и на финала, след 4 години, тя явно узря в общественото пространство, постепенно се наложи и стана дотолкова приемлива и обща, че Общинският съвет през септември тази година прие именуването на площада единодушно.

Личност като него има способността да обединява – нещо, което ни е много трудно днес, поне в България. Коя според Вас е онази идея на Хавел, която може да е най-близко до българите?
Много са идеите на Хавел и, като

цяло, целият този арсенал от идеи може да бъде близък до всеки един човек на света, в това число и на всеки българин, със своята универсалност и хуманна основа. Достатъчно за идеите на Хавел е да бъдат правилно разбрани, за да бъдат споделени и приемани. За нашето първо събитие „Заради културата“ на площад „Вацлав Хавел“ в София си подготвих цитат, който според мен бе подходящ за случая, но и актуален за сегашния момент в България. Понеже площадът, както и цяла България, се нуждае от саниране, избрах цитат от пиесата на Хавел „Саниране“. Мисля, че е разбираем и близък до сегашното усещане:

„И ние носим своя дял от вината: и ние сме отговорни за тъжното състояние на този свят и за това, че най-фините измежду нас пропъжда отвъд границите на битието. Безчувствени сме, безразлични, глухи за гласа на ближния и слепи за неговите болки. Това горчиво осъзнаване има обаче и своята положителна страна. Предизвикателство е за нас да се опитаме да направим този свят по-търпим и по-обитаем. Нека си обещаем, че вече никога няма да разрешим на човешката тъпота да бъде на власт и да разпространява нищетата. Нека си обещаем, че вече никога няма да разрешим да санират душите ни и че вече няма никога да санираме душите на другите.“
(Вацлав Хавел, монолог на Бергман от пиесата „Саниране“, 1987)

Опишете пространството на Хавел в София. Какво си представяте, че ще е – сега и примерно след десет години?

Става дума за едно малко и много красиво триъгълно пространство в центъра на София, ограничено от улиците „Шипка“, „Проф. Асен Златаров“ и бул. „Евлоги и Христо Георгиеви“ с едно прекрасно дърво по средата. Мястото не е лишено и от символика, булевард „Евлоги и Христо Георгиеви“ се е казвал „Адолф Хитлер“, „Бенито Мусолини“, а по времето на комунизма носеше името на Клемент Готвалд, чешкия комунистически главорез, сравним с Георги Димитров, запомнен с посланието си към демократично избраните депутати след войната: „Ходим в Москва да се учим как да ви извием вратовете.“ Символично е площадчето с излаз към този булевард да носи името на друг чех, запомнен най-вече със сентенцията: „Истината и любовта ще надделят върху лъжата и омразата.“ Мястото е доста занемарено, както цяла София, и му предстои ремонт. Вече водим преговори с един от най-добрите чешки градски скулптори и специалисти по градска среда, професор Гебауер, известен с паметника си на Хавел на Пражката пиацета в двора на Народния театър, носеща името на Вацлав Хавел, за инсталирането на подходяща пластика, напояща за Хавел, и оформяне на пространството в единен и уникален стил. В това отношение сме много благодарни за позитивния подход на Община Средец и лично на кмета Трайчо Трайков, който с целия си екип работи в тази насока. Интересът е голям и от страна на Чешкото посолство

и Чешкия център. Предполагаме, че площадът ще придобие завършен вид през октомври идната година, когато предвиждаме и официално откриване на вече пременения площад. В този момент има много идеи и няма нужда да ги разкриваме. Да се надяваме след година мястото да е достатъчно убедително, за да бъде харесано. Ще се радваме да успеем да вдъхнем на площада силно усещане за *гениус лоци*, за да привлича сам по себе си повече хора, да стане място за срещи, за културни събития, изложби на открито... След десет години, надявам се, това място да живее своя автентичен, весел и позитивен живот и да бъде от предпочитаните в града.

За първи път наш площад отбелязва раждането си с такъв чистосърдечен хепънинг като пиеса на открито. Как реагираха хората и имате ли планове в това отношение?

Реакцията беше наистина чудесна. Естествено, че все още публиката се състои предимно от съмишленици, с повечето от които се познаваме лично, но това постепенно се променя и идват все повече непознати лица, защото им е интересно. За мен беше много мило да чуя от продавачката в едно магазинче до площада, че „това е много яко“. Беше доволна, че в един момент средата около нея се променя. Плановите са мястото да привлича хора с желание да правят хубави неща, всякакви артисти, музиканти, художници, но и всички

хора на добрата воля. Да бъде заредено с позитивна енергия.

Смятате ли, че реалността ни щеше да е по-различна, ако Вацлав Хавел беше български политик?

Не мисля, че човек като Вацлав Хавел би бил възможен в българската политическа реалност. След вътрешнопартийния преврат от 10.11.1989 г. хора с възгледи, подобни на тези на Хавел, бяха изключени от обществените дебати от самата формираща се по онова време опозиция, изцяло обсебена от бивши комунисти, ченгета и хора със социалистически и перестроечни идеи. Тези хора бяха фокусирали своите мисли не върху налагането на нова, свободна система, а върху това как да участват в една нова, по-мека, но социалистическа власт. Хора като Хавел бяха наречени „балъци, които не знаят как стават нещата“. Тръгна се по пътя на кръглите маси, безкрайните компромиси, конформизма и накрая се наложи един период на пълен хаос, наречен в България с безсмислената дума или по-скоро оправдателна мантра *преход*.

Ако въпреки това си представим, че по някакво чудо Хавел се беше озовал начело на България, цялата мръсотия на този свят щеше да бъде изляна върху него и то от всички политически сили, на които щеше силно да пречи да постигат своите компромиси.

Така че реалността нямаше да бъде по-различна, Хавел щеше да е поредната нарочно забравена и пречеща фигура, може би извадена след смъртта си с идеята „какво би било, ако беше“, с каквито е пълна историята на България.

Кое от Хавел, кое от неговите идеи е непреводимо на български? И ако обърнем фокуса, кое е най-неразбираемо за българите от философията му?

Като идея може би най-неразбираем за българите е терминът „втора култура“, за който пише в книгата си „Властта на безвластните“ и който реално описва неофициалната култура и ъндърграунда в Чехословакия през времето на комунизма. За хората в България е трудно да

На площад „Вацлав Хавел“ се изявиха и музикантите от Daa Seed

проумеят, че става дума за музика, литература, изобразително изкуство, философия, лекции, но и достатъчен брой самиздат списания, които да я отразяват – за цяла култура, която се развива абсолютно независимо от комунистическата система.

Става дума за забранени или дори преследвани от властта хора като професор Паточка, който води лекции по апартаменти и умира в затвора, за групи като *Plastic people of the universe*, срещу които се води огромен процес, за самия Хавел, който не е поставян като автор в комунистическа Чехословакия, и за още хиляди други. На тази втора култура Хавел по времето на социализма разчита като на някакъв бъдещ потенциал.

В България това често се заменя с официални културни явления, които имат тенденцията да бъдат по-критични към социалистическата реалност, но в разрешените рамки, като *Радой Ралин*, „*Щурците*“ или *Блага Димитрова*. Това не ги прави слаби творци, и в Чехия има такива, но когато Хавел говори за втора култура, не говори за този тип култура, а за онази, изцяло автентичната, развиваща се извън официалните рамки. В основата на тази идея е не вливането на сили във вече съществуващата, а изграждането на достатъчно силна паралелна обществена структура, която да замени официалната съществуваща или минимално не да се влее, а да се слее с нея. Тези идеи могат да звучат абстрактно, но имат своето проявление не само в

изкуството. Мога да дам конкретен пример за ползите от този вид мислене в областта на политическата култура.

В Чехословакия бе разпусната *Държавна сигурност* с указ на министъра на вътрешните работи през февруари 1990 г., не реформирана, а разпусната и след това заменена с изцяло нова структура за безопасност. Други трудноразбираеми неща са неговият принцип за внасяне на *агенда* в обществения дебат, който да замени установения във всяка диктатура принцип опозицията да реагира спрямо внесения от режима дневен ред. Ако до един момент и в социалистическа Чехословакия опозицията само реагира, то с появата на „Харта 77“ опозицията обръща нещата и официалната власт е тази, която този път е принудена да

реагира.

Хавел е този, който осъзнава, че една истинска опозиция освен да реагира, трябва да внася теми в обществения дебат. Именно неразбирането на този принцип доведе в България до положението комунистите да бъдат водеща сила и да са винаги с крачка и повече напред пред куцащата и само реагираща опозиция по време на промените през 1989 г. в България.

Тъй като това е последният за годината брой, каква беше 2020 г. за България според Вас? И коя е думата на годината: *коронавирус* или пък *протест*?

В това отношение за мен на първо място е лишената от всякаква логика дума „антирекорд“, използвана за рекордните количества заразени от коронавирус, тази думичка, мисля, няма конкуренция тази година, въпреки всякаквите останали нови изобретения като *антипротест* и *тригълници на властта*. Много ме дразни и заместването на всичките глаголи за каквото и да било активно действие с фразата „случва се“, което се е наложило от известно време в България. Ако парафразирам известните думи на главния герой от филма „*Опасен чар*“ „*вече не се казва ще скова кочина, а ще реализирам кочина*“, то след още 30 години „развитие“ вече се казва „случва се кочина“.

Благодаря сърдечно!

Интервю на **Краси Проданов**

Прозвучаха откъси от творби на Вацлав Хавел в изпълнение на Симеон Власов, Искра Ангелова и Стефан Стоянов

Музиката е без граници

Българската народна музика и танц извират от душата, те са едно цяло, не могат да бъдат подправени, казва Томаш Росси - „чешкият Теодосий Спасов“.

Томаш, пътуваш често до България, обиколил си много места, какво те привлича там?

Винаги ме е привличал Балканът. Той е едно голямо тайнство. Малко са чехите, които знаят каква красота има в сърцето на България. Малцина от нас обикалят из онези тайнствени планински кътчета. Невероятно е изживяването да минаваш през Шипченския проход, да видиш Шипка, Велико Търново. За първи път видях кавал на „Етъра“ през 1994 г. и нямаш ни най-малка представа как се свири на този музикален инструмент...

Преди 26 години не си знаел какво е кавал, а сега си „чешкият Теодосий Спасов“, както те нарича госпожа Сирма Зидаро, председател на Българския културно-просветен клуб в Острава. Откъде извира дълбоката ти любов към този музикален инструмент?

За мен това е голямо признание. Познавам още двама души в Острава, които свирят много добре на кавал. И си мисля, че тук има най-много изпълнители на кавал в цяла Чехия. Влюбих се в цветовете на звуковете му, когато го чух за първи път в онези български гори. Първият кавал, на който се учих, е точно от „Етъра“.

Изпълнението на кавал е сложно, още повече за човек, който за първи път чува подобна музика. Как се чувстваш, когато възпроизвеждаш цялата тази фолклорна магия?

В началото сам се опитвах да свиря, но си мисля, че народната музика никога не може да бъде възпроизведена до съвършенство, ако не си се родил на мястото, от което извира. Много е важно добре да се възприемат всички тези звуци, които се възпроизвеждат от кавала.... Изпълнението може да е много близко до оригинала, но никога не можеш да го пресъздадеш напълно, защото липсва този контакт... Липсва усещането за принадлежност... Украсата на мелодията трябва да я усещаш интуитивно, нея няма как да

Томаш Росси

я намериш между нотите. Както при всяка народна музика, настройката се крие в орнаментите, в „украсата“. Кавалът е мелодичен инструмент, а магията му е в спецификата на звуковете.

Как усещаш българската народна музика и кое чувстваш най-близо до твоето сърце?

Усещам танца и музиката като едно цяло, като нещо много красиво, което извира от душата. Чужденец никога не може да се научи да изпълнява съответната народна музика, защото липсва този директен контакт с корените... Мелодията, тънкостите при изпълнението ѝ, трябва да намериш сам... Всяка народна музика има своята уникалност. Това не може да бъде подправено, защото е истинско... Най-близо до моята душевност са родопската и тракийската музика, усещам ги по различен начин от народната музика в другите области. Бил съм в Родопите вече няколко пъти – родопската музика сякаш е проникнала дълбоко в сърцето със своята мелодика, особено изпълненията на гайди, а кавалът идва като медена мелодия... Тракийската музика пък е напълно различна, темпераментна и жива. Македонската е много специфична...

Но за мен музиката е една - без граници...

Свирил си на кавал в България... Къде?

В Родопите, на Дяволското гърло, в Триград, в Пещера...

Често си наш гост в Българския клуб, как се чувстваш сред толкова българи?

Липсва ми България... За толкова години вече съм свикнал с вас. Виждам, че в повечето случаи сте все едни и същи хора, но напоследък има и нови членове. Сред вас се чувствам като в едно пълноценно семейство. Ако трябва да опиша съвсем точно - тук цари задушевна атмосфера.

На какво би искал да се насладиш при следващото си посещение в България?

Бих искал да направя снимки на кукерите в Банско, на зимни фестивали, на църковни символи, свързани с източноправославната църква...

Защо точно на кукери?

Това са традиции, които имат своите различни цветове, привлича ме също така и тайнството в движението на кукерите.

Какво ще си пожелаеш при следващото си посещение в България?

Ще си пожелаая всички тези народни традиции да си останат там. Много ми е мъчно, когато виждам как при всяко следващо посещение в Банско, и не само там, все повече място заемат новите хотели. А младото поколение слуша чалга, а не знае какво е кавал.

Коя българска песен искаш да научиш ?

„Ой, Лудо, Лудо“. Харесва ми изпълнението на Благовест Порожанов. Това е моята следваща цел.

Минка Атанасова

Снимка: Минка Атанасова

Разходка в тъмната история на Прага

Раните на миналото се лекуват по един начин – с любов

Всичко започна с последния ми превод. Обичам детските книги и наистина се радвах, че ще си имам вземане-даване с „Транспорт отвъд вечността“ (*Transport za věčnost*). Но всъщност се оказа среща разтърсваща, дадох си бързо сметка, че такива книги сигурно помагат всяко дете да порасне или най-малкото да уважава онова, което е било преди нас. Историята е за група приятели по време на Втората световна война. Вместо обичайните момчешки неща обаче решават много по-големи проблеми. Част от тях са изпратени в Терезин и останалите момчета решават да им помогнат да избягат. Едно от децата се промъква в гетото и... заживява със своите приятелчета. Романът на **Франтишек Тихи** се превърна в малка сензация в Чехия, като получи и най-голямата литера-

турна награда – „Магнезия Литера“. Самият автор е създател на образователен метод и има училище, в което го преподава – *Přírodní škola* в Прага. Книгата си той базира на солидни проучвания, в които включва и своите ученици. Голяма част от героите по страниците са истински деца, съществували в ония години... намерили смъртта си нелепо заради омразата и разделението на хората. Такива сюжети хващат за гърлото и... пускат трудно. А като заживееш с героите, съвсем ти се иска да усетиш оная атмосфера, колкото и мрачна да е била. Макар че през очите на децата всичко е различно... всичко е по-светло. Търсейки истината за случващото се по страниците на „Транспорт отвъд вечността“, начертах и аз своя маршрут из любимата Прага. През

40-те обаче градът е скован от страх. Тревогата е навсякъде и въпреки това животът трябва да продължи! Та и аз тръгвам така, слънцето свети ослепително, а моята мисия е да открия родния дом на **Петър Гинц** – една от централните фигури в романа. Детето е невероятно талантиливо, рисува и пише еднакво добре. Семейството му живее на ул. „Старкова“ – точно след парка „Тешнов“. Намирам я лесно и спирам пред не-санираната сивееща сграда. След миг съзирам и единствения знак, че Петър е живял тук – златната плочица с името му на тротоара. Информацията по нея е лаконична – роден 1926 г., депортиран 1942 г. в Терезин, убит в Освиенцим. Бил е на 16, хилавата му фигурка определено не се е харесала на нацистката комисия, посрещаща

породния транспорт. И веднага са му посочили пътя към газовите камери. Петър е безкрайно добър приятел в книгата. Едно от прекрасните му начинания в Терезин е издаването на сп. „Ведем“, което повдига духа на малки и големи, пък и пази безценни свидетелства за случващото се в гетото. Книгата разказва и това как е изграден от училището си в Прага – заедно с всички други еврейски деца. Започва да учи в „Яхимка“, еврейското училище на ул. „Яхимова“ в Прага. Решавам да проверя как е стигал дотам, тръгвам по „Петърска“, после по „Соукеницка“, пресичам „Револуч-

Еврейското училище на ул. „Яхимова“ в Прага

ни"... Следват още няколко улици и след двайсетина минути съм пред училището на момчето.

През 2020 г. обаче подминавам скъпи витрини, добре изглеждащи фасади, пешеходци с телефони в ръцете или слушалки в ушите... Спирам за миг пред самото училище – след като нацистите въвели ограничения относно образованието на евреите, тук се събирали и близо 1000 деца, които вече нямали възможност да учат другаде. Сега за това напомня паметната плоча на фасадата.

Чака ме обаче нов преход – и частица от друго детство, това на **Хануш Хахенбург**. Също безкрайно талантиливо дете, той бил известен като *Поета на Терезин*. Хануш е с година по-малък от Петър. Пишел за списанието, което издавал Гинц, отличавал се с чувството си за хумор. В книгата винаги се и страхува малко – какво ли е обаче едно дете да бъде постоянно подложено на опасността от смърт... В Освиенцим продължава да пише, като едно от стихотворенията му – „Гонг“, се превръща в нещо като манифест на обречените човешки същества там. Зловещите врати на газовата камера се захлопват зад гърба му, когато е на 15. Може да се каже, че Хануш е двойно нещастен – родителите му не се разбирали и поради това е израснал в еврейското сиропиталище на ул. „Белгицка“. Стигам с трамвая дотам – сградата сега е оправена и в момента изпълнява функцията на училище. В ония години обаче приютявала сирачета, като била предназначена за момчета. Та оттук Хануш тръгва по оня зловещ път, макар че на места в книгата изглежда толкова свободен, толкова щастлив.

Пак се връщам на трамвая и след половин час вече съм на „Желивскехо“. Тук някъде е още едно парченце от оная поизчезнала Прага. Районът е известен като „Хагибор“, което на иврит означава *герой*. „Хагибор“ всъщност се казвал **спортният клуб на пражките евреи**. Децата в книгата пък идват дотук, за да видят игрищата, но попадат в спортния комплекс в най-лошия момент – точно когато тук секат пейките от синагогите, за да бъдат изгорени. От ония времена е останал лазаретът за заразоболни, построен в първите години на мина-

Портата на невъзвратимостта, посветена на отпътувалите завинаги от Прага евреи

лия век. Всичко останало ври и кипи в пулса на съвременния град.

Решавам се и на последна спирка – може би най-трудната... **Гара Бубни**

е мястото, откъдето са тръгвали конвоите с депортирани. Смята се, че около 90% от преминалите през гарата евреи не се връщат повече в Прага. Поглъщат ги лагерите на смъртта. Сега Бубни е доста занемарена, но според планове някой ден там ще има комплекс-музей, включващ сградата на гарата и наречен „Паметник на тишината“.

И книгата описва как повечето от заминаващите всъщност мислели, че ги чака само добро. Обикновено прекарвали и няколко дни в района покрай гарата, докато дойдел ред на техния транспорт.

Край Бубни вече има един впечатляващ паметник – **Портата на невъзвратимостта**. Представлява издигащи се в небето релси, които описват най-хубаво и смисъла на заглавието на самата книга на Франтишек Тихи

– „Транспорт отвъд вечността“. Паметникът на Бубни е създаден от *Алеш Весели* и край него наистина може да се пренесеш във времето... или да поискаш прошка от Небето.

Случилото се тогава отдавна е заглъхнало, но като педагог и писател Франтишек Тихи знае много добре защо да го напомни на децата. Важно е да познаваме грешките си, за да ги предотвратим в бъдеще. А книгата му прави днешните деца приятели на онези, имали нещастieto да се родят в лоши времена. Страниците са тъжни, но целта им е да извикат в нас светлина – да си простим и да продължим мъничко поумнели напред. Така че онази Прага май е първо във всеки от нас – в желанието да осъзнаем случилото се. Притулям в себе си това усещане, а после затварям окончателно и книгата. Защото знам, че и най-тежкото в живота се лекува по един-единствен начин... С любов.

Красимир Проданов

На гара Бубни сякаш още думят влаковете, отвеждащи към Терезин

Как не станах актьор

Пенка Калинкова като г-жа Терзийска и Васил Самоковлиев като Станчо Квасников в „Службогонци“ на Иван Вазов. Постановка на Руската гимназия в Пловдив, средата на 60-те години на 20 век

На четиринайсет години трябваше да се правя на Дядо Мраз

– Вие сте си сбъркали професията, трябвало е да станете актьор! Тази реплика съм я чувал твърде често през дългогодишната си практика като екскурзовод, най-често от чехи. Това повтаряше при общуването ни и в България, и в Чехия моята най-обемна приятелка, великолепната актриса Хелена Ружичкова. Ярък комплимент от този характер ми направи и една от днешните звезди на чешкото кино и на чешкия театър – Вилма Цибулкова. Тогава тя бе съвсем млада, в началото на кариерата си и се оказа на почивка в Корфу в групата, чийто екскурзовод бях аз. След около едночасовата ми, така наречена информационна беседа за острова и какво може да се види на него (с мен, естествено!), тя дойде при мен и ми каза:

– Пане Василе, аз съм актриса и трябва да Ви призная, че съм възхитена от това, което казахте, но най-вече как го казахте. Та Вие сте роден актьор! Убедена съм, че деветдесет процента от колегите ми биха Ви завидели! Звучи невероятно, но е факт, който мога да потвърдя с думите, че от тогава до ден днешен Вилма е наша всеотдайна приятелка.

Не знам как и защо, но много хора още от детските ми години са виждали в мен бъдещ актьор. На първо място учителите ми – както от прогимназията в родното Поморие, така и от Руската гимназия в Пловдив. Дали

защото бях отличен ученик и добро момче, но зададеше ли се конкурс, празник и каквато и да е там изява, все ме курдисаха на първа линия. На четиринайсет години, като седмодокла- сник например трябваше да се правя на Дядо Мраз. Смешно, нали? В Руската гимназия пък задължително за празника на училището ни, което носеше името на Иван Вазов, аз трябваше да рецитирам стихове на големия ни поет и да играя някоя от главните роли в избрана за съответната година пиеса. Помня, че в единнаесети клас бях Станчо Квасников в „Службогонци“. Дотогава не бях си мислил, не бях почнал да мечтая да стана актьор.

Взех да мечтая да кандидатствам във ВИТИЗ

Мераците ми се появиха с напирашите хормони и засиленото ми внимание към нежния пол. Искаше ми се да ме харесват, виждах сладникавата си муцунка по афиши и картички в будките за вестници и списания, на кориците на списанията за кино, които редовно купувах.

Мераците ми се засилиха и от посещенията ми на театралната школа към Драматичен театър Пловдив, където ме замъкна моята съученичка и приятелка за цял живот Пенка Калинкова (светла ѝ памет). Школата се ръководеше от изтъкнатия театрален и кинорежисьор Христо Христов, по това време съвсем млад и в началото на кариерата си. Там ни огромяваха

с драматурга Атанас Бояджиев, внушаваха ни, че не ни готвят за актьори, а ни разкриват магията на театъра и сцената, за да ги обикнем и да станем техни верни почитатели.

Е, имаше и закачка към актьорското майсторство като ни подаваха теми за етюди и ние развинтовахме въображението си. На мен тези игрички много ми допадаха, често ми идваха оригинални хрумвания и всички много ми се радваха.. Повечето от момичетата и момчетата, с които посещавахме тази школа, един подир друг влязоха в тогавашния ВИТИЗ и станаха актьори – някои доста известни, други по-скромни, няма да посочвам имена. Тогава за първи път взех и аз да мечтая да кандидатствам във ВИТИЗ. Заслуга да си повярвам има и Христо Христов, който не криеше симпатиите си към мен и бе уредил, като вляза в казармата, да съм в Пловдивския гарнизон и да ме включат в театралната труппа на Дома на народната армия (ДНА) в Пловдив. Баща ми бе ангажирал свой братовчед полковник, някъде по високите етажи на Министерството на отбраната, който му казал за къде ме гласят, баща ми заявил, че не ще палячо в рода си и така се разминах със службата в Пловдив и ДНА.

След казармата (по онова време за хуманитарните специалности в университета задължителна!) все пак кандидатствах във ВИТИЗ, където знаех, че нямам шанс да попадна от първия път, но го направих, за да видя как минават нещата там, а и най-вече да взема полагащата ми се отпуската от казармата. Кандидатствах и славянска филология, където се надявах да бъда приет, и докато следвам в София, да се подготвя стабилно и сериозно за ВИТИЗ и пак да опитам. Слава Богу, не ми се наложи, размина ми се. След първи курс чешка филология бяхме за месец с колегите в Прага, в която аз се влюбих и реших да си продължа с чешкия език, а и вече бяхме семейство с жена ми Татяна, имахме и потомство, беше се родила Соничка и аз трябваше да се грижа за тях, сиреч да изкарам някой лев през лятото.

Та вместо да атакувам ВИТИЗ и я ме

приемат, я не, мен ме приюти къде по-добър добродетел, който освен поле за изява ми предложи и безброй несънувани за беден студент облаги като ядене и пиене на корем в изискани ресторанти и колосани бели чаршафи в луксозни хотели – „Балкантурист“ и екскурзоводското поприще!

Театрално „подкопаване“ на основите на социализма в Софийския университет

Но театралният бабил в мен явно не ми е давал покой, защото с лекота приех предложението на колега от славянска филология, два курса преди мен, да създадем студентски театър. Любо Дековски (светла му памет) имаше голям мерак да се прави на режисьор и явно е имал и талант, защото след година-две зарязва славянската филология и бе приет режисура във ВИТИЗ, завърши и успешно се посвети на режисурата. Този път аз привлякох Пенка Калинова, вече студентка по руска филология, и така положихме основите на студентския театър в Софийския университет, който с годините менеше името, облика и режисьорите си, за да се стигне и до днес, когато вече се нарича театър-лаборатория, оглавяван от моя дългогодишен всеотдаен и верен приятел – режисьорът Николай Георгиев, и жъне успехи по световни фестивали.

Николай пое студентския ни театър след Любо Дековски. Беше полски възпитаник и се опитваше да прави модерен, авангарден, авторски театър, нещо различно от нашите театрални традиции. То се знае, съвсем по български, театралното съсловие не може да преглътне това, затова и всячески му се пречеше, въпреки неговите няколко безспорно успешни постановки из цялата страна. При нас, самодейците студенти – интелигентни, напористи, възторжени – той откри това, което му трябваше – да търси, да експериментира. Не бяхме повече от десетина ентузиаста, основно филолози, мнозина от които по-късно влязоха във ВИТИЗ и продължиха професионално да служат на театъра и киното. Искам да спомена само Николай Вълчинов, по-късно изявен режисьор, сценарист и писател, с когото оттогава до кончината му (напусна ни, без да напише

всичките си книги...) ни свързваше чудесно приятелство. Той бе човекът, който видя в мен таланта на преводача и много настояваше да превеждам, защото туй ми било от Бога. Правехме някакви етюди, където всеки проявяваше въображение – то си, Вълчинов пишеше и музика към свои стихове, сбирките ни бяха истински празник. Не знам как, но някак се откроявах и станах любимец на режисьора, той често обсъждаше хрумванията си, държеше на моето мнение. Репетирахме, съчинявахме, но най-вече безумно се забавлявахме. Всичко това се вихри в мазето ли, сутерена ли, не знам как да го нарека, на Софийския университет. Помня, че осъмвахме, после вкупом на шкембе чорба и всеки по пътя си, все пак ни чакаха присъствия на лекции, упражнения, изпити. Николай Георгиев скалпи етюдите ни в спектакъл и поканихме публика на предпремиерно представление. Успехът ни бе повече от огромен! Премиерата бе обявена, ние продължихме да репетираме, докато на втората репетиция дойдоха хора от университетския комитет на ДКМС и заявиха, че премиерата се отлага. По понятни причини – идеологически подкопаване основите на социализма с упадъчно влияние на запада. Клише от ония времена. Трябва да напомня, че описаните събития се случват през учебната година 1968/1969 и Пражката пролет е трън в очите на другарите от всички нива и среди. А студентите чешка филология си бяха чиста проба потенциални

провокатори и врагове. Така приключиха театралните ми студентски изяви. От тях ми останаха две прекрасни приятелства – двамата Николаевци, Георгиев и Вълчинов.

Медена седмица и домът „При златната змия“

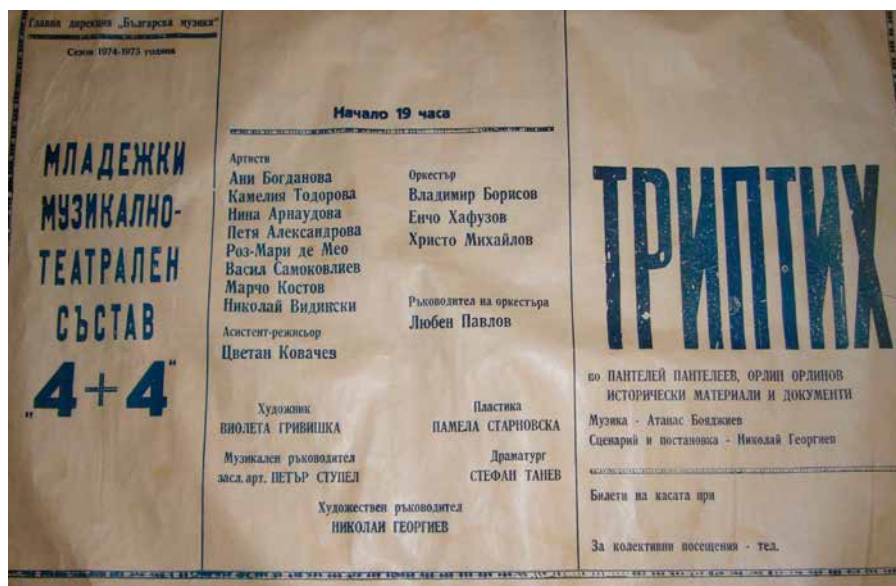
За мой късмет Николай Георгиев през лятото на седемдесет и първа, втора ли, не помня, пое режисурата на всички развлекателни заведения на „Балкантурист“ и заради „Ханска шатра“ и „Бар Вариете“ идваше често на „Слънчев бряг“, където аз работех като екскурзовод, и ние често се виждахме. Докато една сутрин силно ме изненада. Тръгвам за работа, оставям ключа си на рецепцията и девойката ми казва, че отвън ме чака някаква двойка млади хора. Излизам и какво да видя – Николай и в скута му крехка, фина красавица.

– Запознай се с жена ми и пусни чешкия си, тя е чехкиня!

– Павла. Теши мене – подава ми ръка красавицата.

Ти да видиш! При последната ни среща той бе споменал, че е влюбен в чешка балерина, но че ще стигне и до брак, не бе споменал. Втори такъв, няма да коментирам предишния му, той няма нищо общо с театъра. Подписали предишния ден, хванали нощния влак и дошли на „Слънчев бряг“ да карат поне медена седмица. От мен очакват да им намеря хотел. Какъв хотел през август, бе хора, и то за българи! Какво да ги правя?

Не мислих дълго, помолих да подготвят моята стая, напяха си багажа

в някакъв офис на чистачките и младоженците бяха настанени! Не си спомням как съм се спасил аз самият. Така или иначе, направих чудесен сватбен подарък на моя приятел и очарователната му съпруга!

Това, че Николай бе срещнал Павла и че се ожениха, за нас с Татяна се оказа огромен късмет! Някъде в края на седемдесетте години, след неуспешните си опити да създаде свой театър, Николай си взе жената и щерката и се прибраха в Прага, родиха им се още двама сина и заживяха по чешките правила. Николай си намери работа в Чехословашката телевизия като режисьор на продукция за износ, Павла стана балетен педагог, а танцуваше и в изискан нощен бар (че как се изхранва семейство с три деца!). Нашият късмет бе в това, че поне седем-осем години посрещяхме Коледа и Нова година в Прага с тях, у тях. Най-невероятното беше, че живеела на улица „Карлова“ №18, в така наречения дом „У Златехо хада“, където през 16. век е живял и арменецът, пръв предлагащ кафе в Прага. Новата година посрещяхме на Карлов мост, на стотина крачки от тяхното жилище, почти безлюден, с не повече от 5-6 компанияки като нашата. За онези години и за нас това бе невероятно, изключително преживяване! С времето ставахме все по-близки. За реванш аз бях уредил Павла през лятото да работи като екскурзовод в родното Поморие, дори близо месец работих на два стана, и

вместо нея, за да ѝ пазя мястото. Настанях я с децата у моя братовчедка близо до морето, така че за няколко лета те си създадоха приятелчета и успешно проговориха на български!

Халтури и ролички

Е, Николай също ми върна жеста! Две лета подред, не помня осемдесет и шеста, и седма, там някъде, той поемаше халтури да снима филми за българската телевизия на морето, та да е близо до семейството си. В два от тези филми намираще малка роличка и за мен. Така с лекота застанах и пред камера, дори партнирах на тогавашна изгряваща звезда, какъвто беше Ивайло Христов! Първият филм се казваше „Мариела“ и бях корумпиран чиновник, във втория – неверен съпруг, но не помня нито заглавието, нито пък актьорите в него. Николай продължаваше да вярва в моя актьорски талант, не го посрамах, а и беше уговорил сериал, който пишеше и в който щях да имам солидна роля на селски даскал, но уви, с промените, както много други неща, и той отиде по дяволите.

Павла бе и първият човек, който ни приюти при емиграцията ни през 1996 г. Николай вече бе в България, тичаше подир мечтата си за свой театър и свои актьори, дори създаде и си отгледа котило, актьорска паралелка в едно от средните училища в София, но това с нищо не промени приятелските ни отношения с Павла и трите им деца. През двайсетте ни

години в Прага продължавахме да се срещаме, дори преведох скандалната книга на малкия им син Адам, който се оказа гей и написа романче със своите емоционални преживявания в неговите си среди – „Хомоголгота“. Николай и Павла се развеدهа, но си останаха приятели, той често идваше в Прага, на някои празници се събираше цялото им домочадие, вече с партньори и потомства, а и с новия съпруг на Павла, Палечек. Често с тях сме били и ние с Татяна. Прекрасни отношения, човек може да им завиди!

Кой е тоя самодеец?

Аз така и не станах актьор, но с неуспешните си опити открих прекрасни приятели за цял живот! Николай Георгиев продължаваше да вярва в моя талант (?) и стана така, че през пролетта на 1974 г. аз приех настояването му да напусна Бургас и Института по туризъм и да ме назначи в трупата си на театър „4+4“. Приех, защото не понасях новия директор на Института (абсолютно номенклатурно говедо!), а и Татяна настояваше да се прибера в Пловдив. Соничка в Поморие все боледуваше, а и трябваше да тръгне на училище. Е, щом напускаме Поморие и Бургас, преди да пусна корени в Пловдив, нека мина през София и опит за летене!

Театърът на Николай Георгиев бе създаден към Дирекция „Българска музика“, където добри хора в ръководството му вярваха и искаха да му дадат шанс. Николай си набра четирима мъже и четири жени, професионални актьори и актриси, някои утвърдени имена, но те не успяха да устоят на неговите изисквания за синтетична сценична изява, пластика в танци и почти акробатика, и пеене с оркестър, и го напуснаха. Тогава той си подбра хора по свой вкус сред актьори и певци, с конкурс и за самодейци. Така в трупата му попадна едно очарователно осемнайсетгодишно момиче с невероятен глас, никому неизвестно, а по-късно вече звезда в джаза и киното. Момичето, с което и аз се опитвах да пея, вдигах я и я държах в прегръдката си, се казваше, а и досега си се казва... Камелия Тодорова! Професионални актьори, актриси, певци (Евгени Душанов), певици (Ана Богданова), балерини (Розмари Де Мео), оркес-

Известната чешка артистка Вилма Цибулкова с преводача Васил Самоковлиев

тър от четирима души и... моя милост! Голям майтап ви казвам! И със заплата 190 лева, след като в Бургас конкурс съм получавал 150 лева! Естествено бе всички да ме гледат накриво. Кой е пък тоя самодеец, бе! При това много близък с режисьора! На всичкото отгоре говори чешки и си чурулика с жената на шефа?! А жената на шефа, Павла, с артистично име Памела, води пластиката и хореографията на театралната трупа и по чешки им разгонва фамилията! На нейните изтезания бях подложен за два месеца (повече не издържах!) и аз, но не съжалявах! Така си стегнах фигурата, прибрах корема, появиха ми се наченки на бицепси, изправих си гърбицата, направих фигура за каквато не съм и мечтал! Истината е, че ледовете край мен много бързо се стопиха, навярно заради общуванията ни след репетициите и представленията, където съм истински, непосредствен и често остроумен. Не знам, но когато казах, че ги напускам, всички до един взеха да ме уговарят да не го правя. Единствените, които сигурно искрено са се радвали, че ще се отърват от мен, са били музикантите. Не им се и чуда! Репетирахме например някакви песни на три гласа, повечето от трупата пееха по ноти, аз по слух. Шефът на бандата ми свири на пиано, аз повтарям точно и вярно, той ме хвали и... побеснява, когато на сцената трябва да се присъединя като трети глас към останалите. Абе или ще избързам, или ще закъснея. Ми..., какво да правя като съм се родил аритмичен?!

– Стоп! Николай, не издържам, ще го убия тоя самодеец!

– Васко, моля те, внимавай, тактувай си на ум, ако трябва – намесва се Николай. – Да опитаме пак. И пак същото! Тогава Николай измисли аз да съм с гръб към публиката, та да не си проличи, че се примъквам към останалите. Абе не е за разправяне!

Театърът ни се помещаваше в мазето на някогашното кино „Цанко Церковски“ на някогашния булевард „Георги Димитров“, сега „Мария Луиза“. Репетициите започваха в девет и свършваха в един, представленията бяха от 19 часа. От девет до десет ни „загряваше“ Павла-Памела. Гимнастика, която раздвижваше всяко едно мускулче от

тялото. В началото ми беше страшно трудно. Та аз съм се родил скаран с всякакви движения от подобен тип. В прогимназията ми пишеха шестци по физкултура, за да има пълен отличник в класа, а аз не бях и за тройка! В Руската гимназия учителят ни по физкултура, бивш военен, не се и церемони, писа ми двойка и ме остави на есен?! Той явно се вземаше много на сериозно – извика ни в началото на септември двамата Васковци – Васко Чироза (аз, слаботелесният морски!) и Васко Дебелия (как няма да не е дебел, баща му беше директор на месокомбината!), остави ни във физкультурния салон да тренираме, после щял да ни изпита. Аз, съвестният, взех да се мъча да се надигам на висилката (безуспешно, естествено!), да прескачам козата (туй вече по-успешно!), а моят съименник се плъосна на някакъв дюшек и ми вика: – Абе, адаш, що се хабиш? Ще вика, ще цирика и ще ни пише по една тройка. Да си видял някой да повтаря годината заради двойка по физическо?

Направих това леко лирическо отклонение, за да се разбере колко са ми били трудни утринните изтезания. След мускулна треска, траеща с дни, лека-полека свикнах и след месец вече правех всичко, което се искаше от мен, с лекота! Не е за вярване, но като се прибрах през август в Поморие, за абсолютно шашване на брат ми правех цигански колела на плажа! С музиката също някак взех да се справям, останалото като мотаене по сцената и репликите не ме затрудняваше, публиката, сред която често слизахме, също не ме смущаваше.

Сцената ми е учебната зала, а моята публика са студентите ми

И така целия месец юли, за август вече споменах, през септември продължихме с представленията и репетициите. Бях влязъл в спектакъл по Пабло Неруда, а репетирахме и някакъв „Триптих“, посветен на трийсетгодишнината от девети септември. Нямахме как, Николай трябваше да спазва някакви норми за онова време. Не мога да кажа, че се чувствах добре в новите си измерения. Често ми беше скучно и досадно, трябваше да се напъвам, сиреч да работя, нямахме я онази тръпка, онази непосредстве-

Студентът бохемист Васил Самоковлиев в края на 60-те години на 20. век

ност и радостта, с която се забавлявахме в самодейността. Често взех да си задавам въпроса дали това съм искал, дали ще се справя, дали ще оправдая надеждите на приятеля си Николай? Отговорът дойде от само себе си. Оказа се, че за да ме назначат на щат след пробните три месеца, трябва да имам... софийско жителство! Едно време беше така, нямаше свободно движение на трудовите маси! Хукнахме с Николай да търсим връзки, тропяхме по разни врати, правехме метани на разни чиновници, но все напразно. И докато гонехме вятъра, аз си дадох сметка, че моята сцена е учебната зала, а моята публика са моите студенти. Там сам съм си и автор, и режисьор, и изпълнител. И успехите са си само мои и само за мен. Виждах, че Николай се терзае, ами да, нали той толкова настояваше, нали той ме постави в това безизходно положение.

– Не се притеснявай, Ники – казах му след поредния ни неуспешен опит да покорим върха жителство. – Явно така е трябвало да бъде. И без това видя, от мен актьор, певец и акробат няма да стане. Опитвахме и толкоз, поне един ден да не се упрекваме защо не сме го направили. Олекна ми. Простих се с „колегите“ и с радост си се прибрах в Пловдив. Чакаше ме нова одисея – къде ли ще си намеря място под слънцето в града на любовта си? Но това е тема за други, дълги приказки. Та така...

Васил Самоковлиев

Смъртта на добрите новини

Как истината се сдоба със зловещ ореол през 2020-а

Електронните устройства мултиплицират негативното... кой знае защо

Годината си отива – това е повече от ясно, но какво ни оставя в наследство... Ако ѝ лепнем етикета „КО-ВИД“, сигурно ще пропуснем много малки и вдъхновяващи неща, които са ни помогнали да останем на крака, да продължим напред. Но именно това е и главната характеристика на тази 2020-а. Тя ни накара да повярваме, че идва нещо лошо. И не просто да повярваме... *Пандемия, протести, „празно“ лято* – всички те засилиха усещането ни, че преживяваме труден период. Но заедно с това събудиха и друга тенденция. Тя е да се говори за всичко случващо се отрицателно. Всяко едно събитие да се приравнява към заговор. Ето например прословутият спор за маските. По техен адрес се изговори какво ли не – и всъщност надделя отрицателната конотация. Маските са само пример, защото по същата схема се развива всяка една общественозначима тема. Намира се някой, който да оспори истинността. След това се появява схващането, че друг, най-често в сянка, има интерес да наложи един или друг модел. Забележете, че става дума за теория – за нечия приумица. **Повечето пъти,**

когато четем унищожителна критика, тя всъщност няма никаква основа. Източниците са забулени в мъгла, а най-важното основание да се появи е собствената убеденост на пишещия или говорещия. Той е сигурен, че нещата са другояче. И така те вече стават другояче!

Преди години имаше силна вълна на разпространение на т. нар. *позитивно мислене*. В общи линии, то се основаваше на **умението да гледаме на света през розови очила**. Повечето от неблагоприятията получаваха духовно обяснение и то помагаше да се преодолее моментната трудност. Позитивното мислене беше изградено върху фундамента на т. нар. *ню ейдж*, с други думи, автори като *Луиз Хей*, *Лиз Бурбо* и много други. *Дийпак Чопра* също е част от голямата платформа на позитивното мислене. Концепцията залага на внимателен контакт със собственото ни тяло и пренебрегване на външните дразнители, които пълнят ума буквално с баласт.

Тогава се надигна и критична вълна – видиш ли, не може всичко да е позитивно, това е психично заболяване и дори изкривяване. Но да видим какво се случва сега... Неносенето на маски или отрича-

нето на съществуването на КОВИД е облечено от мнозина в духовни стойности. Една от тезите, които се разпространяват, е тази, че **съзирайки измамата с болестта, самите ние ще се пробудим** – онези, които нямат собствена ценностна система, ще останат с маските, а другите ще въстанат, така да се каже. Без да се впускаме в подробности или да търсим на коя страна е правдата, по-скоро ще обърнем внимание на друг момент. Ако искаш да те забележат в ковидовата епоха, трябва да умееш да въставаш срещу правилата. **Да си изпълнителен и отзивчив изведнъж стана демод.** Вижте например малките бунтове на българския президент. Отрицателната му реторика е показателна за нагласите като цяло. А примерите могат да са десетки и дори стотици. И още нещо – преди журналистиката се правеше на първо място със специалисти по дадената тема. В момента положението е такова, че **всеки може да коментира всичко**. А това разколебава огромна маса от хора, които търсят авторитет, на който да повярват. Спомням си например едно изказване на директора на „Пирогов“ за коронавируса. Прозвучалото от авторитетен източ-

Времето, когато се радвахме на идилични неща, сякаш отмина

интересуваност, неверие, че нещо може да се промени, липса на други платформи освен политическите, които да осветлят работата на такива ентусиасти. Както се казва, уважаваме будителите, но за нови има време.

Разбира се, тези редове не бива да се приемат абсолютно еднозначно. Но е факт, че **средата у нас стана силно негативна и трудно търпима към чуждото мнение.**

Донякъде греховете са на гърба на новия маниер на комуникация, през социалните мрежи – често дори без да познаваш събеседника си. Това, че бил с две висши или че е работил в областта си десетилетия наред, изведнъж се оказва без значение. *Защото аз мисля другояче...*

Накрая, за да сравним ситуацията, ето няколко реда от един заслужаващ внимание човек. *Андор Шандор* е експерт по сигурността в Чехия. За медийната ситуация според него са отговорни „развитието на технологиите, интернет и социалните мрежи“. „*Прекалено много консумираме* – казва генералът в едно интервю, – *без да опитаме дори да премислим какво ни се поднася. Когато сме залети от информация, това е реално последствие.*“

А всъщност последствието е, меко казано, странно... **Добрите новини в наше време не са интересни.**

Красимир Проданов

ник твърдение, че произходът му е лабораторен, се цитираше после под път и над път дълго време. Затова и ненапразно с приятел – журналист и редактор, се заговорихме за нещо друго, което остава в сянката на събитията. Говорейки за социална дистанция например, мнозина забравят, че дори по-важна от нея е **социалната отговорност**. А тя на първо място означава да говорим премерено, да избягваме твърденията, които просто ни харесват или които държим другите да чуят. Да сме по-прибрани емоционално. Разбира се, ситуацията оказва въздействие и върху самите медии. **В наши дни читателят търси информация, която преди всичко разконспирира.** Вижте телевизионните новини – ако преди криминалната хроника беше в 60 секунди накрая, сега отдавна тя е чело на емисиите. Дори Националната телевизия си поставя като първа задача да печели зрители, вместо да информира. А печеленето на зрители е тъжно, когато се основава на създаване на напрежение, изтикваване на преден план на тревожните, обезпокоителни факти. Ако се питате защо българите се превърнаха в нация от психично разколебани хора, и тук има много материал, който може да ни помогне да достигнем до отговора. Вина има, разбира се, и това, че сме претрупани от информация. Онзи, който умее да я поднесе по най-ат-

рактивния начин, печели. **Атрактивни са подменените истини, също тайните, които излизат наяве...**

Сякаш голяма част от нас пропуска факта, че между *филм* и *реалност* има огромна разлика. А доброто старо позитивно мислене предлагаше именно това – да разчитаме на вътрешната си интуиция, на вътрешната тишина.

Процесът касае и по-младите. Ненапразно, ако сравним България и Чехия, ще видим, че **в родината много по-малко млади хора се заемат с обществени каузи** на показ и пред очите на всички. Това е следствие от много фактори – неза-

Сякаш някой е отворил Кутията на Пандора и от нея е излязло злото

Снимки: Деница Проданова

Институции за хората

Разходка по мъките или как се води разговор с общината

Моят роден Бургас много обича да изтъква, че е най-добрият град за живеене – и обикновено това служи като сигнал за бургазлии да започнат с критиките. Разбира се, като във всеки град, и тук могат да се открият добри и слаби места. Някои от тях са типични за цялата родина, други пък са характерни. В случая обаче Бургас се превърна в нещо като експериментална площадка да установя как работят институциите у нас. Като вече имах и минимален опит от София.

Става дума за следното – в много ситуации сме недоволни от едно или друго, но обикновено просто разказваме за проблема на познати, скарваме се със съседите или трупаме гняв – като загрубеят нещата, дори и злоба.

Моят подход е донякъде заимстван от Чехия – щом се натъкнеш на нещо, което пречи на нормалното живеене, да алармираш съответните органи.

Така преди време в София се счепкахме за тъмния подлез до дома ни в „Младост“. Написахме сигурно пет жалби за месец и накрая взе, че се видя... светлина в тунела. Тогава бях получил дори писмо от продължаващата да е кмет г-жа Фандъкова. Е, **ефектът от намесата на институциите се оказа кратък**, защото вандали отново изпочупиха осветлението, но това вече е друга тема! Сега прескачаме до брега, в Бургас.

Широко рекламирано е желанието на местната управа да откликва на желанията на бургазлии. Така че от време на време тук се прави нещо новаторско за България, което обаче после лека-полека залязва – например **системата с велосипеди под наем**. Че нагласите на българите са по-различни например от тези в Чехия е повече от ясно. Но ми стана интересно как се намесва общината, когато проблем наистина има. И така, в самото начало на годината, при поредното завръщане в Бургас, съзирам, че зеленото пространство и градинка от другата страна на улицата (простиращо се пред три жилищни блока) изведнъж е станало паркинг. А в съседство вече се беше

самоорганизирано нещо такова върху незастроен парцел. Честно казано, стана ми криво, защото едно е да виждаш пред очите си дървета или разхождащи се хора, а **съвсем друго е коли да бъдат газове и да заемат всеки градски милиметър**. Опитвах се да сигнализирам в общината – по начина, указан на сайта ѝ, но ударих на камък. **Говорих общо с три отдела, но никъде така и не разбрах какъв е проблемът**. Единствено обещаха да изпратят инспектор от Синята зона, въпреки че случаят касаеше нещо съвсем различно.

Българското поведение в това отношение е особено. Често повтаряната като мантра реплика „*Няма къде да паркирам*“ обикновено означава, че **няма къде да се спре безплатно**. Това позволява създаването на т. нар. „черни“ паркинги, както ги наричам. Тоест места, на които колите паркират безнаказано и безплатно отвъд разчертаното за Синя зона. Подобни участъци се използват смесено ту за сметище, ту за тоалетна... с една дума, нелицеприятни са. Пред угрозата неподдържаната, но все пак симпатична градинка, да се превърне в нещо такова, ме побиваха наистина тръпки. Опитвах да говоря с хора и съседи няколко пъти, но единственото обяснение, което получих, беше, че един вид

Контейнер за разделно събиране... но чешки

текат ремонти по кварталните улици и поради това шофьорите... няма къде да спират.

Следващата сценка вече е от намиращия се в непосредствена близост контейнер за стари дрехи. Идеята, безспорно, е благородна, но ефектът от нея е... просто уникален. **Контейнерът се превърна в притегателна точка** за определени индивиди, които сякаш се надпреварват да го преравят. Поради сложността на механизма се налага да влязат вътре почти цели, като обикновено отвътре стърчат само два крака. Тук надмощие взе една дребна жена, която после пък се оказа мъж с женски наклонности... така или иначе е обичайна гледка вместо с изгрев, да посрещаме деня с огромна купчина размятани по улицата дрехи, а на сред тях въпросната персона, която нещо отмята ставащото за използване от онова, което не ѝ харесва. И тук се опитахме да установим имали начин да се въздейства, но както дочухме да казва един от съкварталците, **единственото разрешение е да се махне контейнерът**.

И още една сценка. Ни в клин, ни в ръкав на улицата пристигна дружина от „зеления“ отдел на общината и се зае да реже дърветата пред нас. Веднага потърсихме съдействие от самата община и разбира се, оказа се, че всичко е законно, защото... сме подали сигнал, че са опасни. Практиката просто е такава, че дори един да се оплаче, общината реагира, понеже **дърветата са проблем в общоградски план**. Продължихме с телефонните жалби цял ден – например питам *защо продължава да се сече? Не, отстраняват се израстъци*, отговарят ми служителите. *Ама как израстъци, този пън е широк две лакти. Къде го виждате, господине? Пред мен, и джанката, защо и нея? Овошките не са дървета в нашата картотека...* Разбира се, ефект от моите вопли нямаше и акцията за отрязване на три дървета всъщност се превърна в истинско обезлесяване – преброих 14 грозни дънера. *Изобщо нямате доверие в специалистите, казаха ми от общината и аз сериозно се замислих над тези думи!* Останах си с уверенията, че ще имаме нови дървета, но сега там, където е било зелено, всъщност паркират отно-

Случват се и такива неща... измиване на контейнерите

во коли – на мястото на „опасната“ растителност. Пиша всичко това, за да създам някакъв образ на нагласите на градския човек. Споделените пространства у нас, за жалост, се разбират като паркинг – независимо как изглежда и дали спираш в калта, или върху чакъл например. Отговорността пък към градската среда обикновено означава да изхвърлиш отпадъците си някъде близо до контейнера – кой знае защо, не и в него. Тези **градски парадокси на споделеното съществуване** пасивно се подкрепят от институциите, макар че и те правят, каквото могат. Ето ви например една съботна сценка... Виждам поредна купчина боклук от всевъзможен произход край контейнерите за разделно събиране. До жълтия за пластмасата някой е изхвърлил... умряла котка. Топло е, минават деца... и решавам да звънна на телефона за спешни случаи. *Добър ден, не знам дали не Ви притеснявам напразно, но до контейнера за пластмаса е изхвърлена умряла котка. Аха, чувам отговор, това къде... този квартал е много проблемен, от сутринта само сигнали получавам... ама не знам в чистотата имат ли дежурен.* Благодарим си, котката се вмиришава прогресивно, но все пак в неделя сутрин дежурният минава и отстранява мръсотията заедно с клетото животно. Няколко часа по-късно се появява нова купчина – този път до контейнера за обща смет.

Така вървят нещата и в случая институциите са отражение на мисленето на хората. Поне до този извод стигнах. Иначе съм щастлив, защото в късна есен – около 10 месеца, след като започнах да се чудя редно ли е да паркират коли в градинка, дойдоха контролни органи и **буквално за часове разрешиха проблема**. Начинът беше пределно прост – със скоби и глоби за паркиралите неправилно. Интересното е, че веднъж опразнена, градинката си остана така. Или мълвата се е разнесла, или важи доброто старо правило, че хубаво поддържаният ред винаги дава резултат. И така е с всяко градско пространство. Така че институциите работят – вярно, по своя начин, но все пак нещо се случва. За да е ефективно то, се иска и нагласа от страна на обществеността. А точно това е трудно в нашата мила родина. Трудно, защото е необходимо да надскочиш онова, което е в твой интерес, и да помислиш за цялото, за общото. Представям си го с дървета на тротоара вместо с коли и с чиста улица вместо с купчини боклуци. Говорим си с жената от близкия общински център за рециклиране и установявам, че сме на едно мнение. Става ми приятно и започвам да вярвам, че е постижимо. Но при едно условие – **да искаме да ни е хубаво** от онези, от които това зависи. Защото всъщност институциите са създадени за хората, не обратното... Дори в България!

Красимир Проданов

Снимки: Деница Проданова

„Златна роза“ – фестивал на традицията, младостта и надеждата

На 38-я фестивал на българския игрален филм „Златна роза“ във Варна, който се проведе от 24 септември до 1 октомври 2020 г., бяха показани 19 пълнометражни и 22 късометражни филма, оценявани от две журита. В категория „Класика“ беше представена дигитално реставрираната трилогия „Мяра според мяра“ на Георги Дюлгерев, със субтитри на литературен български език, за да се преодолее непълното разбиране на наречието, на което говорят героите. Богата фотоизложба на проф. Людмил Христов във фоайето на Фестивалния комплекс събуди носталгични спомени за филма „Осъдени души“ на Вълко Радев и за любимеца на дамската публика Ян Енглерт в младите му години. Празникът отмина и отнесе със себе си възвращения, радостта и тъгата, с които съпреживявахме филмовите разкази, както и неизбежните споро-

ве около тях. Пресконференции от десет до обяд, а от 14 до 22 часа следваха прожекциите на състезателните филми; и през цялото време с маска на лицето според санитарните изисквания. Но си струваше усилията, за да открием отново, че българско кино има, българско кино се създава! И много млади творци участват в него. На някои прожекции бяхме малка сплотена групичка от кинокритици и журналисти (журито гледа в отделна зала), но на други зала 1 беше пълна (през стол, заради вируса) и зрители те щедро аплодираха силните филми. Награда за дебют взе „Доза щастие“ (сценарий и режисура Яна Титова). Награда за мъжка роля – Иван Бърнев, за женска роля – Светлана Янчева, а за оператор – Румен Василев. Иван Владимиров взе три награди – за сценарий, за режисура и Специалната награда на журито. Наградата на публиката получи „Като за последно“

на Ивайло Пенчев. Наградата на гилдията на кинокритиците отиде при „Рая на Данте“ на Димитър Радев (с когото предстои да ви срещна). Филмът „Страх“ (сценарий и режисура Ивайло Христов) получи три награди – на акредитираните журналисти, на Съюза на филмовите дейци и Голямата награда „Златна роза“ – „за уменията да се разказва иронично за много важни проблеми“. Без да влизам в спор с журито, моята класация се отличава от неговата. Изкуството се възприема субективно и това е прекрасно. Моите фаворити са: „Рая на Данте“ (реж. Д. Радев), „Блаженият“ (реж. Станимир Трифонов), „Сбогом, Джони“ (реж. Константин Буров), „Като за последно“ (реж. Ивайло Пенчев) и „Пепел върху слънцето“ на Богомил Калинов. Препоръчвам ви ги.

Наталия Бояджиева

Мисията да възвисяваш

Ново откровение на „Златна роза“ 2020

Най-гледаният филм за миналата година е „Доза щастие“ с режисьор и сценарист Яна Титова. Той спечели и наградата за дебют на 38-я фестивал на българския игрален филм „Златна роза“ във Варна. Филмът е получил преди това наградата за режисура, за женска роля и наградата на публиката на Международния кинофестивал „В семеен кръг“ тази година в Москва. Той е по действителен случай, сценарият е по автобиографичната книга на журналистката Весела Тотева. Във филма Весела е млада майка, която, подтикната от приятелите си, пуши странна на вкус цигара, без да подозира как ще ѝ повлияе. На сутринта се събужда в абстиненция и скоро разбира, че животът ѝ е изцяло обсебен от хероина. Търсейки щастие, Весела попада в жестока борба със самата себе си, между живота и смъртта... В реалния живот, за съжаление, Весела Тотева е напуснала този свят, но след нея остава дъщеря ѝ Валентина Каролева, която става актриса и

изиграва ролята на майка си в „Доза щастие“. Младата актриса, нежна и лъчезарна, разказа на пресконференцията, че е била силно притеснена дали ще се справи, дали няма да се срине, влизайки в ролята на майка си. Това е първата ѝ роля в пълнометражен филм; изпълнява без дубльор дори опасните каскади. Знаела е, че киноразказът трябва да стигне до младежите в България, а и по света. Яна Титова ѝ е повярвала, заключила я е в този свят на наркозависимите и двете заедно са го създали. Защо порядъчното е толкова скучно и непривлекателно, а дяволичното е магично? Механизмът на щастие – какво е щастие, защо съвременният човек се стреми алчно всеки миг да е щастлив? Щастливият човек егоист ли е?... Тези и други въпроси задава филмът. Най-ценното в него е викът за ценности. „Доза щастие“ е популярен вече не само у нас, откупен е и в много други страни. Благородната цел на създа-

Валентина Каролева

телите му е: колкото повече млади хора го гледат, толкова по-голям шанс има те да бъдат предпазени и спасени от зловещото робство на наркотиците.

Наталия Бояджиева

Смисълът на творчеството е непрекъснатото развитие

Константин Буров е любопитен и наблюдателен режисьор, с верен усет за съдбовното в живота. Привличат го хората с техните възможности да преминават от една крайност в друга, от добротата към ужаса. Интересува се от това какво ги подтиква да превключват от едно състояние в друго. Филмът му „Сбогом, Джони“ е рядък за нашето кино образец на черната психология, криминален разказ по канона на трилъра. Джони (Георги Керменски) помага на Кранки (Деян Георгиев) да се спаси от затвора, но след това го обсебва завинаги, като контролира съзнанието му. Кранки се влюбва в Ния, но приятелят му, по-точно господарят на съзнанието му, ненавижда любовта. За да се отървеш от емоционалния вампир, трябва или да умреш, или да го убиеш. Буквално усещах как Джони пронизва младежа с поглед, дебне най-лекото му движение, отмерва дишането му, пресмята физическото му състояние, за да отвори костеливия орех на човешкия разум и да го манипулира. Достоверната и убедителна игра на Георги Керменски ни дава отговор на въпроса защо не трябва да оставяме друг да решава вместо нас.

Г-н Буров, Вие определяте жанра на „Сбогом, Джони“ като драма с елементи на трилър, като психо-трилър. Може ли да се каже, че във филма има и елементи на хорър?

Да, определено. Филмът започва като драма, в един момент се превръща в трилър и на финала се появяват елементи на хорър. Хареса ми възможността, която ми предостави тази история, да смеси няколко жанра.

Реакцията на публиката по време на прожекцията беше отлична. Какво очаквате от участието си в „Златна роза“?

Определено реакцията на публиката беше най-важна за мен. Това е вече третият ми филм и наградите не ме вълнуват толкова силно.

Има ли в българското кино глад за филми от „черната“ психология?

Мисля, че да. Надявам се „Сбогом, Джони“ да даде увереност и на други колеги да се обърнат към тъмните страни на човешката душа.

Ваши колеги чакат с години да бъде одобрен техен проект и да им бъде отпусната държавна субсидия. Какво мислите за независимото кино, бихте ли направили и такъв филм?

Голям привърженик съм на независимото кино. Дори съм бил продуцент на такъв филм. Много е трудно да се намери финансиране, особено когато нямаш популярни лица сред актьорите. Отнема много време и енергия, но бих опитал пак. Ако чакаме само държавно финансиране, паузите между отделните филми са огромни. Например между всеки един от моите филми тя е шест години.

С какво Ви привлече дебютният роман на Марин Дамянов; тъмната страна на живота, изкривените преживявания, ужасното?

Със силната си кинематографичност. Със смелостта си да говори за сложни и нелицеприятни теми – обсебването, насилието, загубата на идентичност.

Как избрахте изпълнителите на главните роли?

Християна Стоименова я избрах чрез кастинг. С Деян Георгиев и Георги Керменски съм работил в предишните си филми, знаех техните възможности и прецених, че ще се справят с ролите си. С голяма част от останалите актьори също съм работил – Димитър Терзиев, Тодор Танчев, Николай Върбанов, Петър Върбанов...

Вие сте студент на проф. Владислав Икономов. На какво Ви научи големият майстор?

Проф. Владислав Икономов беше космополит. Учеше ни да разграничаваме „важните“ филми. За него „важен“ филм бе този, който разглежда важни за обществото теми и събития, такъв, който ще се гледа и след десетилетия.

Какъв е принципът Ви на работа?

Обичам да давам максимална свобода на актьорите. С оператора на филма – Мартин Димитров, имахме дълги предварителни разговори за стилистиката на заснемане, направихме и сториборд на сложните и важни сцени.

Църквата в манастира е православна, но проповедите на отеца бяха различни от обичайните.

Константин Буров

Какъв е Вашият замисъл?

Всеки един от героите на филма излиза извън обичайните рамки на поведение. Може би затова и се привличат един към друг.

Доволен ли сте от художествения резултат на „Сбогом, Джони“? Смятате ли го за етап в творчеството си?

Да, доволен съм. Разбира се, има и неща, които ако трябва да ги направя отново, бих променил. Но това е смисълът на творчеството – непрекъснатото развитие.

Всеки човек идва на земята, за да остави на другите своето послание. Какво е Вашето?

Открийте това, което ви прави щастливи, и го следвайте неотклонно, независимо от мнението на другите.

Наталия Бояджиева

„Рая на Данте“ – психологизъм и висока актьорска класа

Когато излязох от „Рая на Данте“, душата ми пируваше. Водена деликатно, с финес и мечтателност, тя неусетно се беше потопила в света на един обикновен – необикновен българин на шейсет и четири, чийто живот поема коренно различна посока след смъртта на майка му и пенсионирането му. Единственото, което остава да го крепи, е желанието да отмъсти на насилниците на майка си и да запълни страшната празнота в живота си. Преобразяването му настъпва, когато среща младата внучка на един от враговете си – Рая. Владимир Пенев безпогрешно влиза в образа на Данте – човек с богата душевност, който като че ли е бил вкаменен преди смъртта на майка си. Едва след това започва да живее. Това е една човешка история от съвременното, но с препратки към времето на социализма, Белене и последиците от всичко това върху живота ни днес. Очакванията ми, че Владимир Пенев ще получи наградата за мъжка роля за сложния образ, който майсторски беше съградил, за съжаление, не се оправдаха. Но на филма беше присъдена наградата на филмовите критици.

Творецът дава собствената си перспектива за живота и за изкуството

Младият режисьор Димитър Радев, за когото филмът „Рая на Данте“ е дебют, получи мечтаното от всички творци признание и оvationите на препълнената зала. Освен режисьор, той е сценарист и актьор на свободна практика. Роден е на 3 май 1976 г. във Варна. Завършил е актьорско майсторство в класа на проф. Димитрина Гюрова в НАТФИЗ; икономика в Икономическия университет във Варна; кинорежисура (магистър) в НБУ, както и курсове по режисура и сценарно писане в New York Film Academy. В момента е докторант по съвременна българска литература в СУ. Автор е на късометражни филми, както и на документалния филм за наркокумунa „Билани“. Миналата година излезе дебютният му сборник с разкази „Косите на Авесалом“.

Димитър Радев получи оvationите на публиката на фестивала „Златна роза“ 2020

Г-н Радев, поздравления за първия Ви филм, на който сте и сценарист, и режисьор. Нека да започнем от самото начало. Какво Ви даде работата с Катя Папазова в Детско-юношеския театър „Златното ключе“?

Много са хората, които могат да говорят по различен начин за нея, и мисля, че всички – със суперлативи. От Катя Папазова съм взел отдадеността – тя беше човек, който правеше всичко със сърце и душа и приемаше много лично хората, с

които работеше. Може би в професионалната етика това не е добър знак – да приемаш лично екипа, с който работиш. Нейната топлина и жаркост в отношенията след време се превърнаха в нейна запазена марка заради червената ѝ дълга коса, която изразяваше нейната пламенна натура. В началото ние, децата, имаме проблем с това да приемем нейната пламенност. След това у нас остана един непомрачим спомен от този човек със сърце. А пък ние в този свят и преди, и сега, и в бъдеще имаме нужда от хора, които имат сърце.

Орнела Мути казва, че добрият режисьор иска, но и дава тъкмо онова, от което най-вече се нуждае един изпълнител. А някои режисьори смятат, че веднъж попаднал пред камерата, актьорът трябва да се оправя сам. Вие от кои режисьори сте?

Мисля, че стилът на работа се определя с времето. Рамката, в която разсъждава режисьорът, и полето, в което действа актьорът, са две полета, които трябва да намерят пресечни точки. Истинският режисьор опитва да намали собственото си егоистично поле, за да може полето на актьора да влезе по-пълно в него

и да приобщи актьора към собствената си идея по един невидим начин. Актьорската душа е крехка, чувствителна, тя е като млада фиданка и ако човек действа с удари и с натиск, не мисля, че би могъл да създаде нещо истинско, автентично и ценно не само за актьорите, но и за публиката.

Да интригувате, да провокирате и дори да шокирате – така ли виждате своята задача?

Трудно бих казал, че моето желание е било да шокирам някого. Нещата, за които говорим във филма, фактите, върху които разсъждаваме заедно с актьорите, са достатъчно шокиращи сами по себе си. Сещам се за една фраза на Макс Фриш: истинското изкуство задава въпроси, а не дава отговори. Аз исках да задавам въпроси, които са близки до моята душа, които ме вълнуват, и търсех да видя в огледалото на публиката и на актьорите отговор, който аз самият не мога да дам.

Има ли глад за добри сценарии в българското кино?

Винаги отивам да гледам български филм с надеждата да видя добър български филм и добър български сценарий и да зарадвам себе си с качествено кино, което може да се

прави в България. Тежко ми е, когато виждам неща, които за мен са не-състоятелни, но пък ми е трудно и да давам примери и да казвам как трябва да бъде. Мисля, че образованието е един добър начин да вкараш себе си в рамки, да погледнеш нещата, които правиш, през очите на менторите и на професорите си. Заради това и аз, макар и вече на 44 години, продължавам да уча и съм докторант в Софийския университет по съвременна българска литература – именно с тази цел – да комуникирам със своите идеи и да научавам нови неща.

Следите ли развитието на българското кино и какви са впечатленията Ви?

Имам смелата преценка за себе си, че мога да отразя филми и да помогна за интервю режисьорите, с които ми е интересно да се срещна и да гледам филмите им. Имам участие в Портал „Култура“ и в списание „Култура“ с мои интервюта и текстове в есеистичен стил. Опитвам се да търся добрите примери и неща, които за мен са интересни и смятам, че и за публиката са. Да, следя българското кино и се опитвам да отразявам неговите по-смели и по-интересни погледи.

Какво мислите за независимото кино и бихте ли направили такъв филм?

Аз не знам какво означава точно независимо кино. Ако говорим за това дали бих направил филм без помощта на Националния филмов център (НФЦ) – не знам. Не знам какво ще предложи утрешният ден. Гледал съм и нелоши български независими филми и смятам, че и в тази посока ние можем да търсим нови пространства, нови посоки, но и нови хора, които да работят именно по този начин. Но трябва да има желание и някаква критична маса от хора, които не мислят само за тъпите мерцедеси и бита, а по един възрожденски начин да се опитват да помогнат на млади творци, които лелеят за това – да оставят нещо не само за града и държавата, но и за Европа и света.

Вие сте автор и на сценария на

Режисьорът по време на фестивала във Варна

„Рая на Данте“. С какво Ви привлича темата за възмездието?

Това е една от най-сложните теми, тя е библейска тема – ако не можеш да простиш, няма да ти простят на оня свят. Иска се смелост и твърдост. Не знам дали ги притежавам, но дори и като разказвач, който няма такава увереност, съм търсил автентичност, търсил съм собственото си сърце и, естествено, и разум, когато съм работил по сценария. Работил съм с надежда, че мога да се справя с тази архетипна тема, тема, която е нужна не само за България, а мисля, че в много по-широк мащаб. Тя е свързана не само с възмездието, а и с прошката, с надеждата и с вярата.

Колко време продължи целият период – от отпускането на субсидия до заснемането на филма?

Започнахме около 2013-2014 година. Като идея бих върнал това време пет-шест години назад и така постепенно се оформяше сценарият. Имаше няколко важни момента. Единият беше срещата ми с моите преподаватели в магистратурата ми по творческо писане в Софийския университет и те някак си издиха платната на тази платноходка.

Как избрахте изпълнителите на главните роли?

Аз винаги съм обичал Владо Пенев, много съм го харесвал, ако „обичам“ е твърде силна дума. Помня го още като студент – той играеше „Нирвана“ в Народния театър и аз бях въз-

хитен точно от тази дълбочина, която има Владо. Винаги ми е било мечта да бъда с него като творчески човек. На по-млади години съм си мислел, че някога можем да играем на сцена. След това, когато реших, че ще се занимавам с режисура, съм си мислел, че много, много бих искал да работя с него като режисьор с актьор.

Споделите ли мисълта, че изкуството е длъжно да възпитава зрителите, постепенно да ги извисява?

Труден въпрос и за мен почти невъзможен отговор. Уважавайки личността на всеки човек, творецът дава собствената си перспектива за живота и за изкуството. Но много е тънка границата между вменияване на нещо и опита за диалог. Ние като общество започнахме да изпитваме трудности в тази комуникация, в търсенето на другия. Моят стремеж е да се опитам да комуникирам собствените си филми с публиката, а не да налагам.

Какво очаквате от участието си в 38-та „Златна роза“?

Няма човек, който да се занимава с каквото и да е – с изкуство или с бизнес, и да не цени труда си – своя и на екипа. Естествено, желая всичко най-добро на филма, но в това „най-добро“ не мога да определя конкретно дали очаквам награда, която да сложа на масичката в хола си.

Наталия Бояджиева

Васил Банов: Професията ни е една част от красотата на света

И на двата фестивала във Варна – „Любовта е лудост“ и „Златна роза“, филмът на Ивайло Пенчев „Като за последно“ мина почти незабелязано за журито и беше горещо одобрен и аплодиран от публиката. Зрителите, за които режисьорът сподели, че твори, го възнаградиха щедро със своята обич и с най-голямото признание – наградата на публиката на 38-та „Златна роза“. Варненци аплодираха на крака в препълнената зала и овациите не спряха, докато екипът не се качи на сцената за своя звезден миг.

„Ненавиждам затлачено действие“ – беше ми казал в разговор Ивайло Пенчев. Действието е много далеч от затлачено – с шеметна скорост се сменят герои, случки и неочаквани обрати. В тази комедия, основана на абсурдни събития, през смеха виждаме семейството като разпаднала се ценност и търсенето на духовното сближаване. Публиката е грабната от вихъра на събитията, очакването е напрегнато.

Изпълнителят на главната роля – Васил Банов, беше неотразим в кожата на 70-годишния известен писател Кольо.

Васил Банов и Мария Бакалова във филма „Като за последно“

Г-н Банов, поздравления за прекрасната роля на централния образ Кольо в „Като за последно“! Какво очаквате от участието си в 38-та „Златна роза“?

Това е сложен въпрос. Мисля си, че лека-полека, с всяка изминала година фестивалът ще се подобрява. Имам предвид, че постепенно трябва да се върнем към днешния ден, към разказа. Жан Габен казва: „Има три важни условия, за да има добър филм. Първото е добър сценарий, второто е добър сценарий и третото е добър сценарий“. И ако сценаристите се спрат върху теми, които могат да разкажат любопитно, вероятно ще се прави и по-хубаво кино.

Филмът участва и в „Любовта е лудост“, и в „Златна роза“. Реакцията на публиката беше отлична и на двата фестивала. Очаквахте ли такава реакция?

Това е един стремеж на сценаристите, на режисьора, мога да кажа

– и мой, защото играя вече в трети пореден филм на Ивайло Пенчев. Това е един стремеж – онова, което правиш, да го правиш за зрителя. Няма никога да разбере, особено на тази възраст вече, как се прави кино, за което предварително знаеш, че няма да има публика. Особено у нас, където субсидията е държавна, от данъците на всички нас. Ние участваме в това финансиране и един творец, колкото и голям да е той, да се бори да няма публика и да е радостен от това, и да говори за много страшни и тежки мисли и внушения... Все си мисля, че киното главно е разказ, който трябва да бъде предаден свежо и пълно.

Какво мислите за независимото кино? Бихте ли участвали в такива филми?

Бих, разбира се, но пак да спомена възрастта ми, мисля си, че вече имам право да кажа „не искам, не ми харесва това“. И това не е обидно да откажеш, случвало ми се е. Въпреки че,

пак свързано с годините ми, не би трябвало да отказвам. Аз съм един стругар, на когото като предлагат различни детайли, би трябвало да ги работи. Не може да каже: „Правя гайки, но болтове не правя“. Мисълта ми е, че все трябва да има нещо, колкото и малко да е то – много малка роля, но трябва да има характер, пак трябва да има вътре малък разказ. Ако няма, ако е само пасажер кадър, тогава, разбира се, не съм съгласен, колкото и пари да ми дават.

Има ли глад за комедии в българското кино?

Глад за комедии има и в световното кино. Аз не чета много за световното кино, но не мога да се сетя комедия да е взела голяма награда. Имам предвид на ниво Локарно, Венеция, Берлин, Карлови Вари, дори и Солун, да не говорим за Оскарите; котира се филми, в които има нещо драматично, нещо много страшно, нещо, свързано с опии, с проблеми с цветнокожите. Гледах по една случайност южнокорейския филм „Паразит“ и малко ми се върна доверието, че онези, големите специалисти от Америка и света, ще се обърнат към разказа. Но комедията я няма в наградите и според мен критиците нямат отношение към нея. Имам предвид днешната пресконференция, на която всички бяха единодушни, че „Като за последно“ го бива.

Филмът е прекрасен. Вие си партнирате с младата актриса Мария Бакалова. Как работихте с нея?

Както спомена на пресконференцията режисьорът Ивайло Пенчев, ние

правихме кастинг (не ми харесва тази дума) с много млади актриси. Мария беше най-откровена, най-искрена. Тя е много пъргава и много добра актриса и е много влюбена в професията. За мен има много, много хубави неща извън киното, извън театъра, твърде по-хубави работи има в този живот. Не само жени, има хубава храна, има Прага дори, има много красиви неща в този свят. А професията ни е една част от красотата на света.

С какво Ви привлече ролята?

Привлече ме това, че човек се ражда с болка и умира с болка. Веселбата е между болките. За мен съчетанието между обидата, шегата и себеиронията – това са изконни работи, това е проблемът на всеки мъж, стигнал до определена възраст. Няма как да бъде в толкова добри отношения с децата си. Когато слушах на пресконференцията коментарите за филма „Доза щастие“, си помислих, че в нашия сценарий в семейството има страшни проблеми с дъщерите – петнадесет години не са се виждали, всеки си е намислил нещо, всеки смята, че е виновен Кольо (бащата). Но няма опиати, няма героин. Защо така този разрушен брак на родителите не е довел до героина? Всичко е въпрос на семейна среда. Не е въпросът в улицата. Моите деца, и трите (*единият му син Боил Банов е министър на културата*) не са опитвали такива работи и няма да опитат. Просто защото аз не съм опитвал, аз нямам отношение към опиатите. Ако родителите пушат въщи марихуана, децата няма как да не пушат. Това е много грамадна тема и сигурно трябва да се правят повече филми на тази тема. Но те имат повече образователен характер. Ако могат да донесат полза, както споменах за едно момче, то би било идеално.

Така е, семейството дава защитна броня на детето си срещу влиянието на улицата. Няма как да го затвори под стъклен похлупак. Родителите го защитават от заплахите на улицата с ценностната система, която му изграждат.

Точно така. Няма как синът ми и дъщеря ми да не приличат на мен и да не се съобразяват с мен. Като имате

Васил Банов в ролята на Кольо в „Като за последно“

предвид, че аз съм изпуснал и с тримата онези мигове на прегръдки, на целувки, на много голяма близост. Така съм възпитан от дядовците ми, от баща ми, от майка ми – останахме си малко на дистанция. Не мисля, че това е лошо.

Това е типично по-скоро за българското семейство, нещо характерно, отколкото да е нещо лошо, в никакъв случай.

Не, не е лошо, но понякога малко ми е мъчно. Колкото повече остарява човек, става по-сентиментален, чатпат си реве самичък. Мина огромна част от живота ми, без да имаме тази близост. И сега коронавирусът всъщност работи за мен – той ни кара да не сме много близки, да не се прегръщаме и целуваме много.

Еднакво ли обичате всичките си филми?

Не, разбира се. Колкото и странно да ви прозвучи, аз съм много смутителен човек, въпреки че не изглеждам такъв. И особено когато се говори за мен, аз намирам някаква форма да се самоиронизирам или да се пошегувам, или да прекъсна и да стана малко агресивен, защото изпитвам неудобство. Така съм възпитан и не мога да говоря с възхита за себе си, нито със страховити перспективи за себе си, защото киното е, както казва Завацки, като полицията – като те призоват, отиваш, като не те призоват, не отиваш.

Аз съм привърженик и театърът да стане такъв – да бъде като киното, особено в днешните условия. И съм убеден, че след тази пандемия вероятно театърът ще се превърти

и няма да има щатни артисти. Те ще бъдат избирани с проекти. Тези, големите петолъчки, както аз наричам звездите – те не могат всичко да покрият, ще има работа и за другите артисти. Но това е тежка, голяма тема...

Няма как да обичам еднакво всичките си филми, защото те са различни. Завършил съм при Боян Дановски и от него имам имплантирано във времето, че трябва да се стремим да сме различни. Например играя писател и съм отслабнал с петнадесет килограма. Има проблеми – кожата виси малко, но то е част от играта. За следващата роля ще си пускам мустаци. Стремя се да се идентифицирам, да стана като този, който играя. Аз се опитах да стана Кольо в „Като за последно“. Доколко съм успял – това е друга тема. Аз не съм реално такъв. Пък може вътре някъде да съм такъв...

Кой е следващият Ви проект?

Ха де! През зимата ще се снима, казва се, „Чичо Коледа“. Той е по истински случай. Идват едни американци, осиновяват две дечица близначета. Те правят маса пакости, богатите американци ги зарязват и бягат със самолета. Във филма е едно дете. После се появява чичо Коледа и – да не разказвам, но е твърде любопитен и пак е на този екип – Божан Петров и Ивайло Пенчев. Аз понеже съм близък с тях, чета рано сценария и си казвам мнението.

Благодаря Ви, г-н Банов! Желая Ви още нови полети на духа!

Наталия Бояджиева

Есенцията на Коледа в изображенията на Рождество Христово

Нощта била ясна и спокойна. Когато се стъмнило, хората от селцето взели по една запалена факла и се запътили към полянката на склона, от която се влизало в малка пещера. На полянката имало импровизирани ясли, магаренце и овчици. Пещерата била осветена и превърната в скромен параклис, в който Франциск от Асизи четял откъси от Евангелието на Лука за раждането на Христос. В полунощ забили камбани и припомнили раждането на Младенеца и настъпването на Коледа.

Приказното изображение в град Мохелнице

Ако се питате дали се е случило – случило се е, годината била 1223. Италианският благородник Джовани ди Велита поканил Франциск от Асизи да посрещне Коледа в двореца му. За да му се отблагодари, бъдещият свети Франциск решил да инсценира Рождество Христово. Изненадата и радостта така озарили празника, че превърнали изображенията и съпреживяването на Рождеството във важен елемент на Коледа.

Изображенията на Рождество Христово в Чехия се наричат Jesličky или Betlémy и представляват задължителен елемент от коледната украса. Изработени са от всичко, което ви хрумне: керамика, стъкло, хартия, дърво и тесто. В центъра е новороденият Христос, лежащ в яслите, до него са Дева Мария и Йосиф, наоколо щъкат овчици, а тримата източни царе (влъхвите) поднасят дарове. Всичко е наситено с дълбока символика. Светото семейство представлява семейството като основна единица в обществото. Намират се под полусрутена скала – това е старият свят, който си отива. Заобиколени са от стадо овце, водени от овен и

пазени от куче. Кучето символизира вярата и предаността към християнството, а овенът – Христос, като жертвен агнец. Витлеемската звезда възвестява падането на идолите и идването на новото време, а яркото ѝ сияние е светлината на вярата. Обикновените хора, всеки със своя занаят – зидар, ковач, перачка, готвач, пастир – символизират единението във вярата.

Даровете на Влъхвите

Витлеемската звезда изгряла над Вавилон в деня на Благовещението на Божията майка. Влъхвите, наричани още Мъдреците и Източните царе, познавали пророчествата и я очаквали. Те били не само владетели, но и учени, наблюдавали небесните светила и когато забелязали изгрева на чудната звезда, тръгнали след нея, за да се поклонят на Младенеца.

Малко изображение от керамика

Наричали се Гаспар, Мелхиор и Валтасар. Единият бил персиец, вторият – арабин, а третият – етиопец. Представете си картината: влезли неочаквано, били изморени от дългия път, но по лицата им личал високият им сан. Носели прашни, но скъпи дрехи и богати дарове: злато – за Царя; ладан (скъпа ароматична смола, която в древността поднасяли в знак на особена почит) – за Бога; смирна (благовонно масло, с което помазвали умрелите) – за Човека. Божията Майка грижливо пазела даровете през целия си живот. Когато Успението ѝ наближило, тя ги предала в Ерусалимската църква. След падането на Византия през 1453 г. даровете били пренесени в Атон, в манастира „Св. Павел“, където се пазят до днес. Поради голямото им значение са поставени в малки сандъчета, в каквито се съхраняват мощите на светците. Казват, че и днес от тях се носи благоухание. Понякога ги изнасят за поклонение и уханието изпълва църквата. Смятат се за източник на изцеление и за свидетелство за Господното пришествие в света.

В прослава на църквата

Истински разцвет на изображенията настъпва през 16. век благодарение на Йезуитския орден. Това е времето, когато из Европа се ширят реформаторски движения и Йезуитският орден залага на сантименталната сила на изображенията като на оръжие в борбата на католическата църква за хегемония. Йезуитите

Авторско изображение от хартия

пътуват с изображенията не само из Европа, а и в Новия свят – Азия и Америка – чрез своите мисионери. В началото фигурките са само няколко – на Исус Христос, Дева Мария и св. Йосиф. Постепенно се прибавят вол, магаренце и пастири, а след тях и тримата влъхви. В крайна сметка някои изображения са толкова пищни, че централните фигури почти се изгубват в множеството. Масовото им разпространение – противно на логиката – е резултат от забраната им. През 1751 г. Мария Терезия ги забранява, тъй като според нея са недостойни за църквата. Така за известно време изчезват от храмовете, но хората започват да си ги поръчват тайно и по време на коледните пости украсяват с тях домовете си. Първи в новата традиция са благородниците. Обикновено си поръчват

миниатюрни изображения, фини и красиви като бижута, изработени от абанос и богато инкрустирани. Наподобяват семеен олтар, който се отваря и разкрива фигурки от слонова кост, украсени със злато и сребро.

Чехия

Едно от първите си изображения йезуитите представят в Прага, в своя ареал Клементинум в средата на 16. век. Изображенията, които след това се създават в Чехия, постепенно се приспособяват към чешката среда: между фигурките се появяват рибар и търговец, природата наподобява чешката, а облеклата на фигурките са взети от реалния живот. Забележително е изображението в град Илемнице, дело на Яхим Метелка (1883 – 1913 г.), съставено от 142 подвижни фигурки, всяка от които има своята роля: стражата тръби, ангелите свирят коледна мелодия, а хората изпълняват ежедневните си задачи. Със своите 17 метра изображението в град Индржихов Храдец е най-голямото подвижно изображение на света, поради което е записано в книгата на Гинес. Майсторът Томаш Криза го изработва в продължение на шейсет години. Изображението включва 1398 фигурки. Повечето от изображенията се намират в музеи и са достъпни за посещения през цялата година. През всички столетия и до днес изображенията на Рождество Христово представляват есенцията на Коледа и излъчват уют, светлина и обич. Честито Рождество Христово!

Изображението в Индржихов Храдец е записано в книгата на Гинес

Ели Мандажиева

Изкуството да мечтаеш е наполовина сбъдната мечта

Донка Ангъчева е дама с огромен талант, изискан стил и лъчезарна усмивка, носеща светлина и настроение и в най-мрачния ден. Тя е не само брилянтна изпълнителка, но и любяща майка и съпруга. Единственият български пианист, който има осем албума, записани за световноизвестни звукозаписни студия, с произведения на Бетховен, Лист, Моцарт, Шопен и други.

Г-жа Ангъчева е представителен артист на световноизвестната марка за пиана и рояли „Бьозендорфер“. През 2012 г. е удостоена с наградата Музикант на годината от „Санкт Урбан класик“. Роде-на е в Пловдив, живее и твори във Виена, където е омъжена за уважаван адвокат и общественик. Има две дъщери.

Снимка: Горан Андрич

Донка Ангъчева - официален артист на „Бьозендорфер“

Бихте ли ни разказали за житейския си път от Пловдив до световните сцени?

Щастлива съм, че съм родена в Пловдив. Сега, когато се връщам във времето, ми се струва, че е трябвало да се случи така. Това е съдбата ми – да бъда родена в България. Датата, на която съм се появила на бял свят, е 1 януари. Била съм първото момиче в Пловдив, което се е родило през новата 1979 г. Винаги съм обичала родния си град, но дълбоко в себе си съм била убедена, че ме чака нещо повече, нещо по-добро в живота, и съм се стремяла към него. Това, че съм наследила таланта от вуйчо си, и че музиката ме е впечатлявала от дете, ме караше да мечтая за големите сцени. От петгодишна свиря на пиано и още като дете бях влюбена в класическата музика. Печелих конкурси, а първата ми международна награда беше от конкурс в Италия. Бях изключително впечатлена от голямата сцена и от красотата на тази

държава. След този конкурс мечтите ми ставаха все по-големи и по-големи. Имах прекрасни преподаватели, с които работех много интензивно. След като завърших музикалното училище в Пловдив, реших да замина за Виена, защото австрийската столица беше моята най-голяма мечта. Кандидатствах в Университета по музика и сценични изкуства. Явявах се кандидати от цял свят за десет места. Бях приета и от този момент тръгнах по един стръмен път нагоре, по който трябваше да вървя, без да се отказвам, колкото и трудно да беше изкачването.

Какво беше детството Ви?

Детството ми беше безгрижно и истинско. Обичах да свиря, както и да играя на улицата с моите приятели. Много от тях се интересуваха дали имам време за игра, но моята майка им отговаряше, че аз не свиря с часове, а за мен са необходими само няколко минути, за да науча нови-

те произведения. Спомням си, че беше дошъл акордьор вкъщи, за да настройва пианото. Той реши да експериментира и ми каза да се обърна с гръб към пианото и да отгатвам тоновете. Каквото и да изсвиреше и колкото и тона да бяха, успяха моментално да ги разпозная. Оказа се, че имам абсолютен слух. Истински обичах да участвам в конкурси, защото ги печелех. Обичах да се боря. На десетгодишна възраст бях солист на Пловдивската филхармония и това беше началото на един нов свят за мен. Тогава открих магията, която сцената носи.

След България сте живели в Испания. Приспособихте ли се лесно към живота в Австрия?

Австрия е страната, която още като дете ме впечатляваше; за мен тя е единствената държава, открояваща се с абсолютното присъствие на музиката и културата. Тук класическата музика е у дома си. След като завърших Университета по музика и сценични изкуства във Виена, съдбата ме отнесе към Испания, където също имаше щастието да се наслажда на съвсем различен свят, изпълнен с други, особено красиви и специални по рода си ценности, които ме накараха винаги да нося тази страна в сърцето си. Поради лични разочарования се върнах отново в Австрия, където продължих да вървя по артистичния път, по който все още се утвърждавам като пианист.

Записвате компактдискове за световноизвестни звукозаписни компании на рояли от най-висок клас и сте официален представител на известната марка за пиана и рояли „Бьозендорфер“. Как заслужихте тази чест?

Записах първия си компактдиск с

творби на Шопен по покана на френско-американска компания. Синът на директора на компанията беше студент в университета, в който учех. Като тонрежисьор той обичаше да записва концертите ми в университета. Един ден представи на баща си записа от един концерт, на който аз свирех. Баща му беше впечатлен от таланта ми и веднага получи предложение да запиша компакт-диск. Този диск беше първият, който представих в Париж, и това постави началото на моята дискография. Година след това последваха и други, винаги по покана на различни звукозаписни компании, като някои от тях се обръщаха към мен с предпочитание към определени произведения. За последните си дискове избирах винаги модела VC, това е виенският концертен модел на „Бюзендорфер“, който най-много съответстваше на моето звукоизвличане. Един летен ден бях поканена на обяд от фирма „Бюзендорфер“ и между предястията много спонтанно ме попитаха дали искам да стана техен артист. Споменах, че стоя на първо място в тяхната листа. Почувствах се много поласкана и бях безкрайно горда и щастлива.

Два от Вашите албуми са записани с две други музикантки. Кои са *Trio d'Ante*?

Trio d'Ante беше основано през 2004 г. Това е един от съдбовните моменти в моя живот. Запознах се с

В посолството на Франция във Виена

Снимка: Стефан Панфили

челистката Теодора Митева и с цигуларката Валя Дървенска в Университета във Виена. Всички ние сме българки и бяхме чували една за друга. Решихме един ден да посвирим заедно и се получи това, което или се получава веднага, а именно една симбиоза, или не се получава. След няколко месеца усилена подготовка решихме да се явим на конкурс по камерна музика и го спечелихме. На следващата година спечелихме един от най-трудните конкурси – за най-престижните стипендии в Кралския колеж „Краллица Елизабет“ във Ватерло, Белгия. Имахме щастието да учим със световноизвестния квартет „Артемист“. Една година по-късно бяхме ангажирани да концертираме в най-големите концертни зали във

Франция и Белгия, във Виенската концертна зала и в залата на „Музик Ферайн“, в „Тонхале“ в Цюрих. Издадохме и няколко компактдиска. Името *Trio d'Ante* носи в себе си замицел, като *d'Ante* означава „от преди“. Ние се идентифицирахме с това име, защото нашето приятелство е необикновено, ние трите прекрасно се разбираме и сме на мнение, че това усещане за близост идва от минали животи.

Компактдискът „Апансионато“, в който изпълнявате произведения на Лудвиг ван Бетховен, носи същото име като книгата на Хайнц Ешлиман. Бихте ли разказали повече за това съвпадение?

През 2015 г. издадох компактдиск с произведения на Бетховен. Същата година очаквах раждането на втората ми дъщеря Елизабет и преди нейното раждане се чувствах толкова силна, пълна с неопишуема енергия, бях на върха. Енергията на „Апансионата“ на Бетховен ме беше превзела и си казах, че това е истинският момент, за да се отдам на тази музика. Дискът е посветен на двете ми дъщери – Елизабет и Киара. Години преди това на съвместна творческа вечеря се запознах с швейцарския архитект, художник и скулптур Хайнц Ешлиман, който ме беше чул на концерт във Виена. Човекът, който до ден днешен стои зад мен, подкрепя ме и вярва в моето изкуство. По стечение на обстоятелствата се случи така, че Рой Опенхайм, бившият директор на

Пред църквата „Францисканер Кирхе“ във Виена

Снимка: Стефан Панфили

Снимка: Екатерина Вайнхапел

„Пожелавам си повече време за четене на книги, не само на ноти.“

културния отдел на швейцарската телевизия, издаде по същото време книга за живота и творчеството на Хайнц Ешлиман, която нарече „Апасионато“. Ешлиман е първият и единствен създател на скулптури от лят асфалт. Това беше абсолютна случайност, която отново ме доведе до мисълта, че в живота няма случайни неща.

Кое е най-вълнуващото Ви преживяване, свързано с професията?

Най-вълнуващото преживяване, за което веднага се сещам, е един мой концерт, който беше в църква. Атмосферата беше празнична, но нямаше осветление, само няколко свещи. Като излязох на сцената, забелязах с удивление, че клавишите не се виждат поради липсата на осветление. Бях в пълен шок.

Вие творите, работите и живеете във Виена. Как се промени австрийската столица през 2020 г. и след терористичните атаки от 3 ноември 2020?

Тази година ще се помни в цял свят. Може би тук е още по-нереалистично, защото Австрия е столица на музиката и никой не е очаквал подобна промяна. Правителството не направи никакъв компромис. Австрия беше от първите държави, които затвориха театри, опери и концертни зали заради вируса. Хората до последно посещаваха опери

и концерти, но се усещаше страх. Залите за първи път не бяха пълни. Терористичната атака промени също до известна степен държавата. Кой би могъл да помисли, че в тази спокойна, така добре подредена, красива и дисциплинирана държава може да се случи нещо подобно.

Имахте ли концерти през тази година? Как се отрази епидемията от Ковид-19 на работата Ви?

През първия локдаун реших да създам инициативата „Изкуството в Австрия продължава да живее“ (*Die Kunst in Österreich lebt weiter*) с цел да повдигна духа на артистите и на публиката. Направихме грандиозен онлайн концерт от концертната зала на Гранд хотел Виена. През лятото на

най-красивия замък „Лихтенщайн“ със световнопризнати изпълнители и артисти като Илдико Раймонди, Сандра Пирес, Рузанда Панфили, Алексей Игудесман, Теодора Митева, Кристин Луиз. Множество спонсори подкрепят този проект. Водеща ще бъде журналистката Тереза Фогел от ORF. Бижутерската фирма „Бухера“ ще украси артистите на концерта с бижута.

Как се справяте с трансформацията, която всеки един артист днес преживява? Как се промени животът Ви по време на пандемията?

Имам чувството, че тези времена ме направиха още по-креативна. Не спирам да мечтая и продължавам да обичам да творя.

В двореца „Кобург“ във Виена

Снимка: Стефан Панфили

2020 г. имах щастието да участвам в няколко фестивала, а през септември бях гост на античния театър в моя роден Пловдив заедно с ансамбъл „Байнов“ и световнопризнатия маестро Йордан Камджалов. Този изключителен по рода си концерт се състоя благодарение на маестро Байнов. За първи път в България бяха изпълнени произведения на Бах и Моцарт на 4 рояла. През месец октомври се озовах отново на българска сцена с прекрасния цигулар Марио Хосен на фестивала „Софийски музикални дни“. Сега започна вторият локдаун и реших да продължа с второто, празнично издание на „Изкуството в Австрия продължава да живее“. Това удивително събитие ще се състои в

Как поддържате духа си в тези тежки за изкуството времена?

Усмивката и позитивната енергия са моята успешна формула. С нея съм винаги с една крачка по-напред от останалите.

Вярвате ли в съдбата? Смятате ли, че талантът е дар от съдбата или е резултат от много усилия и работа?

Да, определено вярвам в съдбата. Когато майка ми е била бременна, седяла на пейка в градината, една възрастна жена я приближила и поискала да ѝ гледа на ръка. Тогава ѝ казала, че нейното дете ще се роди на важна дата и ще има нещо в ръцете. Предупредила я е да не ме спира в това, което ще искам да постигна.

Въпреки това също вярвам, че без усилия и без труд е почти невъзможно човек да реализира мечтите си.

Пътувате много из цял свят. Как съчетавате личния живот с кариерата?

Наистина е трудно да се съчетае личният живот с кариерата, но е възможно. Казвала съм го и в други интервюта, защото наистина го вярвам и знам, че е така. Аз имам един невероятен партньор и съпруг на моя страна. В центъра на всичко стои възпитанието на един човек и уважението. Моят съпруг цени много професията ми и знае колко важна е тя за мен. Когато аз съм щастлива, цялото семейство е щастливо.

Коя е Донка Ангъчева, когато не е пред пианото?

Обичам да бъда майка и съпруга, да се занимавам с децата, да върша домакинска работа. Най-много ми харесва да подреждам, защото тогава мога да бъда сама с мислите си, имам време да си обмислям новите проекти. Моментите, в които съм сама със съпруга ми, са безценни и обичам да се наслаждавам на времето, прекарано с него.

Има ли дни, в които не свирите?

Може би дните, в които не свиря, се броят на пръсти. Мисля, че са около две седмици в годината.

Как би протекъл един Ваш любим ден без пиано. Какво Ви носи радост?

Обожавам да пътувам със съпруга ми. Той е голям ценител на изкуството, посещаваме изложби в Италия, във Франция, а летните почивки прекарваме в Гърция на Миконос и Санторини. Обичам хубавите ресторанти и средиземноморската кухня.

Имате ли време за хоби или спорт?

Да. Обичам да спортувам. Правя понякога пилатес и съм привърженик на кундалини йога. Обожавам да рисувам. Пожелавам си повече време за четене на книги, не само на ноти.

Вярвате ли в това, че мечтите се сбъдват?

Изкуството да мечтаеш е наполовина сбъдната мечта.

Съпругът Ви е австриец. Българските традиции следват ли се във Вашето семейство? На какъв език разговаряте у дома?

Съпругът ми много уважава българските традиции. За него е също много важно децата да говорят български. Дори нашата малка дъщеря го изпитва по български. Когато сме всички заедно, разговаряме на немски. Голямата ми дъщеря говори български, немски и испански. Малката е още на пет, но с нетърпение

Донка Ангъчева е брилянтен пианист

Снимка: Горан Андрич

очаква да започне да учи испански като кака си.

Виждате ли светлината в тунела по пътя към по-добро бъдеще?

Аз съм била и винаги ще бъда оптимист. Търся доброто и позитивното. Никога не се предавам. Твърдо вярвам, че всеки труд се заплаща и след всяко лошо е ред на доброто.

Занимавате се с благотворителност. Бихте ли ни разказали повече за това?

Да, благотворителността е важна за мен. Имам доста планове за бъдеще. Искам да организирам благотворителни концерти в помощ на деца или хора, които се нуждаят от помощ. Обичам да помагам и да правя хората щастливи.

Планирате ли концерт в Прага?

Прага е един от най-красивите градове в Европа. Мечтата ми е да изнася концерт в чешката столица.

Ако имаше едно нещо, което бихте могли като с вълшебна пръчка да промените в света, какво би било то?

Ако имах такава магическа сила, бих искала да направя света по-добър, а лошите хора да станат по-добри. Бих искала всички на тази планета да бъдат щастливи и да не съществуват думите глад, война и нещастие.

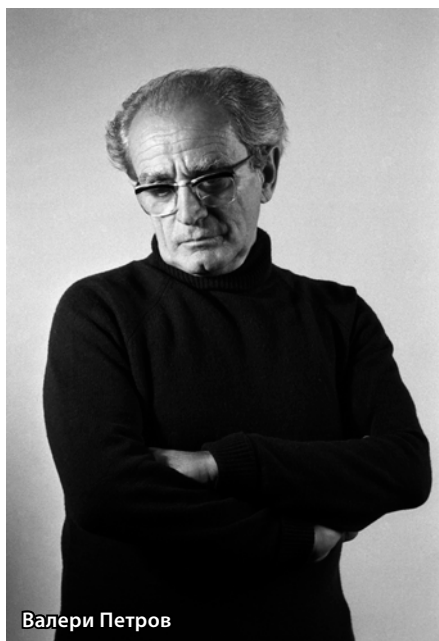
Раиса Андонова-Щурм

Trio d'Ante в Швейцария

Снимка: Рихард Егли

100 години от рождението на Валери Петров

Валери Петров

Вече няколко поколения български деца със затаен дъх очакват да разберат дали Светльо от „Меко казано“ ще си вземе обратно онова писмо, в което пише на баба си, че не е получил трите лева, подарък от нея. Няколко поколения българчета още от училищна възраст за цял живот научават едно от най-сполучливите определения за приятелството, предадено с красивите рими, сътворени от неповторимия Валери Петров:

*„Казва се „приятел пръв“,
но защо е той такъв?
Затова, че пръв полита
в огъня да те спаси;
пръв и без да се запита,
прав ли си, или не си“*

(„Бяла приказка“).

Стиховете на Валери Петров ни съпровождат през целия ни живот – от детските години, та чак до зрелостта ни. Нещо повече – за тях като че ли няма възраст. Валери Петров е сред малкото творци, които запазват способността си да виждат света през очите на детето. Така ежедневно, баналното само за миг се превръща в нещо чудно, нещо, което да ни накара да поспрем и да си спомним времето, когато сме били деца – благодарение на един само слънчев лъч например „магьосническо огледало изглежда старата тава“, а „бели елени

– дърветата / леко поклащат рога“ („Палечко“). Валери Петров притежава дарбата да спре погледа си върху нещо наглед мъничко, незначително и да го превърне в поезия, в неговия поетичен свят сънят и реалността, действителността и фантазията се преплитат по един вълшебен начин. Тази година големият български поет, драматург, преводач и сценарист щеше да навърши 100 години. Заради пандемията честванията на 100-годишнината от рождението му преминаха преди всичко онлайн – поети рецитираха стиховете му, както и свои произведения, вдъхновени от неговото творчество. Беше организиран и детски конкурс за илюстрации към „Пет приказки“. Годишнината беше отбелязана и от Българския културен институт в Прага с прожекцията на анимационния филм „Пук“, с която БКИ откри филмовата година. Режисьор на екранизацията на приказката е Анри Кулев. Валери Петров е роден в София на 22 април 1920 г. Баща му – д-р Нисим Меворах, който произхожда от голямо еврейско семейство, е известен професор по право и виден общественик. Майка му Мария Петрова следва френска филология в Швейцария, а по-късно е преподавателка по френски език в столична девическа гимназия. Валери Петров учи в италианско училище. Там освен италиански език научава също немски и френски. Като ученик той много обича да рисува и любовта му към изобразителното изкуство прозира и по-късно в стихотворните картини, които с лекота създава. Летните ваканции прекарва във Варна, тъй като майка му е родена там. Обичта му към морето и волността, която то носи, се отпечатва и в творчеството му: „До Флорида дори да отида, / в мене пак ще звучи като мида / мойто варненско детско море“ пише големият писател в поемата „Край синьото море“.

Любовта към поезията се заражда у Валери Петров още от ранна възраст. И това не е случайно – той расте в среда на интелектуалци, а баща му е голям любител на литературата. Първите си стихове Валери Петров пише

още като ученик. На 15-годишна възраст създава поемата си „Птици към север“, която излиза през 1938 г. под псевдонима Асен Раковски. Сътрудничи и на ученически списания. Големият майстор на изящното слово обаче е лекар по професия. Завършва медицина в Софийския университет през 1944 г. и известно време работи по специалността си. Постепенно обаче желанието му да твори взема превес. По време на Втората световна война е военен писател към вестник „Фронтонак“, а след войната е сред основателите, както и заместник главен редактор на вестник „Стършел“. Между 1947 и 1950 г. Валери Петров е аташе по печата и културата в Рим. По това време излиза и първата му книга – „Стихотворения“ (1949 г.). Тя не е приета добре от литературната критика – поетът е обвиняван в „идеологически грешки“ и песимистични настроения. „Най-тежка е била мисълта, че може би обвинителите са прави“, пише Розалия Ликова в книгата си, посветена на големия писател (Р. Ликова – „Валери Петров“, 1994 г.). След завръщането си в България Валери Петров работи като редактор в Студия за игрални филми „Бояна“, както и в издателство „Български писател“. През 1990-1991 г. е народен представител в Седмото Велико народно събрание. От 2003 г. е академик на БАН. Умира на 27.8.2014 г. Творчеството на Валери Петров е изключително разнообразно. Името му става известно за литературната публика с цикъла стихотворения „Нощи в планината“, публикувани в списание „Изкуство и критика“

Валери Петров за деца

Glibri

Валери Петров
ПУК!Илюстрации
МИЛА ЯНЕВА-ТАКАКОВА

през 1940 г. Сред най-известните му произведения са поемите „Палечко“ (1941 г.) и „В меката есен“ (1961 г.), както и любимите на много поколения деца „Пет приказки“ (1986 г.). Автор е на няколко пиеси – „Когато розите танцуват“ (1961 г.), „Импровизация“ (1962 г., в съавторство с Радой Ралин), „Сняг“ (1968 г.), „Честна мускетарска“ (1976 г.) и др. Особено популярни са неговите пиеси приказки: „Бяла приказка“, „Копче за сън“, „Морскосиньо“, „В лунната стая“, „Пук“ и др.

Сред филмите, на които е сценарист, са „Точка първа“ (1956 г.), „На малкия остров“ (1958 г.), „Рицар без броня“ (1966 г.), „Йо-хо-хо“ (1981 г.), „Театър, любов моя“ (1994 г.). Пише и сценарии на анимационни филми: „Приказка за боровото клонче“ (1960 г.), „Гордата лампа“ (1963 г.), „Меко казано“ (1983 г.) и др.

Валери Петров е известен и като преводач на творчеството на Шекспир. И досега не съществуват по-изящни преводи на Шекспировите пиеси и сонети на български език. Първата преведена от Валери Петров пиеса е комедията „Сън в лятна нощ“. Тогава той не си и помислял, че ще преведе и останалите пиеси на гениалния английски писател. „Увлече ме голямото удоволствие от превода на такъв автор. То е труд, то е мъка и сложност, но същевременно и велико щастие“, споделя Валери Петров в интервю за Българското национално радио през 2011 г. „Преводачът се превръща в критик и тълкувател на своя автор, защото трябва да избере кое в текста е най-скъпо, най-ценно“, споделя още писателят в същото интервю. Върху Шекспировите пиеси той работи 25 години. Не всички обаче знаят, че той е превеждал и „Фауст“ на Гьоте, както и произведения на Джани Родари и Ръдиард Киплинг. В творчеството на Валери Петров не липсва и българо-чешка културна връзка. На 16.1.1969 г. чешкият студент Ян Палах се самозапалва на Вацлавския площад в Прага в знак на протест срещу ограничаването на свободата и пасивността на чешкото общество по отношение на окупацията на Чехословакия през 1968 г. В знак на съпричастност Валери Петров написва през 1969 г. стихотворението

„Самоизгаряне“:

*Ян Палах не е между живите вече,
Ян Палах е някъде далече, далече,
Високо там някъде във въздуха син,
над Прага трептящ като дъх на бензин,
Един миг, едно тяло с пламтящи коси -
преди миг само бил и вече не си...
Ян Палах го няма, а у нас нито звук,
Ян Палах го няма, а ний сме си тук,
и бензинът е нашият и го помниме ние
как във лъскава струя от сондата бие
и как с него по бузите се мажат със смях
Ванюша, Катюша, Алексей, Абдулах!
Филми, книги, идеи, къде сте в живота?
Нима сте измислили на два Дон Кихота
и нищо, и нищо от вас не остава,
освен това облаче дим над Вълтава
и този вик „Свобода!“ едва чут, едва чут
в януарския въздух, синьо-розов от студ?
Ян Палах го няма и така ни се пада -
сега всеки си има своя вътрешна
клада,
на която страхлив, разтреперан и ням,
се самоизгаря от мъка и срам!*

Валери Петров е и един от шестима-та български писатели, които през 1974 г. отказват да подпишат декла-

рацията срещу Александър Солженицин и неговия „Архипелаг ГУЛАГ“. Заради тази си постъпка е изключен от Съюза на българските писатели и от Комунистическата партия. Валери Петров е носител на множество литературни и други награди, сред които са Орден „Стара планина“ I степен, наградата „Христо Г. Данов“ за цялостен творчески принос, наградата за европейски гражданин на Европейския парламент за 2013 г. – за принос към българската култура и разбирателството между нациите, както и на множество литературни награди. На него е посветен и документалният филм на режисьорите Юли Стоянов и Ицках Финци „За възможността да се живее“ (2005 г.). Валери Петров е номиниран за Нобелова награда за книгата си „Пет приказки“. Най-голямото отличие за него си остава обаче обичта на неговите читатели, уважението, с което се ползваше приживе, светлият спомен за него.

Д-р Десислава Вилимовска

На 17.12.2020 г. в галерията книжарница „София прес“ за първи път беше връчена учредената от Съюза на българските писатели Национална награда за литература на името на Валери Петров. Неин първи носител е поетът Петър Анастасов, автор на осем стихосбирки, както и на няколко пиеси и филмови сценарии.

Снимки: Иво Хаджимимшев и архив

Младенецът благославя Прага от столетия

Статуетката на Пражкия Младенец (Pražské Jezulátko) влиза в историята на Прага през 17. век, когато благородничката Поликсена я подарява на Ордена на босите кармелитки. Те я поставят в специален олтар в църквата си, посветена на Дева Мария Победоносна. Минават векове, в които се редуват войни и мир, благоденствие и глад. Поколения обикновени хора и властелини идват да се поклонят пред нея и да помолят за подкрепа. Мястото се превръща в поклонническо – каквото е и до днес.

Историята започва през 16. век, когато испанската аристократка Мария Манрике де Лара донесе статуетката в Прага като част от зестрата си. Една от легендите за произхода ѝ твърди, че е принадлежала на света Тереза Авилска, основателка на ордена на Босите кармелитки. Мария Манрике я подарява като сватбен подарък на дъщеря си Поликсена. Поликсена е онази благородничка, която през 1618 г. дава в дома си убежище на изхвърлените при дефестрацията (от латински, изхвърляне през прозореца) благородници Вилем Славата и Ярослав от Мартиниц. По баща е наследница на един от старите и богати чешки родове. През 1587 г. е омъжена за един от най-могъщите чешки аристократи – Вилем от Рожмберк. Бракосъчетанието е в катедралата „Свети Вит“. Младоженецът е на 52 години, а младоженката – на 20. Сватбата трае три дни. На трапезата постепенно са сервирани 36 елена, 49 сърни, 1290 заека, 5800 шарана, 70 бъчви рейнско вино. Сред гостите е и самият император Рудолф II. През 1628 г. Поликсена подарява на манастира статуетката с думите „Грижете се за нея и ще добрувате!“. Още с подаряването плъзва слух, че статуетката е чудотворна, и започват да се стичат поклонници.

От дърво и восък

Фигурката е висока 47 см. Изрязана е от дърво, а повърхността ѝ е от цветен восък. Дясната ръка на Младенеца е вдигната за благословия, а лявата държи земното кълбо с кръст – символ, че властта над света е в ръцете му.

Легендите твърдят, че по време на Тридесетгодишната война статуетката се изгубила и била намерена години по-късно от някой си отец Кирил. Дрешките ѝ били мръсни и скъсани, а ръцете – счупени. В мига, в който отец Кирил я взел, Младенецът му казал: „Смили се над мен и аз ще се смиля над теб. Върни ми ръцете и аз ще те даря със своя покой.“

Пражкия младенец

Отец Кирил уредил да бъдат поставени нови ръчички на статуетката и оттогава Младенецът благославя всеки, който застане пред него с болка в сърцето.

Одежди според празниците

Древният обичай за обличане на статуетката цели да подчертае човешкото у Исус. Почти всички одежди са дарения, богато украсени със злато и скъпоценности. Някои от тях са изложени в музея на манастира. Сестрите кармелитки обличат статуетката според църковния календар

и църковните празници, като за всеки случай има определени цветове. Основните са четири: най-официални са белият – цветът на чистотата и светостта, и червеният – кралският цвят. Най-често е облечена в зелено – цветът на живота и надеждата. Лилавият е цветът на покаянието и е отреден за времето на постите. На главата си (всъщност виси над нея) миловидната статуетка има коронка. Понастоящем има три коронки, които също са дарения. Първата, от 1655 г., е изгубена. При официални случаи се слага коронката от 1767 г. Коронката от 1820 г. е в музея заедно с най-новата – от 2009 г., дарена от папа Бенедикт XVI при посещението му в Прага и в манастира.

Кралят на света

През 1651 г. графовете Мартиниц организират литийно шествие със статуетката, което минава по пражките храмове. През 1655 г. пражкият архиепископ Арнош Войтех официално я коронясва с коронка, дарена от бургграфа (purkrabí) на чешкото кралство, Бернард от Мартиниц. Коронацията на Младенеца изразява вярата, че Детето Исус е милосърдният цар на целия свят.

Коронацията на Пражкия Младенец се празнува до днес, винаги в първата неделя през месец май. В събота и неделя статуетката е изложена в пресвитериума, където вярващите могат да я видят отблизо. В събота вечер има литийно шествие, а в неделя от 10:00 ч. – литургия. През 2020 г. празненството е отменено, а през 2021 г. би трябвало да е на 2 май.

И днес в манастира се стичат хиляди поклонници. Около олтара има плочици с благодарности от хора, чиито молби са били чути.

Има ли някой с болка в душата?

Ели Мандажиева

Максим Минчев

(5.06.1953 – 15.11.2020)

Най-големият приятел на българските медии по света

На 15 ноември след кратко боледуване от Ковид-19 ни напусна завинаги генералният директор на Българската телеграфна агенция Максим Минчев. Той беше изключителна личност и голям българин.

Аз съм човек на каузите, казваше Максим Минчев. Много значими каузи е защитавал той през живота си заедно с редица свои съмишленици – влизането на България в НАТО и в ЕС, българските медии в Либия, посещението на папа Йоан Павел II в България през 2002 г.

Една от най-големите му и най-успешни каузи безспорно беше Световната среща на българските медии, организирана от Българската телеграфна агенция (БТА) и Асоциацията на българските медии по света (АБМС). От 2005 до 2019 г. Срещата имаше 15 издания. Като шеф на БТА Максим, като никои друг, си даваше сметка за голямото значение, което имат българските медии извън пределите на България за съхраняване на българското самосъзнание, език и култура. Максим беше сърцето и душата на световните срещи на българските медии. Премахна много бариери помежду ни и ни показа, че можем да бъдем заедно в името на България, където и да се намираме. От него струеше заразяващ оптимизъм. Той имаше дар да общува с хората, да ги предразполага и да ги изслушва с разбиране, да ги дарява със своята слънчева усмивка.

15-те световни срещи на българските медии се превърнаха в своеобразни пътешествия по духовните пътища на българските общности по света. Пътувайки до различни държави, ние се запознавахме и със специфичните проблеми на българите в съответната страна; срещаме се с представители на държавните институции и бизнеса, с хора от творческата интелигенция. Незабравими остават прекрасните тематични изложби, концерти, филми и книги, които видяхме на тези срещи. В центъра на културните събития винаги се открояваше Максим Минчев, който отваряше пред нас видими и невидими двери.

Максим много обичаше да пътува, пътуването беше негова голяма страст, която претворяваше в кни-

гите си.

Сега, когато се отправи на своето вечно пътешествие, е време да осъзнаем, че благодарение на него е изградена една значима 15-годишна традиция, която трябва да съхраним и продължим.

Мария Захариева

„Всеки пасианс в живота на човека е важен. Важен е неговият пасианс, в който той трябва да създаде семейство. Изключително важен е житейският пасианс: родители – съпруга – деца. Пасиансът, който определя нашето професионално израстване, в моя случай е журналистическият, писателският, любимата ми професия, на която съм посветил вече 30 години. Важен е пасиансът за каузата на Атлантическия съюз, европейският пасианс, който е пряко свързан с добруването на нашата държава, на нашия народ. Важен е пасиансът, който имаме с Всевишния горе. Той е може би най-важният. Аз не искам да ги градирам. Въпросът е човек да бъде добросъдечен, да спазва основни житейски правила, да се бори за спечелването на своята кауза, да бъде българин, да бъде баща, да бъде син и в същото време да бъде човек. Важното е да оставаме навсякъде преди всичко човече.“

Максим Минчев, из интервю за списание „Българи“, брой 5-6, 2006 г.

Максим Минчев е роден на 5 юни 1953 г. Завършва журналистика в Лвов и педагогика във Военната академия „Г. С. Раковски“. Работи като зам.-главен редактор в програма „Христо Ботев“ на БНР, редактор и водещ в радио „Свободна Европа“, редактор във в. „Народна младеж“, „Диалог“, „Темпо“ и сп. „Български воин“. Член на Управителния съвет и пресдиректор на Атлантическия клуб в България в периода 1991-2003 г. От 1993 до 1996 г. е стипендиант на НАТО. Ръководител е на международния пресцентър на Атлантическата асамблея в София (1997), прессекретар на визитата на президента Бил Клинтън (1999), ръководител на Международния пресцентър за посещение-то на папа Йоан Павел II в България (2002). Генерален директор на БТА от април 2003 г.

Максим Минчев е бил председател на Асоциацията на националните информационни агенции от Черноморския регион /БСАННА/ и на Асоциацията на балканските информационни агенции /АБНА/, председател е на Асоциацията на българските медии по света, председател на Управителния съвет на Съюза на българските национални електронни медии, генерален секретар на Световния съвет на информационните агенции. Носител на много награди. Автор е на редица книги, отразяващи неговите екзотични пътешествия.

Изящните стъпки на пражкия сецесион

За Прага казват, че е като витрина на европейските архитектурни стилове (с изключение на античния). Повече или по-малко в нея присъстват всички – от импозантните средновековни гиганти до футуристичните съвременни фантазии от стъкло и бетон. Хармонично „съжителстват“ един до друг до такава степен, че не забелязваме как, минавайки по тясната готическа уличка, влизаме в пишна барокова църква, за да седнем след това на кафе в някое модно заведение с артистично олющена мазилка.

Един от стиловете обаче като магнит привлича повече от другите. Може би защото във всеки от нас живее по един срамежлив романтик. Или защото исторически е по-близо до нашата съвременност. Или по друга някаква причина. Три са световните му столици: Париж, Виена и Прага. В историята на изкуството остава под няколко имена. В Чехия го наричат сецесион.

Сграда на дружество „Хлахол“ с люнет „Чешка песен“ по скица на Алфонс Муха

След края на Френско-пруската война през 1871 г. и до началото на Първата световна война настъпва едно кратко (от историческа гледна точка) безвремие, в което настроението в Европа може да се характеризира като коктейл от оптимизъм, безгрижие и еуфория. В историята остава под името Бел епок – прекрасна епоха.

Ако потърсим причините за този божествен миг, ще ги намерим в настъпилия в политическите отношения мир и в икономическия растеж, обоснован от невиджан икономически прогрес. Това е златната епоха на откривателите и авантюристите, на автомобилостроенето, въздухоплаването и археологията. Времето, когато Александър Бел патентова телефона, Фердинанд Цепелин лети с първия дирижабъл, Вилхелм Рентген открива наличието на рентгенови лъчи, Никола Тесла изобретява първите образци на генератори,

братя Люмиер поставят началото на киното, Гулиелмо Маркони изобретява радиоприемника, Мария Кюри получава две Нобелови награди за изследванията си върху радиационните явления. И така нататък. Съвсем логично е, че преобръщането на старите порядки повлиява на младата творческа генерация. Тя отхвърля академичния традиционализъм и тежкия историцизъм и създава стил, който е модерен и актуален в уменията си да отрази новото време: сецесионът.

С много имена и във всички сфери

Стилет е известен в историята на изкуството с различни имена. За Франция е ар нуво, наречен така според парижката галерия Maison de l'Art Nouveau, която представя не само класическите живопис и скулптура, но и керамика и мебел. Англия се спира на наименованието модърн стайл (и Артс енд Крафтс), Италия –

либърти (и стил флореале), САЩ – Тифани. В България се употребява както терминът ар нуво, така и сецесион. Виена и Прага, в които новият стил достига разцвета си, го наричат сецесион. Терминът идва от немската дума *sezession* – отцепване, скъсване. Визира творците, които се противопоставят на консервативните нагласи в художествения свят. Начело на тази група в Австрия е Густав Климт (великолепната му картина „Юдит“ е собственост на галерията в Острава). Членовете на групата наричат себе си „сецесионен“ – отцепници. Характерно за ар нуво е, че премахва границата между изящни и приложни изкуства – фасадите на сградите превръща в картини, а обикновените вещи – в произведения на изкуството. Сецесионът е възприеман като „тотален“ стил, което значи, че не остава в галериите, а обхваща всички форми на бита – проявява се в архитектурата, интериорния и мебелния дизайн, бижутерията, керамиката, графичния дизайн, гравюрата и визуалните изкуства. Всичко трябва да е в хармония: от дома, в който влизаме, през обзавеждането му, до ефирните рокли, аксесоарите и порцелановия сервиз за чай с луксозни салфетки. Сецесионът преобразява Европа до неузнаваемост само за четвърт век. Старият континент посреща новия стил с възторг и той бързо се превръща в еталон. На върха на славата си е през 1900 г., когато в Париж се провежда Exposition Universelle и той е в центъра на вниманието.

Съвършенството на камшичната извивка

Сецесионът черпи вдъхновение по целия свят и от различни периоди. Ярکو е влиянието на японската

графика, ориенталската орнаменталност и византийската мозайка. Може би най-характерната негова черта е влечението към декоративност, изящество и хармония в линиите и пропорциите: жените са красиви, вълната – съвършена, листото – с правилна форма. И тъй като през XIX век са във възход природните науки, сецесионът насища творбите с флорални детайли – по балконите, сводовете и прозорците плъзват листа, клонки и морски вълни. Идеалната линия за сецесиона е камшичната извивка – дъгата, която описва камшикът при плясък. Естествена, елегантна, съвършена.

Характерно за архитектурата е комбинирането на различни материали. Отминало е времето, когато върху готовата постройка са добавяни отделно подготвени скулптури и бюстове. Фасадата е възприемана като единно цяло, като картина. Балкончетата са малки, имат предимно декоративна роля и са обградени с изящни ажурни парапети от ковано желязо. Витражът, гравюрата и нежната позлата са издигнати в култ. Широко разпространено е стъклото, което дава възможност за оформяне на светли и просторни атриуми и остъклени коридори.

Дружество Манес и Националната юбилейна изложба

Младата творческа генерация, която и в Прага е носител на новия стил, недоволства от същите ограничения като колегите си в другите европейски столици. Порядките в Пражката

Лебедовата песен на Йозеф Фанта: сводът на фойето на Централна гара

академия са закостенели и младежите предпочитат да следват в Мюнхен, Париж и Виена, след което пренасят новите идеи в Прага. През пролетта на 1887 г. основават дружество „Манес“. За духовен водач избират художника Йозеф Манес, чието име е и в наименованието на дружеството, а за председател – художника Миколаш Алеш. Целта, която си поставят, е да популяризират съвременните тенденции в изкуството. Правят го посредством изложби и дискусии, издават списания и публикации. Членове на дружеството, освен почти всички чешки творци, са великани като Пикасо, Роден, Матис, Шагал и Дали.

Има още нещо, което дава мощен тласък на сецесиона, осигурявайки средства и поле за изява, които да го стартират: Националното юбилейно

изложение през 1891 г. Немските фирми го бойкотират, с което вместо да го саботират, го превръщат в ярка реклама на чешката икономика. Изложбените палати представят чешката промишленост, земеделие, здравеопазване, изкуство и бит (свои павилиони имат пощите и полицията). Участват заводи като „Шкода“ и „Рингхофер“. Със своите произведения присъстват благороднически родове като Лобковиц, Чернин, Шварценберг, дори ерцхерцог Франц Фердинанд д'Есте. Въздухоплавателите осигуряват балон, с който посетителите могат да видят изложението от 300 м височина. За откриването е поканен и император Франц Йосиф, който обаче не присъства. Изложението трае пет месеца, посетено е от над 2,5 милиона души и оказва съществено влияние върху чешкото национално самочувствие.

Поезия от стомана и стъкло

Най-представителната и скъпа сграда в изложението е Промисловият дворец (Průmyslový palác) на архитектите Бедржих Мюнзбергер и Франтишек Прашил, който въздейства като манифест на новото време. Това е първата постройка в Чехия, чийто скелет е от монтирани на място стоманени елементи и стъкло. Стоманата се използва в съвременното строителство от втората половина на XIX век. За разлика от традиционната зидария позволява по-фина работа с детайлите, усещане за лекота и изящество. Стъклото от своя страна внася в постройките

Чехов мост – символ на модерната естетика и изящна форма

Зала в Обществения дом, перлата на пражкия сецесион

светлина и усещане за простор. Спиралното стълбище в централния купол е като ювелирно украшение. Добра представа за настроенията в обществото предоставя сравнението на Промисления дворец и Националния музей, построени приблизително по едно и също време. Основното решение е еднакво и за двете: централен купол и две странични крила. Крайният ефект обаче е диаметрално различен и показва скока във виждането и средствата на задаващия се XX век.

Диамантът в короната на пражкия сецесион

Една от спецификите на пражкия сецесион е преплитането му с Чешкото възраждане. По това време Чехия все още е част от Австро-унгарската империя. В чешките земи отеква ехото на Възраждането, което довършва процеса на модерното национално самоосъзнаване. В последните десетилетия на XIX век са построени сгради като Рудолфинум (1881), Народния театър (1881-1883) и Националния музей (1891). Чешката интелигенция търси място, където да се събира и да организира културни и обществени прояви. Най-напред е избрано самото място – така наречения Кралски двор, където се е намирала резиденцията на няколко чешки крале от късното Средновековие. След това е обявен архитектурен конкурс, който е спечелен от архитектите Освалд Поливка и Антонин Балшанек. Официалното откриване

на сградата е малко преди Първата световна война, през 1912 г. Сигурно се досещате, че имам предвид емблематичната за пражкия сецесион сграда – Обществения дом (Obecní dům).

Красивата постройка е проектирана с голяма фантазия. Архитектурното решение е характерно за времето си: централен павилион с купол и странични крила. Фасадата е в стил сецесион с ренесансови и барокови елементи. В украсата участват най-бележитите за времето си чешки творци като Миколаш Алеш и Йозеф Мисълбек. Мозайката от цветно стъкло над главния вход, наречена *В прослава на Прага*, е дело на Карел Шпилар. Кметският балкон е украсен с *Факлоносци* на скулптора Карел

Новак, а скулптурните групи *Унижение* и *Възкресение* на нацията са на Ладислав Шалоун.

Интериорът буди усещането за церемониалност и официалност, но има и лиричен подтекст. Украсата е разточителна, властват розовият мрамор и ослепителната позлата (предвиденият бюджет е многократно превишен). Домът от самото начало е проектиран като многофункционална сграда за концерти, балове, изложби и дискусии. Има голяма концертна зала, клубни помещения, ресторанти, винарна, кафене и салони, носещи имената на известни личности на Чешкото възраждане. Почти всичко – от картините и скулптурите, до тапетите, бравите, завесите и вентилационните решетки, е създадено специално за Обществения дом. Значението на Обществения дом далеч надхвърля ролята му на ярка архитектурна творба, той е един от символите на чешката държавност. През 1918 г. от Кметския балкон е провъзгласено създаването на Чехословакия (затова и площадът се нарича Площадът на републиката). По време на Нежната революция през 1989 г. в него се осъществява първата среща между представителите на комунистическото правителство и новосъздадения Граждански форум, начело с Вацлав Хавел. Известни са градоустройствените планове на Хитлер за Прага, според които Общественият дом е трябвало да бъде унищожен като символ на чешкия дух.

Фасадата на Dům u Nováků в центъра на Прага

Бардът на Сара Бернар и на жените

Едно от най-известните имена, което е свързано с Обществения дом и допринася за неговия блясък, е Алфонс Муха. Много са гласовете, които са срещу ангажирането му. Изцяло негово дело е Централната кметска зала – от дизайна на посребрените брави до стенописите, в които е залегнал един от неговите лайтмотиви: славянството и корените на чешкия народ. Големият художник твори от ранна възраст и пътува из цяла Европа. Пробивът в кариерата му обаче идва през 1894 г., когато на 26 декември получава предложение да нарисова плакат за премиерата на пиесата „Жизмонда“ с участието на примата на парижката сцена Сара Бернар. Срокът е прословутото „за вчера“. Муха приема и рисува плаката за една нощ. В него прилага характерните за последвалото му творчество плавни линии, идеализация на героинята и изразително оформление на рамката във вид на арка. Плакатът предизвиква сензация в Париж и се превръща в колекционерска ценност. Сара Бернар е така възхитена, че сключва с художника договор за шест години.

Работата за Сара Бернар слага началото на другата любима тема на художника, която е една от централните теми на сецесиона: жената. В творбите на сецесионистите жената е и богиня, и жена. Чаровна, загадъчна и страстна. Същевременно е независима и еманципирана, предвестник на героините на Марлен Дитрих. Женските портрети навлизат в рекламите, продават цигарети, ликьори, кафе, бельо, колела и ютии.

„Виждам град голям!“

На границата на XIX и XX век Прага, както и другите големи европейски градове, преминава през съществена трансформация, за да се прероди в модерен мегаполис. Важна роля изиграват няколко фактора като събарянето на градските стени, благоустройството на Еврейския квартал и укрепването на десния бряг на река Вълтава. Всички тези промени предоставят поле за нови строежи, строят се наемни домове, хотели и банки, много от тях в стил сецесион.

Първият плакат на Алфонс Муха за Сара Бернар

През 1909 г. е завършен строежът на Централната гара, втората след Обществения дом представителна постройка на пражкия сецесион. За издигането ѝ е обявен архитектурен конкурс, спечелен от Йозеф Фанта. Тогава архитектът е на повече от 50 години, но това е постройката, която му осигурява истинска слава. В централния павилион на гарата Фанта като в обков поставя малко архитектурно бижу, наречено в последствие на негово име – Фантово кафене. По всички идеали на сецесиона от него струи изящност. Сводът е украсен с големи прозорци, през които нахлува обилна светлина. Парапетът е с фини извивки. Стените украсяват женски фигури и гербове

на градовете, свързани с Прага посредством железопътния транспорт. В богатата украса участват именити майстори като Станислав Сухарда и Ладислав Шалоун. Да не забравяме, че по онова време магистралата, която днес минава пред гарата, не е съществувала. Отпред е имало малък парк и улица. Близо до нея се е издигал новопостроеният Национален музей, от горния етаж на който се е виждала Пражката крепост. Една от най-драстичните промени в Прага е прокарването на широкия Парижки булевард. Градоустройствената идея е да бъде създадена връзка между Националния музей, Вацлавския площад, Староместкия площад и парка „Летна“. В рамките на тези планове е построено още едно украшение в стил сецесион – изящният мост, наречен на името на възрожденеца Сватоплук Чех – Чехов мост. Мостът е завършен през 1908 г. според плана на инженерите Ян Коула, Зденек Бажант и Ян Коларж. Богатата му декорация, изцяло в духа на сецесиона, е дело на няколко творци, между които Антонин Поп и Лудек Вурзъл. Стълбовете са украсени с бронзови факлоносци от едната страна и шестглави хидри, пазещи знака на Прага, от другата. На високи пилони в двата края на моста са поставени бронзови Виктории. Металният парапет е украсен с изящни детайли, много от които не са запазени – като изображенията в основата на лампите, представлящи живота покрай реката: салове с товари, разносвачи на вода, резачи на лед и други.

Сбогом

С идването на XX век чистите стилове, които траят столетия, изчезват. Новият век ги сменя като ръкавици. Преди единият да се е проявил напълно, вече настъпва следващият, взаимно се преплитат и допълват. Една от върховните прояви на пражкия сецесион – Общественият дом, още не е довършен, а някои вече смятат стила за безнадежно остарял. Точка и окончателен край поставя едно събитие, което изкоренява промена не само изкуството, но и хората: Първата световна война.

Ели Мандажиева

Снимка: архив

100 години българо-чешки дипломатически връзки

Отношенията между България и Чехия (бивша Чехословакия) след 1989 г.

Снимка: petarstoyanov.com

Президентите Петър Стоянов и Вацлав Хавел в Прага, 28.2.1997 г.

1989 г. се оказва преломна за всички социалистически държави в Източна Европа, включително за България и Чехословакия. Рухва тоталитарният режим, създават се условия за демократично управление.

На 10 ноември 1989 г. на пленум на ЦК на БКП Тодор Живков е освободен от всички заемани от него постове. Една седмица по-късно в резултат на т. нар. „Нежна революция“ в Прага, в основата на която е протестната демонстрация на Вацлавския площад, оглавявана от Александър Дубчек и Вацлав Хавел, е сложен краят на комунистическото управление в Чехословакия. Премиерът и генерален секретар на ЧКП Милош Якеш подава оставка, а страната се преименува от Чехословашка народнодемократична република в Чехословашка федеративна република. На 29 декември с. г. за президент на страната е избран дисидентът Вацлав Хавел. В Чехословакия не са забравили военната интервенция и българското участие в нея, затова още през 1989 г. чехословашките управляващи се опитват да „изчистят“ случая – през лятото и есента на с. г. две от водещите политически личности от „Прахката пролет“, Александър Дубчек и Олдриж Черник, в писма до българското правителство искат то да преразгледа решението си от август 1968 г. за военна интервенция и да излезе с официално становище, което да не попречи на приятелските отношения

между двете държави. През лятото на 1990 г. Великото народно събрание в България приема и изпраща в Прага декларация извинение.

През следващите години отношенията между България и Чехословакия остават коректни. На 4 февруари 1991 г. е подписана *Декларация за двустранни отношения между България и Чехословакия, а на 6 април следващата година – Договор за приятелство и сътрудничество от президентите на двете държави Жельо Желев и Вацлав Хавел.*

На 25 ноември 1992 г. Чехословашката федеративна република приема закон за разделянето на страната на две независими държави – Чехия и Словакия, считано от 1 януари 1993 г. Още преди разделянето да влезе официално в сила, България изразява готовност да установи дипломатически отношения с двете нови държави. Българският посланик в ЧСФР Боян Ничев оглавява дипломатическата мисия на България в Прага, а за временно управляващ чешкото посолство в София е назначен Петър Поспихал.

Настъпилите вътрешнополитически промени в България и Чехословакия, създаването на необходимите предпоставки за преход към пазарна икономика и не на последно място, новата международна обстановка предрешават съдбата на двете организации на страните от Източния блок – Съвета за икономическа взаимопомощ (СИВ) и Организацията

на Варшавския договор.

В началото на 1990 г. в София се провежда 45-тата сесия на СИВ, на която се говори за радикални промени в икономическото сътрудничество между държавите от бившия Източен блок. На 28 юни следващата година на 46-тата сесия на СИВ в Будапеща се слага официално край на организацията. Само два дни по-късно, на 1 юли, в Прага държавите участници в Организацията на Варшавския договор подписват протокол, с който тя се саморазпуска.

Основен приоритет във външната политика на Чехословакия (от 1993 г. Чешката република) и България се превръща интеграцията им в европейските и евроатлантическите структури (Европейския съюз и НАТО).

И двете държави търсят нови форми на икономическо сътрудничество в рамките на бившия Източен блок. През лятото на 1992 г. България става една от 11-те държави учредители, които подписват Декларацията за Черноморско икономическо сътрудничество, а в края на с. г. по инициатива на т. нар. Вишеградска група в Краков (Полша) е създадено *Централноевропейското споразумение за зона за свободна търговия (ЦЕФТА)*. Членове учредители на новата икономическа организация са Чехословакия, Полша и Унгария. През есента на 1995 г. в град Бърно се провежда среща на премиерите на държавите членки на ЦЕФТА. На нея като наблюдатели присъстват България, Румъния и Литва. От българска страна официално е изявено желание за членство в икономическата организация.

Няколко месеца преди срещата в Бърно, на 23 юни 1995 г., в Прага между България и Чехия е подписан *Меморандум за либерализация на търговските отношения*. През септември с. г. в София е подписан двустранен договор за свободна търговия. В края на 1995 г. е подписан подобен договор и със Словакия. На 31 май 1996 г. българското правителство отправя официална молба

за присъединяване на страната към ЦЕФТА. На 17 септември 1996 г. България е приета за член на *Световната търговска организация (СТО)*. През следващите две години успешно приключват преговорите с останалите две членки на ЦЕФТА, Унгария и Полша. През 1998 г. България е приета за пълноправен член на организацията. Докато в края на 90-те години на ХХ в. Чехия е на 19-то място по инвестиции в България с 10 млн. долара, към октомври 2006 г. тя е сред 10-те най-големи инвеститори в българската държава. За периода 1992–2006 г. чешките капиталовложения там възлизат на 418 млн. долара. Създаден е *„Клуб на чешките предприемачи в България“*. През есента на 2004 г. Чехия вече има свой павилион на Пловдивския технически панаир, където са представени над 80 чешки фирми. Същата година ЧЕЗ стъпва на българския пазар, закупувайки няколко електроразпределителни компании, а две години по-късно и ТЕЦ-Варна. По този начин чешката компания се превръща в най-големия чешки инвеститор в България.

От средата на 90-те години на миналия век се наблюдава тенденция към по-интензивни контакти в политическата сфера и размяна на срещи на високо равнище.

През 1994 г. чешкият президент Вацлав Хавел посещава България, а три години по-късно Петър Стоянов идва на посещение в Прага. Милош Земан се оказва първият чешки премиер, който посещава България след разделянето на Чехословакия. През април 1999 г. той идва в София по

покана на българския си колега *Иван Костов*, придружен от министъра на финансите *Иво Свобода*, министъра на промишлеността и търговията *Мирослав Грегър* и министъра на земеделието *Ян Фенцъл*. Официалната визита включва срещи с българския президент *Петър Стоянов*, с председателя на Народното събрание *Йордан Соколов*, с български политици и икономисти. *Подписани са Договор за насърчаване и взаимна защита на инвестициите и Спогодба за сътрудничество в борбата срещу организираната престъпност и незаконния трафик на наркотици.*

През декември 2000 г. българският премиер *Иван Костов* връща визитата на своя чешки колега. Освен с *Милош Земан*, в Прага той се среща с президента Вацлав Хавел и с председателя на чешкия парламент *Вацлав Клаус*. В центъра на разговорите между двамата премиери са интеграционните процеси в двете държави, както и възможностите за по-интензивно икономическо сътрудничество. Милош Земан потвърждава подкрепата на Чехия за членството на България в НАТО и уверява българския гост, че Чешката република не само няма да въвежда визи за български граждани, но и ще въведе редица облекчения при пътуването им до нея.

За развитието на двустранните отношения в политическата сфера голям принос имат и редица български и чешки депутати.

През пролетта на 2002 г. председателят на чешкия Сенат *д-р Петър Питхарт*, един от създателите на „Харта 77“, заедно с група чешки сенатори от

различни чешки политически партии, посещава България. Неговите срещи с българския президент *Георги Първанов*, с председателя на Народното събрание *проф. Огнян Герджиков*, с премиера *Симеон Сакскобургготски* и с министъра на външните работи *Соломон Паси* се оценяват като желание на двете страни да задълбочат българо-чешките връзки.

В рамките на 39-тото народно събрание в България се създава т. нар. парламентарна *„Група за приятелство България-Чехия“ с председател Явор Милушев*. През 2005 г. той получава благодарствено писмо от президента Вацлав Клаус и е награден от посланик Петър Докладал със сребърен медал „Ян Масарик“ за „отличната четиригодишна работа“ като председател на групата и „истински приятел на Чешката република“.

Официалното посещение на чешкия вицепремиер и министър на външните работи *Цирил Свобода* през май 2003 г., както и на чешкия премиер *Владимир Шпидла* в България през есента се оценява като стремеж на двете държави към тясно сътрудничество относно подготовката на България за членството ѝ в НАТО и взаимодействието на двете страни по пътя към тяхната европейска интеграция. В този дух прозвучава и речта на Вл. Шпидла пред членовете на Атлантическия клуб в София: „Общата цел на ЧР и РБ е да влязат в европейските и евроатлантическите структури – на първо място в НАТО и ЕС. ЧР, която е член на НАТО, а през май 2004 г. ще стане и на ЕС, изцяло подкрепя усилията на България за влизането ѝ в двете организации и то не само на думи.“

В интервю пред българските медии Владимир Шпидла признава, че след 1989 г. българо-чешките отношения претърпяват известен застой, но че двете държави имат общи външнополитически приоритети – членството в НАТО и в ЕС.

Включването на *Милан Урбан* (министър на промишлеността и търговията) и *Ярослав Палас* (министър на земеделието), както и представители на редица чешки фирми в делегацията свидетелства за желанието на чехите да бъдат разширени и задълбочени търговско-икономическите връзки.

Ливия Клаусова, Георги Първанов и Вацлав Клаус по време на концерта под наслов „Milcho Leviev & Friends“, състоял се на 18 март 2009 г. в Испанската зала на пражкия замък „Храдчани“

Президентите Росен Плевнелиев и Милош Земан в Прага, 5.9.2016 г.

През следващите години българо-чешките отношения в политическата сфера минават под знака на срещи на най-високо равнище.

В края на 2004 г. Вацлав Клаус пристига в България на тридневно официално посещение по покана на Георги Първанов. Богатата програма на чешкия президент включва среща с премиера Симеон Сакскобургготски, реч в българския парламент, посещение на Пловдив и Варна. В своите официални изявления В. Клаус на няколко пъти изразява подкрепата на Чешката република за приемането на България в ЕС. Той посочва, че жизненият стандарт на една държава зависи от самите хора и от това как работят, а не от самото членство в ЕС. Чешкият президент оценява високо развитието на чешко-българските икономически отношения – увеличаването на взаимния стокообмен, участието на чешки фирми в приватизацията на част от българската енергетика и увеличаването на броя на чешките туристи в България. Част от официалната програма на чешкия президент включва представянето на книгата „Вацлав Клаус – икономист, политик, държавник“ в столичния хотел „Шератон“ и организиран от Чешката електрическа компания ČEZ бизнес форум във Военния клуб.

Богатата програма на тридневно посещение на В. Клаус в България дава основание на Петър Докладал да оцени визитата му като „кулминационна точка на официалните контакти през последните години“. По покана на Вацлав Клаус на 25 септември 2005 г. на официално

посещение в Чешката република пристигат българският президент Георги Първанов и съпругата му. Г. Първанов се среща с чешкия премиер Иржи Пароубек и с председателя на Сената на Чехия Пршемисъл Сobotка, с кмета на Прага Павел Бем. Официалната програма включва още посещение на гр. Бърно и археологическия ареал Микулчице, както и среща с хейтмана на Южноморавската област Станислав Юранек.

Чешката република е първата държава с двукамарна процедура, която ратифицира Договора за присъединяване на България към ЕС. През януари 2006 г. Долната камара на депутатите на чешкия парламент приема и на второ четене документа. В подкрепа на договора гласуват 155 депутати от 200-членния парламент.

Официалната визита на Сергей Станишев през февруари 2006 г. в Прага е първата на равнище премиери след приемането на Чешката република в ЕС. Основни теми на разговорите му с чешкия премиер Иржи Пароубек са членството на България в ЕС и двустранното икономическо сътрудничество. Премиерът Пароубек заявява: „България е един от ключовите партньори на Балканите и Югоизточна Европа и ние вече я виждаме като един от членовете на ЕС“. В подобен дух е и изказването на Вацлав Клаус, а именно, че страната му гледа на България като важен и стабилизиращ фактор на Балканския полуостров. В новогодишното си обръщение по случай настъпващата 2007 г. Вацлав Клаус приветства членството на

България в ЕС и заявява, че не желае нито тя, нито неговата страна да бъдат третирани като страна „втора категория“.

През ноември 2007 г. чешкият премиер Мирек Тополанек пристига на тридневно официално посещение в България. Той се среща с българския си колега Сергей Станишев, с председателя на Народното събрание Георги Пирински, с кмета на София Бойко Борисов, с представители на българския бизнес, както и със свои сънародници в Чехословашкия клуб „Т. Г. Масарик“, посещава Велико Търново. Заедно с вицепремиера и министъра на външните работи Ивайло Калфин М. Тополанек открива Българо-чешки бизнес форум. Ивайло Калфин оценява положително развитието на българо-чешките икономически отношения и припомня, че Чехия е първата страна член на ЕС, която е отворила трудовия си пазар за български граждани. От 22 до 24 май 2008 г. по покана на председателя на Сената Пршемисъл Сobotка на официално посещение в Чешката република е председателят на Народното събрание Георги Пирински. Той е приет и от президента Вацлав Клаус.

Израз на интензивните българо-чешки връзки в политическата сфера през следващите години е размяната на официални гостувания на най-високо ниво.

В началото на декември 2008 г. Вацлав Клаус за втори път посещава София. В рамките на официалната визита е представена книгата му „Синя, а не зелена планета. Кое е по-важно – климатът или свободата?“ В УНСС той изнася лекцията „Бъдещето на Европа – икономически и политически въпроси“. В началото на следващата година българският президент Георги Първанов „връща визитата“ в Прага. В негова чест чешкият домакин Вацлав Клаус организира джазов концерт в испанската зала на президентската резиденция „Храдчани“ в изпълнение на българския джазмен Милчо Левиев.

През 2010 г. България и Чехия отбелязват 90-годишен юбилей от установяването на официални дипломатически отношения.

По този повод тогавашният български министър на външните работи *Николай Младенов* пристига на двудневно посещение в Прага през октомври 2010 г. Освен срещи с членове на двете камари на чешкия парламент и с министъра на отбраната *Александър Вондра*, официалната програма на Николай Младенов включва и откриването на изложбата „90 години от установяване на дипломатически отношения между България и Чехословакия“ заедно с чешкия му колега *Карел Шварценберг* в сградата на чешкото външно министерство (Чернинският дворец). През есента на 2011 г. българският министър-председател *Бойко Борисов* начело на правителствена делегация пристига на официално посещение в Чехия. По време на двудневната си визита той се среща с чешкия премиер *Петър Нечас*, с президента на Чешката република *Вацлав Клаус*, с председателя на чешкия Сенат *Милан Щех* и с представители на българската общност. Българският и чешкият премиер обсъждат въпроси, свързани с влизането на двете страни в еврозоната. Петър Нечас изразява подкрепата на Чехия за влизането на България в Шенгенското пространство. Българският и чешкият министър на културата подписват договор за сътрудничество в областта на културата за периода 2012–2014 г. През март 2012 г. *Вацлав Клаус* отново посещава България, срещайки се с българския президент *Росен Плевнелиев*, премиера *Бойко Борисов* и председателя на Народното събрание *Цецка Цачева*. Росен Плевнелиев оценява като отлични двустранните икономически отношения и посочва, че има реална перспектива те да се разширят в областта на енергетиката, земеделието и винопроизводството. Той припомня, че чешките инвестиции в България вече надхвърлят 1 млрд. евро. Вацлав Клаус заявява, че в икономическо отношение двете страни не бива да гледат само на Запад, но и на Изток и на Юг. Той подчертава, че страната му подкрепя влизането на България в Шенгенското пространство. В рамките на официалната визита чешкият президент представя книгите си „Европейска интеграция без илюзии“ и „Къде започва утре“.

Премиерите Андрей Бабиш и Бойко Борисов в Прага, 5.11.2019 г.

Снимка: Фейсбук на Андрей Бабиш

Два месеца по-късно, в края на май 2012 г., вицепрезидентът на България *Маргарита Попова* посещава Чешката република. Тя се среща с председателя на чешкия Сенат *Милан Щех*, с председателя на Долната камара на чешкия парламент *Мирослава Немцова*, както и с представители на местната българска общност. Официалната визита на Маргарита Попова включва още посещение на културно-археологическия ареал Микулчице и паметника на светите братя Кирил и Методий.

Разгорелият се скандал в България в началото на 2013 г. около чешката енергийна компания ЧЕЗ не се отразява върху отношенията между двете държави.

През септември 2016 г. президентът Росен Плевнелиев е на официално посещение в Чехия по покана на президента Милош Земан. Те обсъждат миграционната криза, борбата с тероризма, сътрудничеството в сферата на сигурността.

В началото на 2018 г. на работно посещение в София е чешкият премиер *Андрей Бабиш*, който обсъжда с *Бойко Борисов* основните приоритети на българското председателство на Съвета на Европейския съюз, както и икономическите отношения между двете държави.

През май 2018 г. на посещение в Прага е вицепрезидентът *Илияна Йотова*. Тя разговаря с председателя на Сената *Милан Щех* и заместник-пред-

седателя на Камарата на депутатите на Чехия. Йотова се включва в честванията по случай 24 май в Микулчице, организирани от Българското посолство, и посещава Велеhrad. През ноември 2019 г. министър-председателят *Бойко Борисов* пристига в Прага, за да участва в Срещата на върха на държавите членки от групата „Приятели на кохезията“. Той се среща с премиера на Чешката република *Андрей Бабиш* и с министъра на външните работи на Чешката република *Томаш Петржичек*. На 9 юли 2020 г. българският министър на външните работи *Екатерина Захариева* идва в Прага по покана на чешкия си колега *Томаш Петржичек*. Двамата министри обсъждат подготовката на честването на 100-годишнината от установяването на официални дипломатически отношения между двете държави, предприетите мерки за преодоляване на пандемията от COVID-19, външната политика в рамките на ЕС. Екатерина Захариева и Томаш Петржичек се обединяват около мнението, че между двете държави съществуват отлични дипломатически отношения и че в последно време се забелязва тенденция на ръст на търговския обмен между тях.

Д-р Красимира Мархалева
/по материали от Чешкия център
в София, българския печат
и статията на проф. Искра Баева
„Един век приятелство“/

Сава Рясков: След съветската окупация ние престанахме да принадлежим към Европа

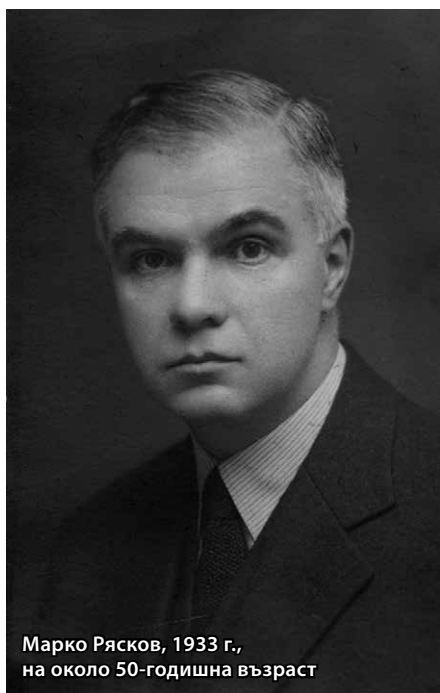
Д-р Сава Рясков е роден в София на 29 юли 1920 година. Това лято той навърши 100 години, но продължава да излиза всеки ден на разходка из Париж, където живее, да чете и да се интересува от новините. Разговаряхме по телефона и бях удивена от все така бистрата му мисъл, блестящата му памет и чувството му за хумор и самоирония.

Сава Рясков е средният син на Марко Рясков, бивш финансов министър и управител на Народната банка преди 1944, който има големи заслуги към България.

През 1965 г. д-р Рясков напуска България и се установява като очен лекар в Холандия, където работи в областта на още новия тогава метод на лечение, известен като „лазерна коагулация“. Публикуването на резултатите в тази област донася международна известност на д-р Рясков в средите на офталмологията и му осигурява преподавателско място в Медицинския факултет в Ротердам.

През 1987 г. д-р Рясков се пенсионира и днес живее във Франция, за да е по-близо до двете си дъщери и внучките си. Владее отлично френски, английски, немски и нидерландски език, автор е на мемоарната книга „Между два свята“, излязла на български и холандски, както и на много статии, публикувани в демократичния печат в България след 1989 г. Доскоро той пътуваше до България и правеше планински изleti. На 84-годишна възраст се качва с внучката си на връх Мусала.

На 10 декември 2020 г. почина съпругата му д-р Люба Рязова, родена в Лом на 12 януари 1922, която бе уважаван лекар дерматолог в клиниките в София, Есен и Ротердам, където бе работила. Редакцията поднася своите съболезнования на семейството.

Марко Рясков, 1933 г.,
на около 50-годишна възраст

В автобиографията си „Между два свята“ разказвате за родителите си, за средата, в която сте отраснали. В този разказ споменавате куража на майка Ви по време на земетресение в София през 1928 г., когато сте около 8-годишен. Какъв човек беше тя? Как понесе превратностите на съдбата, емиграцията на синовете си, арестите на баща Ви?

Мисля, че истинският характер на един човек се проявява най-вярно

при големи изпитания.

Земетресението се случи в края на пролетта през 1928 г. Вечерта беше тиха и топла. Внезапно земята започна да се тресе, а всичко въкщи така се залюля, че уплашени избягахме навън. Само майка ми не побегна. Най-напред изнесе заспалия ми малък брат, после на няколко пъти се върна в разлюляната къща, за да вземе одеяла за нощуване в градината, където се бяхме събрали разтреперани.

На 24 май 1945 г., когато тъкмо се бях завърнал от Виена след завършването на медицинското си образование, отидохме с майка ми на свиждане с баща ми, въдворен в лагера Бобовдол край Дупница. Тя беше седнала до железопътната линия. Когато пред нас, крачещ до линията, се появи прегърбеният човек, който цял живот беше ходил с изправен гръб, тя впери очи в него, стисна устни и започна да скубе тревата около себе си. Баща ми не успя да познае измършавелия си син и се разплака, но майка ми не пророни сълза.

През октомври 1968 г. големият ми брат Илия загина при автомобилна злополука близо до Амстердам. На съкрушените ми родители бе разрешено да дойдат в Холандия за погребението. Баща ми беше онемял от мъка. От време на време промъл-

вяваше: „Господи, защо не прибра мен?“ и потъваше наново в мълчание. Майка ми се суетеше около него и внуците и се опитваше да ги ободрява. Своята мъка беше скътала в душата си.

Писмата, които пращаше от Панчарево, след като бяха останали с баща ми сами и по-късно, след неговата смърт, никога не съдържаха жалби. Тя ги пълнеше с красотата на градината, всеки сезон различна. Не молеше никого от нас да дойде при нея, защото знаеше, че дошлият да я види повече няма да може да излезе от България.

Старата Ви къща е голяма и хубава. Каква е нейната съдба, в чий ръце попада след 9 септември?

Голямата хубава къща, в която израснах, имаше съдбата на всички хубави къщи в София след 9 септември 1944 г. – конфискация и даване на разположение на някого от комунистическите големци. В нашата къща се нанесе Антон Югов и остана, мисля, повече от 40 години в нея. Баща ми построява тази къща през 1922 г. При бомбардировките на София таванският ѝ етаж изгаря. След излизането си от лагера край Бобовдол баща ми го възстановява. Не вярвам по това време да си е въобразявал, че ще остане да живее в нея, но баща ми не можеше да търпи негов

имот да не бъде в изправност. Така, „в изправност“, неговата къща беше предадена на Антон Югов.

Чия собственост е днес?

Тя не е повече във владение на прокудената фамилия. С прогонването на собствениците на една къща оттам изчезва и духът, който е витаел в нея. Когато ми се случи да мина днес край бащината къща на ул. „Хан Крум“ 31, изпитвам горчивина и мъка, но не и желание да вляза в нея.

Разкажете за баща си. Марко Рясков е бил личност в България до девети септември 1944: известен финансист, следвал в Антверпен и специализирал в Мюнхен и Берлин, бил е управител на Народната банка и министър на финансите. Оставил е дълбоки следи в стопанската история на България, но и историографски следи с написването на своите „Спомени из моя живот“.

Професията на баща ми беше много „земна“. Тя беше тясно свързана с материалните грижи на хората. Знам, а той споменава и примери в своите спомени, че в своята кредитна дейност се е ръководил от верния си усет за това кое е възможно, кое е смислено и главно – кое е общополезно. Предпазвал е хората от грешни стъпки и е поощрявал начинания с добри изгледи за успех. Прагматичността може да бъде свързана с избягването на рискове,

но в делата на баща ми често е имало голям размах. Постигал е неща, които за другите стопански дейци в България са изглеждали непостижими, защото е умее да увлича хората, да им гласува доверие. Мисля, че още като ученик в Свищовското търговско училище и после като студент по търговски науки в Антверпен е разбрал каква роля играе доверието между хората в материалните им взаимоотношения. Без да бъде наивен или неразумно доверчив, изхождаше от правилото, че хората, с които работи, са порядъчни и заслужават доверие.

Марко Рясков се е радвал на изключителен авторитет не само в България, но и сред финансовите среди в Европа.

Баща ми изпълняваше собствената си работа така компетентно и почтено, че с годините действително беше спечелил пълното доверие на финансовите среди не само в България, а и извън страната. През 1934 г. например успява да уреди само с едно телефонно обаждане до Виена аванс от един милион швейцарски франка. Това става, когато е току-що назначен за управител на Народната банка, която поради започналата през 1929 г. стопанска криза остава без валутни резерви и България не е била в състояние дори да издържа легациите си и българските студенти в чужбина, камо ли да плаща своите задължения към чуждите кредитори. Българските финансови

Марко Рясков в Хага, 1968 г.

институти преди него, вместо да кажат истината за състоянието на държавата, са давали голи обещания, следствие на което натискът на чуждите кредитори се е засилвал. През 1934 г. Марко Рясков е назначен за управител на Народната банка и бива изпратен веднага да води преговори в Лондон. На масата на преговорите срещу него са седели сър Остин Чембърлейн (бивш външен министър на Англия) и сър Ото Нимайер (директор на Английската банка). В Лондон Марко Рясков успява да убеди представителите на кредиторите, отпуснали заеми на България, в неплатежоспособността на бедната ни страна и да приключи преговорите изключително изгодно за България. Със своя доклад, но главно с достойното си поведение е успял да превърне началното недоверие на господата, с които е преговарял, в пълно доверие.

За него се разказват легендарни истории, като например как само за няколко седмици е успял да намери пари за неизплатените цели четири месеца заплати на държавните служители.

Да, когато като току-що назначен за министър на финансите Марко Рясков трябва да намери средства, за да плати три закъснели и една текуща заплата на държавните служители,

Тримата братя на ски в Чамкория

Колегите на д-р Сава Рясков от Очно отделение, Окръжна болница - София, 1951: д-р Левиев, д-р Балабанова, д-р Рясков, д-р Шумкова, д-р Попова

той получава нужния кредит без отлагане.

Възможността селските стопани в България, която е земеделска страна, да получават кредит въз основа на собствените си недвижими имоти, без да прибегват до заеми, които в крайна сметка ги разоряват, е наистина впечатляваща за времето си реформа и е заслуга на баща Ви. Разкажете повече за това.

Това става преди Балканската война. След като се запознава основно в Германия с кредитната практика в земеделски условия, 27-годишният Марко Рясков изготвя доклад за Българската земеделска банка, в който препоръчва ипотекарния кредит като най-подходящ за селското стопанство у нас. Този кредит освобождава селския стопанин от големите несгоди и от разоренията, с които е съпроводен кредитът срещу поръчители, който по форма е краткосрочен, а по същността си – дългосрочен. Текущата сметка, под каквато форма баща ми препоръчва да се отпускат ипотекарните кредити, дава възможност на селските

стопани да погасяват при добри реколти целия си или голяма част от дълга си и наново да теглят пари за покриване на стопанските си нужди. Разбира се от само себе си, че като правило селските стопани трябва окончателно да изплатят дълга си в продължение на уговорен срок, обичайно до 20 години.

Докладът му е бил до такава степен убедителен, че Управителният съвет назначава Марко Рясков за началник на такъв голям клон като Плевенската земеделска банка, за да може да проведе на практика своите препоръки. Тогава младият директор започва да обикаля с двуколка селата зиме и лете, за да убеди селяните, че тази форма на взимане пари назаем е по-добра от старата – с поръчителствата. Успява да спечели доверието на хората и реформата се осъществява.

Известно е, че баща Ви неведнъж е подавал ръка на изпаднали в беда хора.

Той обичаше да помага на хората, но помагаше така, че резултатите от помощта му да бъдат трайни. Не мога да пропусна да спомена и

благотворителната дейност на баща ми. Тя имаше преди всичко градивен характер, намерила израз в построяването на почивни станции за работниците от държавната печатница, за служителите на ръководената от него Кредитна банка, участието му в изграждането на детския преванториум при Трявна (със средствата на царица Йоана), както и на студентския санаториум при Владая.

Съдбата на баща Ви е драматична. На 13 септември 1944 г. комунистите го арестуват и след като месеци наред е разпитван, бива изпратен в лагера Бобовдол. Една година по-късно обаче внезапно го освобождават и изненадващо го назначават за директор на Българска кредитна банка, която вече е станала собственост на Съветския съюз. Как си обяснявате назначението му и последвалото след това изселване на родители-те Ви?

Да, както на мнозина, съдбата на баща ми след 9 септември беше драматична и незаслужено тежка – два пъти по половин година следствия в Държавна сигурност, общо три години в напреднала възраст и с лошо здраве в концлагерите или така наречените „трудововъзпитателни общежития“ (ТВО), изселване, конфискация на всички имоти, без право на собствено жилище, без истинска пенсия. Това сухо изброяване на незаслужени удари, разбира се, не може да даде ясна представа за това, което е изживял почтеният човек през комунистическия режим. Но в този въпрос засягат едно интересно събитие – освобождаването на баща ми от лагера край Бобовдол и връщането му на работа в Кредитната банка. Тази банка е била със значително участие на Дойче Банк, а по силата на примирието между СССР и Германия цялото имущество на Германия в България става съветска собственост.

Съветските финансисти, изпратени да приемат Кредитната банка, обаче се виждат затруднени и не могат да се ориентират. По тяхно желание съветското военно представителство в София изисква освобождаването на баща ми, за да ги въведе в организацията на ръководената от него в

продължение на 40 години банка. Дейността на банката е възстановена и след една година баща ми е посъветван да си подаде оставката.

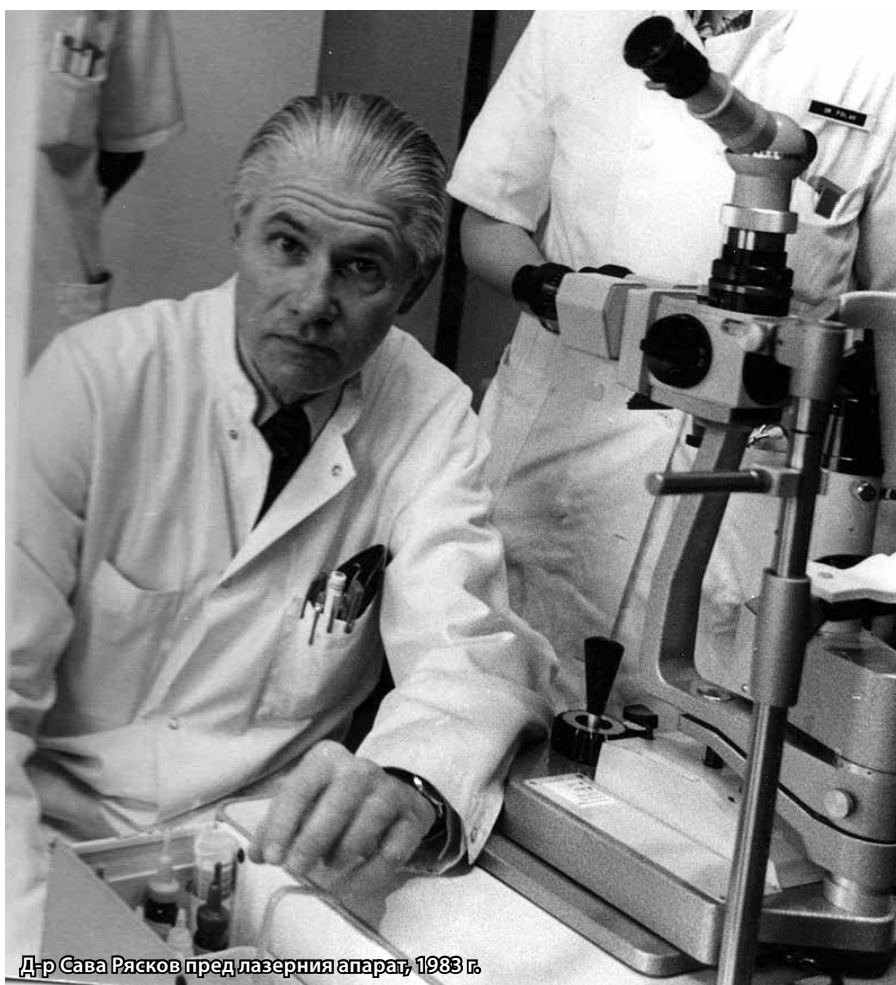
През април 1951 г. баща Ви отново е арестуван и е подложен на многобройни разпити в ДС – Горна Оряховица, набеден, че е шпионин. През май 1951 г. е откаран в Централния софийски затвор, където е разпитван до 22 октомври. В крайна сметка е изпратен в Белене за срок от 5 години. Тогава е бил на почти 68 години, страдащ от диабет и други заболявания.

Да, това е второто арестуване на баща ми. По това време той живее в Севлиево, почти откъснат от света, и поддържа единствено семейни контакти. През април 1951 г. през нощта точно срещу Великден, по тъмно в 4 часа сутринта е отведен под стража. Най-напред на разпит в Търново, после закаран в ДС в София за следствие. Бил е набеден, че дава сведения на американското разузнаване за стопанското състояние на България. Разпитите не успяват да докажат такава дейност. Въпреки това излиза решение за въдворяване за срок от пет години в лагера на остров Персин край Белене.

Баща Ви разговаряше ли с Вас или с майка Ви за годините в концлагера, когато излезе оттам?

Мисля, че съществуващите свидетелства за мъките на тези хора още не са проникнали в националната ни памет. Ако не се намерят писатели, историци, хора на изкуствата – главно кинодейци, които да се развълнуват от съдбата им, техните мъки ще останат неизвестни. Страхувам се, че жертвите на комунизма ще останат в историята само като бройки, ще мъждукат още малко време в паметта на своите близки – остарели и отиващи си свидетели, и ще бъдат забравени.

Освен мен и майка ми никой не е чувал разтърсващите викове на баща ми в малката спалня в Панчарево. Кошмарите си той не сподели. Не знам какво е сънувал, но съм чувал виковете му и съм виждал как майка ми нежно го събуждаше. Баща ми беше от тези хора, които не споделяха преживяванията си по време

Д-р Сава Рясков пред лазерния апарат, 1983 г.

на разпитите и в лагерите. Може би е разказвал нещо на майка ми, но само на нея и вероятно не всичко. Оставям на читателите на тези редове да си представят какво е пречило на горди и изпълнени с достойнство хора да споделят униженията и мъките, изтърпени в комунистическите затвори и концлагери. Тяхното мълчание заедно с мълчанието на убитите образува завеса, която ми се струва по-плътна от „Желязната завеса“ и която морално има още по-тежки последствия. Докато тя съществува, ще има хора в България, които да смятат 9 септември 1944 г. за светла дата, които ще минават край паметника на съветската армия в София без шмайзера на върха му да ги боде в очите и в душата.

Защо през 1945 г. не предпочетохте емиграцията, а се прибрахте в България?

„Да се учим, за да служим на България“ – баща ми така ни възпита и тримата. Добре, че поне големият ми брат Илия не се върна след войната.

А не знаехте ли какво ще последва след съветската окупация на страната?

Когато повечето от българските студенти във Виена тръгнахме към Родината, натоварени на открити камиони на българските военни части, които участваха в окупацията на града, никой не знаеше точно какво ни очаква в България. Малцина са предполагали, но никой нямаше представа колко се е променило всичко и колко още щеше да се променя.

Отначало работите със съпругата си като селски лекари в Бяла черква, в Градище и др. След това дълги години работите в Окръжна болница в София като офталмолог. Какви са спомените Ви оттам?

По стечение на обстоятелствата попаднах в очното отделение на Окръжна болница (тогава до Сточна гара) и станах очен лекар. В продължение на 14 години работих в Окръжна болница. Беше време на усилено учене и на борба за усъвър-

шенстване. Признанието от страна на колегите в болницата и извън нея не закъсня, но изгледи за научна и преподавателска работа нямаше. Тук искам да спомена, че когато кандидатствах за мястото в очното отделение на Окръжната болница, много се съмнявах, че като син на „народен враг“ ще го получа. Когато видях документите ми, началникът на очното отделение, който беше от еврейски произход, ме попита дали съм син на Марко Рясков. Потвърдих и за моя изненада д-р Левиев ми стисна ръката и ми заяви, че ще направи всичко възможно, за да бъде назначен в очното отделение. Баща ми беше взел участие в спасителната акция за българските евреи и д-р Левиев е знаел. Така произходът ми неочаквано ме вкара в бъдещата ми професия.

Как изглеждаше България от 1945 до 1965 г.?

Комунистическата власт успя да подмени естественото разслояване на всички общества по образование и професия с целенасоченото оформяване на категориите: „свои и чужди“ или на послушни поддръжници на режима с привилегии и на „врагове на народа“ с разнородни и унижителни ограничения. Първата група контролираше втората с властта си, но и с най-унижителното средство за управление – със страха, това примитивно чувство, внушавано от агентурната мрежа на Държавна сигурност. Масовото примирение, склонността към приспособяване надделяха постепенно над нуждата от свобода, от справедливост и човешко достойнство. Имаше и непримирими хора, които се опитваха да се борят. Немалко реагираха на лъжите и нелепостите с хумор, с вицове, които често водеха към лагерите и понякога към побоища до смърт. Животът в това ежедневие ми тежеше. Желанието да напусна България ставаше все по-силно.

Как се стигна до Вашата емиграция през 1965 г.?

Емиграцията ми се осъществи благодарение на няколко обстоятелства. През 1958 г. при кратко посещение на Холандия по покана на брат ми Илия обиколих няколко очни клини-

ки с цел да науча новости в очната хирургия. Една от тези клиники беше очната болница в Ротердам. Запознанството ми с оглавяващия тази болница професор постепенно се превърна в приятелство. По-късно аз споделих с него желанието си да напусна България и за да ми помогне, той ме покани през 1964 г. за едно лабораторно изследване в Ротердамската очна болница. По това време България беше почнала да покрива драстичната си нужда от валута, като изпращаше български специалисти в чужбина, главно в арабските страни, и ги задължаваше да дават голяма част от заплатата си на българските търговски представителства в чужбина. Затова и аз получих разрешение да работя няколко години в Холандия с условието да предоставям част от възнаграждението си. След това не се върнах повече.

Преживяхте ли културен шок в Холандия, идвайки от комунистическа България?

При попадането на ново място човек винаги открива необичайни неща. Ако тези открития не го измъчват, те нямат ефекта на шок, а по-скоро го обогатяват и стимулират. Шокирани бяха по-скоро холандците, когато им разказвах за условията, при които се живееше в България. Ако имаше нещо, на което трябваше да се нагаждам в Холандия, това бяха чисто човешките отношения.

Не тези на взаимно уважение, те бяха осъществени от първите дни след стъпването ми на холандска земя, а тези на създаване на човешка близост. Отначало холандската резервираност ме озадачаваше, но скоро разбрах, че липсата на външни прояви на топла сърдечност не означава, че тя не съществува. Професионалните ми връзки в Холандия бяха многобройни и интензивни. Причината беше естеството на работата ми, която до известна степен имаше „пионерски“ характер.

Вие имате големи заслуги в областта на лекуването на очните компликации у болните от диабет.

Заболяването на зрителната ципа, на ретината, причинено от диабета и което води до загуба на зрението, се нарича „диабетична ретинопатия“. Когато това заболяване, както е с много други болести, се открие навреме, неговият развой може да бъде овладян, т.е. ослепяването може да се предотврати. Лечението се извършва с лазерни лъчи. Когато започнах да работя в Холандия, това лечение още не беше общоприето. Аз бях усвоил техниката му по време на едногодишно пребиваване в очната клиника в град Есен, Германия. Тази клиника се ръководеше от човека, който въведе в офталмологията третирането на ретинни заболявания със светлинна енергия, т. нар. фотокоагулация. С въвеждането на лазерните системи това лечение

Семейство Рякови във вилата им в Панчарево с проф. Харолд Хенкес (завеждащ катедрата по очни заболявания и управител на болницата за очни болести в Ротердам, Холандия) и съпругата му през 1964 г. От ляво на дясно: проф. Хенкес и съпругата му, Любка – съпруга на средния син Сава, Радка – съпругата на Марко Рясков, внучките Радка и Нели, Марко Рясков

беше наречено лазерна терапия. С придобитите в Есен знания аз започнах да прилагам фотокоагулацията за лечение на диабетичната ретинопатия. Това беше новост в Холандия и като всяка новост това лечение бе прието доста резервирано. Публикуването на постигнатите от мен резултати, както и основният ми труд на тази тема, издаден през май 1972 г. (за съжаление два месеца и половина след смъртта на баща ми), ме утвърдиха като капацитет в тази област на офталмологията. Признанието в Холандия бе последвано от признание в Европа и отвъд Атлантика. Как щеше да се радва баща ми, ако беше доживял моя успех.

В медицинските среди в Холандия и до ден днешен името Ви се споменава с респект, имате и много признателни пациенти.

Холандските офталмолози и диabetолози ми изпращаха пациентите си и те – не много характерно за холандците, започнаха да проявяват привързаност. Това се дължеше до известна степен на готовността ми да бъда на тяхно разположение винаги, щом се налага. Обаждаха ми се понякога разтревожени късно вечер и аз ги приемах още на другия ден, макар и без предварително записан час. Може би това е причината, че все още не съм забравен.

В „Моята Одисея“ Стефан Груев, с когото сте били приятели, пише: „Пораженията от тоталитарния режим не засягаха само живота на хората – не им бяха причинили само страдания и материални щети. Засегната беше самата морална тъкан на обществото“. Споделяте ли тази оценка?

Казаното от Стефан Груев за увредената „морална тъкан“ на българското общество споделям изцяло и с болка. Болката беше присъща на много българи изгнаници, които не можеха без риск да се връщат в България. Болка изпитваха и всички по-стари хора вътре в България, чийто морал беше „изтъкан“ от родители и учители, писатели и историци във времето преди 9 септември 1944 г. Тяхната болка е била може би още по-дълбока, защото те съзнаваха, че

Бащината къща, узурпирана за над 40 години от Антон Югов

поведение в духа на старите добродетели би пречело на бъдещето на децата им. Те с примирение, а може би и със срам, приеха поведение, което осигуряваше оцеляването на семейството и някакви изгледи за добруване на децата им.

Когато сравнявате холандци, французи и българи, намирате ли много разлики?

Има много разлики, които са ми правили впечатление. Французите, например, обичат не само да се наслаждават на изтънчено ядене и пиене, но са и в състояние да говорят с часове на гастрономически теми. Смята се за лош вкус да се говори за цени. За холандците цените са нещо важно не защото им липсват средства, а защото не обичат да прахосват. И българите не харчат много, но не от пестеливост, а от нямаване на пари. А когато ги имат, изпитват суетна гордост да покажат, че ги имат. Външността и облеклото играят важна роля за французите, които ценят елегантността, обноските, красноречието. В Холандия „формата“ не играе съществена роля. Не е толкова важно как си облечен, а каква е твоята същност, не е важно как ще кажеш нещо, а какво ще кажеш. В България обществените дейци сякаш не могат да минат, без да отправят обидни нападки към инакомислещите. Освен това като че ли им е невъзможно да говорят, без да лъжат или да заобикалят истината. Хуморът на французите винаги съдържа подигравателни нотки. Самоиронията обаче се среща рядко. Холандците най-весело се смеят,

когато разказват комична история, в която самите те са жертва на някакви обстоятелства или на собствените си гафове.

В българския хумор има често нещо толкова абсурдно, че не можеш да не се смееш с глас; докато на френските и холандски шегки можеш да се задоволиш само с усмивка. Но най-болезнени за нас, българите, са разликите ни спрямо Франция и Холандия в гражданското ни поведение и в правораздаването. Да си пожелаем тези разлики постепенно да намалеят.

Коя България бе по-близко до Западна Европа – онази преди съветската окупация през 1944 г. или днешна България, вече член на Европейския съюз?

Ако говорим за морални критерии или за гражданско поведение, за отговорност спрямо професионалните задължения, българите в докомунистическа България не се различаваха много от хората в страните на цивилизования свободен свят. Селскостопанската ни продукция бе високо ценена извън България. Образованите българи бяха компетентни професионалисти в своята област, говореха с лекота по няколко езика, притежаваха ерудиция, култура и обноски. С една дума, в много отношения България бе истинска европейска държава. След съветската окупация България престана да принадлежи към Европа. Но аз вярвам с цялата си душа в младите българи и в идващите поколения.

Даниела Горчева

Снимка: Даниела Горчева

190 години от рождението на Панайот Хитов (1830–1918)

Детство и юношество

Панайот Хитов се появява на бял свят през далечната 1830 г. в град Сливен. Баща му е средно заможен животновъд. На 15-годишна възраст момчето вече работи като бакалин, месар и търговец на добитък. Във връзка с избухналият спор за наследството младият Панайот се сблъсква с турското беззаконие и на 18-годишна възраст напуска родния си дом.

Хайдушки живот

През 1858–1860 г. П. Хитов участва в хайдушката чета на Георги Трънкин, която кръстосва Сливенския Балкан. Четата с успех се сражава срещу турци, татари и черкези, които издевателстват над българското население. През 1860 г. по време на едно от сраженията срещу турците войводата Г. Трънкин пада убит и на негово място единодушно е избран П. Хитов. Поради все по-засилващия се натиск от страна на турските власти, през 1863 г. той се прехвърля с четата си в Сърбия. На следващата година П. Хитов сформира нова чета, с която тайно се озовава в българските земи. След краткотрайно пребиваване в Северозападна България и без съществени успехи четата отново се прехвърля в Сърбия. П. Хитов постепенно започва да си дава сметка, че главната цел на българите не бива да бъде личното отмъщение, а освобождението на българите и това може да стане само по пътя на организирана борба.

В Румъния

През пролетта на 1866 г. П. Хитов заминава за Румъния, където установява контакт с Георги Ст. Раковски. Времето се оказва подходящо за активизиране на революционната борба, тъй като се очаква избухването на военен конфликт между Сърбия и Румъния, от една страна, и Османската империя, от друга. Русофилската организация на заможните българи в емиграция „Добродетелна дружина“ с одобрението на Русия решава да финансира организирането на чети, които да „подготвят почвата“ за въстание в българските земи.

Войводата Панайот Хитов

Четите на Панайот Хитов и Филип Тотю преминават Дунав

П. Хитов и Филип Тотю са избрани за войводи на двете чети, които трябва поотделно да навлязат в българските земи. Четата на П. Хитов, наброяваща 30 души, чийто знаменосец е Васил Левски, през април 1867 г. първа преминава Дунав и се насочва към Стара планина. През юли неговата чета се среща с Филип Тотю и оцелелите четници от неговата чета в Стара планина. Преследвани от турците, четниците и техните войводи намират убежище в Сърбия. Сръбското правителство решава да използва П. Хитов за своите цели и за да го задържи, му отпуска ежемесечна пенсия.

Отново в емиграция (Сърбия и Румъния)

По настояване на Добродетелната дружина П. Хитов се заема с подготовката на Втората българска легия през 1867–1868 г. Тя има кратък живот и през април 1868 г. е разтурена. Поначали той вече има резерви относно ползата от създаването на въоръжени български чети и стига до убеждението, че с тях не е възможно да се подготви революция. Поради тази причина и поради настояването на сръбското правителство П. Хитов се опитва да убеди Хаджи Димитър и Стефан Караджа да не преминават с

четите си в българските земи, но не успява.

В началото на 70-те години П. Хитов установява тесни контакти с българските революционери в Румъния. Първоначално той се отнася скептично към плана на В. Левски за изграждането на Вътрешната революционна организация. Макар през 1872 г. да е приет за член на Българския централен революционен комитет, П. Хитов не може да вземе участие в работата му поради здравословни причини.

Панайот Хитов и Руско-турската освободителна война (1877–1878)

През 1875 г. П. Хитов е един от организаторите на Старозагорското въстание. С чета от български емигранти в Сърбия той взема участие в Сръбско-турската война (лялото на 1876 г.).

След обявяването на Руско-турската война през 1877 г. П. Хитов постъпва на служба при началника на руската разузнавателна служба ген. П. Паренсов, а по-късно се включва в Предния отряд на ген. Гурко и оказва помощ при преминаването му през Стара планина. С одобрението на руското командване той сформира чета, която охранява Хаинбоазкия проход, а в заключителния етап на войната се включва в армията на ген. М. Скобелев. За участието си той е награден от руското командване с два ордена.

След Освобождението

П. Хитов доживява свободата на своето отечество. Тъй като родният му град Сливен остава в Източна Румелия, той живее за кратко със семейството си в Русе и в София. През 1885 г. е назначен за околийски началник в Кула. Взима участие в Съединението през 1885 г. и в Сръбско-българската война. Заради своето русофилство той е преследван по време на Стамболовия режим. П. Хитов преживява тежко първата национална катастрофа (1913 г.) и следи с тревога събитията по време на Първата световна война. Умира на 22 февруари 1918 г. в град Русе.

Д-р Красимира Мархалева

190 години от рождението на Филип Тотю (1830–1907)

Филип Тотю по време на Втората легия, 1868 г.

Юношество и младост

Бъдещият хайдутин се ражда през 1830 г. в търновското село Вонеща вода под името Тотю Топалски. Той учи само няколко месеца в местното килийно училище, известно време работи като чирак, след което започва да помага на баща си в търговията с добитък. Едва 19-годишен, изпитва на собствен „гръб“ турските беззакония. Заради буйния му характер родителите му рано го задомаяват. Младият Тотю разбира, че не е роден за спокоен семеен живот, че не може да остане равнодушен пред турските издевателства, и скоро „хваща гората“.

Хайдутин

Като хайдутин младият Тотю първоначално действа сам, впоследствие оглавява чета, която отмъщава на турците, вършещи беззакония над мирното българско население. При престрелка с турците той е заловен, но успява да избяга от Сливенския затвор. В началото на 1864 г. Тотю потърсва убежище в Румъния, където известно време работи като градинар и отново се задомаява. Заминавайки за Букурещ, той се запознава с редица български революционери, сред които Георги Раковски. В резултат от разговорите между двамата Тотю се убеждава, че смисълът на борбата не е личното отмъщение, а освобождението на българския народ от османското иго. През 1866 г., в очакване на военен кон-

фликт между Османската империя и Сърбия, българската емиграция с одобрението на руската дипломация решава да подготви и изпрати чети в българските земи, които да дадат началото на българско въстание. Под влияние на тези настроения през пролетта на с. г. Тотю, под името Ради, напуска жена си и с 12 четници отново стъпва на българска земя. Следват неколkokратни сражения с турците, от които Тотю се измъква невредим по чудо. Неговите подвизи се разнасят навсякъде, за него се говори, че „куршум не го лови“ и че „скача като ламя“, а самите турци му дават прозвището „хвърковатия“.

Четите на Панайот Хитов и Филип Тотю

В края на 1866 г., след завръщането си в Румъния, легендарният хайдутин започва да се нарича Филип Тотю. Тук той се запознава с Панайот Хитов. През пролетта на 1867 г. с финансовата помощ на Добродетелната дружина двамата формират малобройни чети, с които трябва да навлязат на българска територия и да проведат агитация сред населението да се подготви за предстоящо въстание. Четата на Филип Тотю преминава Дунав през май и след поредица сражения с турците малка част от четниците оцеляват. Чак през юли те успяват да се срещнат с четата на Панайот Хитов. Макар и малобройни, двете чети стряскат турските управляващи. До голяма степен те допринасят българският църковен въпрос да бъде разрешен в полза на българите през 1870 г. чрез издаване на султански ферман за създаване на самостоятелна българска църква.

Къща музей на Филип Тотю в Две могили, Русенско

В Одеса

През 1867 г. Филип Тотю пожелава да се върне в Румъния при семейството си. Съвсем скоро под натиска на румънското правителство той напуска страната и със съдействието на руски дипломати се установява в Одеса, където живее до 1876 г. с руска пенсия. През този период той живо се интересува от дейността на българските революционери в емиграция, поддържа контакти с Васил Левски и Христо Ботев.

Филип Тотю и Източната криза (1876-1878)

През лятото на 1876 г. по настояване на руския генерал Черняев Филип Тотю заедно с новосформирана чета взима участие в Сръбско-турската война. Подобно на други хайдути, той се включва в Руско-турската война, участва в първите сражения при гр. Свищов. В началото на войната Филип Тотю се връща в Одеса, да прибере семейството си и да се върне в България, но минавайки през Румъния, е нападат от разбойници. Наклеветен е, че е искал да ограби румънска вдовица, и попада в затвора. Синът му междувременно се връща в освободена България, излъгва, че баща му е умрял, и успява да продаде бащината му къща на безценица. Филип Тотю е освободен едва през лятото на 1884 г. и се завръща в България. За участието си в руско-турската война той е награден с „кръст за храброст“.

В освободеното отечество

Завръщайки се в родината си, Ф. Тотю трябва да построи наново живота си. Той остава настрана от обществения и политически живот на България. Легендарният хайдутин е дълбоко огорчен от постъпката на сина си, забравен и изоставен от своите близки. Отпуснатата му пенсия от 200 лв. не му стига, известно време работи като лесничей в с. Острица, изкарва прехраната си със земеделие. Впоследствие Филип Тотю се премества да живее в с. Две могили. Неговият земен път завършва на 22 март 1907 г.

Д-р Красимира Мархалева

Докъдето се вижда България, все е обаятелна

За красотата на родината от планинските върхове разказва Георги Динов

Георги за мен е едно от онези интернет запознанства, които са доказателство, че социалните мрежи могат да служат и за нещо добро. Първо изпрати снимки до нашата „Слънчева храна“ – страницка, на която споделяме мисли и идеи, заговорихме се и... започнах да го следя. И понеже по душа съм морски човек, тръгнах на удивително пътешествие из места, за които и не подозирах, че съществуват. Георги се превърна в мой пътеводител из красивите ни планини. С неговите снимки осъмвах сутрин, а вечер мечтаех, преди да заспя. Затова и реших да го помоля да разкаже повече за себе си. И ако може, да заведе всички нас на някой планински първенец. Да се насладим на нашата България. И понеже иде зима... нека се облечем дебело и да тръгваме!

Разкажи ни накратко за себе си, как се роди любовта ти към планините?

Роден съм във Видин и при хубава и ясна видимост от брега на реката, гледайки към Балкана в посока югозапад-югоизток, се очертават силуетите на масивите на Западна Стара планина с нейния първенец връх Миджур (2169 м н.в.). Още в ранните ми детски години гледката ме пленяваше и беше като магнит за зараждащи се мечти. Спомням си, когато за първи път се отправих сам и навлязох в горските дебри, следвайки маршрута, възприятията на сетивата някак се сливаха с шепота на омайните широколистни гори, аромата на билките, дивите цветя, нежната песен на вятъра. Омайно и възхитително. Птичи песни огласяха Балкана, песента на щурчетата беше тъй благозвучна. Вътрешно разговарях с планината в безмълвие и тишина, тъй и до ден днешен. В онзи ден преди много години се сбъдна една мечта, но се зародиха стотици други. Искях да съм горе, по върховете, при изгрев и по залез слънце, в бури, мъгли, виелици и снегове.

Исках да опозная чара, характера и нрава на планината през всичките ѝ годишни сезони. Искях да предизвикам себе си, да проявявам воля, разум, устрем и желание. Искях да уча за планината, да уча и себе си от нея. Планината дава, планината взима. Тя е безпристрастна. Не търпи безразсъдни герои. Планината е като свещен храм. Върхът на планината не се покорява и не може да бъде покорен, покоряваме единствено и само себе си, когато стъпим там горе. Искях да грабна фотоапарат в ръка, за да заснема и споделя красотата на нашите планини. Разбира се, никоя снимка не може да пресъздаде усещането да си там в реално време. Но радостта от споделеността винаги ми носи едно вътрешно удовлетворение. Никоя снимка не може да замени пълноценното изживяване на мига, затова снимането за мен винаги е било второстепенно. Родих се любовта към планините, родиха се предизвикателствата.

Забелязал съм, че обичаш повече зимата, а обикновено хората я

свързват с неприятни усещания. Какво ти харесва в нея?

Всеки един годишен сезон сред ниската и високата планина е уникално красив сам по себе си. Пролетта, когато се топят снеговете – реките са тъй буйни, водопадите пълноводни. Горите се пробуждат. Лятото планината е олицетворение на една вълшебна приказка и песен, тъй цветна, ухання, благозвучна. Есента е вълшебство и магия. Но дойде ли зимата, в мен започва да гори огън от страст по планината! Зимата планината си отдъхва от многочисленото човешко присъствие. Дни наред, понякога и седмици в началото на зимата, високата планина е забулена в облаци и мъгли. Виелици, вихрушки, леден сковаващ вятър брули върховете. Иде зима. Вали сняг и трупа, трупа, трупа... Настъпва момент, когато времето се стабилизира, снегът става подходящ за ходене и тогава вече отивам на гости на планината. Обожавам зимата във високата планина. Неописуемо красива леденобяла приказка цари там горе. Усещам колко сурова, безмилостна и безпощадна е планината през зимата, ако не подходиш с разум и премерен риск спрямо нея и спрямо себе си, разбира се. Колко мъничък и незначителен е човек пред нейното величие. Моля се от все сърце и душа планината да ме допусне до нейните покои и върхове, моля се да ме пусне жив и здрав след всяко следващо приключение. Моля ѝ се всеки път, вътрешно говоря с нея.

Суровият чар на белите ледени върхове е тъй магнетичен и опияняващ, красотата им е ненадмината. А когато стъпя горе, щастието е безмерно. Да съзерцавам или да поснимам

първо е дилема, която винаги ме е разколебавала за миг. Но сърцето прави своя избор. За да бъде горе по върховете на изгрев и залез, е сериозна работа. Винаги следя много внимателно метеорологичните прогнози, състоянието на снега и степента на лавинната опасност. Тръгвам в ранните часове на нощта с тежка раница на гърба, добра зимна екипировка, високоенергийна храна и термос, пълен с ароматен билков чай. Воля, устрем и желание. Тежко е. Много често от хижата до подножието на върховете затъването в снега е почти до кръста. Правенето на пътина часове наред е изтощително и коства големи физически усилия. Следя внимателно зимната колова маркировка.

Шага не бива. В подножието на скалистите и обледенени върхове задължително поставям алпийските котки, които забиват своите 14 остри зъба в леда и фирнования сняг. В съчетание с оголените обледенени скали, теренът изисква стопроцентова концентрация. Крачка подир крачка. Ах, тази сладка мъка! Зазорява се. Над облаците съм, понякога и в тях. Последни крачки. Горе на върха съм. Пейзажът е потресаващо красив и опияняващ. Забравям за умора, дискомфорт и несгода. Нюансите на зазоряване са тъй вдъхновяващи и чаровни. Слънцето рисува небосвода изпод хоризонта. И ето го изгревът. Първите лъчи пронизват очите и сетивата. Слънчевият вятър е тъй леден. Усмивката

Георги Динов на Мальовица

замръзва, радостта от гледката е неопишуема. Пълноценно изживявам мига, правя снимки за спомен, набързо се подкрепям с микс от сурови ядки, черен шоколад, мед и чай от термоса. Денят е къс през зимата. Отправлям се към друг, съседен връх, където да изживея и заснема залеза. Когато слънцето залязва, знам, че ме чака нощно слизване и спускане към хижата, което също отнема много часове. Концентрацията никога не трябва да се губи, дори и за миг. Обикновено се връщам попремръзнал, изключително изтощен, но и презареден. Мои близки хора все ми казват, че съм развил един мазохистичен екстремизъм, че колкото е по-студено, колкото по-сурови и екстремни са

условията, аз се чувствам по-добре. Диагнозата е вярна. Аз лично обожавам да замръквам високо горе в зимната планина, да спя в палатка или във високопланинските заслони. В ясните нощи да съзерцавам Млечния път и милиардите звезди.

Имаш ли си любим маршрут, по който поемаш, щом падне сняг например?

Разбира се, че имам любими маршрути. Първо към високите части на планината в Рила и Пирин. Впоследствие и в Стара планина и накрая към едно много специално за мен място – Белоградчишките скали в Предбалканския район.

А кое е всъщност най-красивото място, на което си бил?

О! Труден въпрос. Не мога да поставя оценка на определено място като най-красиво. Красотата се крие в мъничките и големи нещица. Тя е навсякъде около нас. Бих казал, че ме привличат най-високите и остри върхове на Пирин и Рила и техните високопланински тюркоазени езера. Привличат ме хармоничните и обלי извивки на балканските била в съчетание с острите зъбери и величествени пропасти. Няколкото стада волни и свободни диви коне, които обитават високата част на Балкана. Водопадите, реките и горите крият и разкриват неопишуема красота. Загадъчно мистичният скален свят на Белоградчишките скали е една друга, отделна реалност, където

По екопътека из Белоградчишките земи

Есенна красота от Белоградчик

дъхът спира, а възприятията на сетивата ликуват в безмълвие. Всички тези места са уникални сами по себе си със своята прелест през всички годишни сезони.

Как планираш пътешествията – по вече съществуващи трасета или измисляш свои собствени маршрути?

Понякога планирам, понякога сърцето спонтанно избира, понякога интуитивно се спирам на дестинация. Често се движа сред дивото извън пътеки и маркировки или просто решавам да направя свой маршрут, колкото и труден да е той. Обичам да се впускам в непознатото. Зимата обаче следвам почти винаги стандартните маршрути. Отклонявам се за някоя и друга снимка. Зимата е различно – шага не бива!

Обикновено съчетаващ планинските походи и със снимане. Кой е съвършеният кадър, който си направил – най-любимият ти?

Съвършен кадър за мен лично няма. Природата е съвършена с всеки един миг, който ни предоставя да изживеем. Любими са ми всички, защото остават прекрасни спомени от моментите, в които съм бил в прегръдката и покоите на Майката Природа. Не съм фотограф по призвание и професия, затова снимането в планинските преходи е второстепенно. Както и каквото дойде, какво-

то е – такова. Не може да изискваме от природата да ни предоставя съвършени мигове. Имам приятели фотографи, които обсебени и робуващи на фотографията, остават разочаровани от това, че не им се е дало да заснемат прелестен залез или изгрев. Натоварват се, вместо да се наслаждават и разтоварват. Губи се онази тънка и невидима нишка, онази взаимовръзка и взаимосвързаност между човека и природата. Затова аз лично не търся и не мечтая за съвършения кадър, нямам подобна потребност. На мен ми стига да съм там и да заснема мига такъв, какъвто е.

А случвало ли ти се е да се губиш? И коя е най-голямата опасност, когато човек е в планината?

Не. Никога не ми се е случвало да се губя. Но много пъти съм изпадал в ситуации, в които трябва мигновено да вземеш правилното решение. Имал съм много случаи, в които – качвайки се или слизайки в тъмната част на денонощието, климатичните условия рязко и внезапно се влошават. Това са падането на гъсти и непрогледни мъгли, виелици и вихрушки, обилни снеговалежи с ураганни пориви на парещ, ледено-смразяващ вятър, продължителни гръмотевични бури, откъсването на ледени снежни шапки и падане на лавини. Преживявал съм неведнъж всички тези непредвидени ситуации и, слава богу, винаги съм се измъквал невредим. От голямо значение е да познаваш района на планината много, много добре. Рискът винаги да е премерен. Планината учи, дава, но и не прощава безразсъдство и геройство. Тя не толерира подобно поведение и отношение. Характерът и нравът ѝ са непредвидими и трябва да сме подготвени за това. Опасностите, когато човек е в планината, са от различен характер. Но най-вече това са недостатъчното предварително разучаване на терена към маршрута, който сме си избрали за преход. Достоверна информация за метеорологичните условия, които предстоят. Подценяването на планината също е фактор, който не бива да се пренебрегва. Можем да катерим устремно върховете, но трябва да помним винаги, че е нужно и да слезем от тях. Поради физическото изтощение при катеренето, ако не се подходи правилно в това отношение по пътя към върха, от еуфорията и радостта,

Връх Мусала

когато го достигнеш, загубата на концентрация и отпускането може да изиграят много лоша шега на слязване. Това е закон! Следвам го и го спазвам, защото една грешна стъпка и крачка може да коства много.

Винаги си в нашите планини – имаш ли желание да отидеш в чужди, някъде надалеч?

Тъй като обожавам високите и остри върхове, които ме пленяват и омайват със своето величие, напомнят ми колко мънички сме, прекарвам доста време винаги, когато мога, в алпийските части на Рила и Пирин. Но Пирин е планината на моето сърце. Разбира се, че имам желание, не просто желание, не просто мечта. Бленувам за Хималаите. Загадъчни пориви като че ли носят душата и сърцето ми натам. Следя от дълги години как се развива световният алпинизъм, постоянно гледам фотографии от различни части на Хималайските планински вериги, дейността на шерпите, всички експедиции. Редовно се наслаждавам на нови документални продукции, свързани с изкачването на онези титани в небесата, които палят кръвта ми. Там, към края на света и небесата, е най-голямата ми мечта. Но човек винаги трябва да е щастлив и доволен от това, което има, дори някои мечти да не може да ги сбъдне поради куп различни обстоятелства. Патагония, Андите, Алпите и Кавказките планини са също един жадуван блян...

Как изглежда България от някой планински връх? Какво се заражда в такива мигове в сърцето ти?

Пролет край Белоградчик

Имаме красива родина. Обичам да съзерцавам нейната прелест от първенците на Рила и Пирин – връх Мусала и връх Вихрен. Във всички посоки, докдето поглед стига, е така обаятелна гледката. Върхове, планини, хребети, била, езера, гори, скали, реки, низини, язовири, градчета и селца.

Винаги са ме вдъхновявали стиховете на Иван Вазов за нашите планини и родина, погледната от върховете, които той е изкачвал навремето. Нека всеки да потърси, да прочете и да си припомни онези негови стихове, останали живи във вечността. Това, което се заражда в моето сърце, е свързано с миналото, настоящето и бъдещето.

Не бих искал да се впускам в подоб-

ни болезнени теми, но в последното десетилетие, тъй като е станало „модерно“ масово да се ходи в планината, виждам как изключително много хора се отнасят спрямо нея и нейните високопланински езера. Болна, тъжна и грозна гледка – не желая да се впускам в подробности. Една друга тема е масовото изсичане на горите – без думи! Затова в сърцето ми се заражда една надежда. Тя е следната: дано и идните поколения имат възможността да посещават планината в идентичния ѝ вид. Свята и чиста! Дано самоосъзнаването ни като деца на Майката Земя ни води със светли мисли и чисти сърца в планината.

Интервю на Краси Проданов

Съветите на Георги за всеки, който желае да тръгне към планините

Задължително да прочете информация за района и маршрута, който ще посети и обходи.

При възможност да си купи карта на конкретната планина и да я разучи.

Отново да потърси в нета и форумите информация относно преходите, ако разбира се, начинаещият реши да посети планината сам.

Набавяне на нужната и подходяща екипировка. Вода и храна.

Задължително следене на метеорологичната прогноза. Планината си има свой климат, който бързо се мени. Затуля някоя и друга дрешка в повече, макар и да не се използва, няма да е излишна.

Планинските служби винаги призовават и напомнят за правенето на застраховка.

Набавянето на номерата за връзка с планинската служба.

Винаги зареден телефон. Ако преходът или престоят е за по-дълъг период, трябва и външна батерия.

Към планината винаги трябва да подхождаме с уважение и разум. Да я опазим чиста!

Да ѝ благодарим, когато ни допуска при себе си и ни пуска обратно да се върнем по родните места живи и здрави!

Отношението към планината трябва да е огледало на отношението ни към всичко живо. Затова в планината трябва да ходим със светли мисли и чисто сърце!

Русе, огряно от миналото

Пътуване през няколко епохи, което завършва в нашата – ковидовата

Градът, рекламите, климатиците

простичка. Реката дели две държави. Макар че на брега точно е акостирал румънски кораб. Съвременната епоха прави така, че границите да са незабележими. Но въпреки това другият бряг е чужд, далечен. А на своя русенци са оформили приятна пешеходна зона. Става за разходки и романтични вечери... стига комарите да не са на друго мнение. Сега пък ни е напекло октомврийското слънце, затова и в един момент решаваме да потърсим сенките. Нали е обедно време, и русенските котки са изтощени. Спят безпаметно, а ние взимаме нещо освежаващо по пътя и продължаваме разходката.

Русе има река, но и прекрасни паркове. Един от впечатляващите е *Паркът*

Все ни се иска да преживеем нещо хубаво в България – да тръгнем на път и да се изгубим в очарованието ѝ. Затова и като получаваме поканата да идем в Русе, първо ни завладява ентузиазъм, но после идва ред на съмненията, на опасенията, че сега е сложно да се пътува и дори опасно... Така или иначе им обръщаме гръб и след един дълъг и объркан тегел от Прага през Варна и Бургас се озоваваме в града на Елиас Канети и... Дунав мост.

Началото ни носи смесени чувства – слизаме на пътнически терминал, чиито добри времена отдавна са отминали. Видът на автогарата и гарата е далеч от представите за комфорт. След посещение в тоалетната пък съвсем се хващаме за главите! Добре, че са русенските котки – вървим по малките улички към центъра, а те ни приветстват лениво с добре дошли. Една такава чаровна особеност на Русе е, че **жилищните блокове си имат имена**. Веднага го забелязваме и започваме да ги търсим по фасадите. Писатели, общественици, важни събития – може да живееш в блок „Лермонтов“ например или пък в „Съединение“. Разбира се, объркваме пътя – стигаме все пак до пешеходната зона и се озоваваме пред туристическия център. Сецваме се за хубавите карти,

които раздават обикновено в Чехия, и решаваме да проверим как функционират нещата в Русе. Усмивнат младеж веднага ни откъсва една от кочана, а в добавка ни връчва и добре изглеждаща брошура със забележителностите. После намираме хотела, следва настаняване и идва времето... да се запознаем с Русе. А като бродим някъде така, обичаме да се губим, че да откриваме за себе си най-невероятни ракурси в града. Правим го и тук – залутваме се по уличките, минаваме през парк и излизаме на реката. **Дунав е стихията и силата на града**. Но е много по-различно, отколкото например се усеща в Братислава или Виена. Причината е

На другия бряг е Румъния

на възрожденците. Прави обаче лошо впечатление българското старание да се заличава миналото.

И в Русе, и в други наши градове е практика старите гробища да бъдат развалени. В един момент започват да бодат в очите, защото градовете се разрастват и идва най-бруталното

Пантеонът е причудлива смесица от стилове

Катедралният храм от 17. век

решение. Така е и в Русе, макар че са запазени надгробните плочи на много герои. Навремето тук погребвали загинали при национално-освободителните борби. Тук е и гробницата на *Захари Стоянов*.

Още по-брутална обаче е съдбата на един от бисерите в града – **храмът „Всях Светих“ е съборен само за една нощ**, за да бъде построена на негово място костница – пантеон на възрожденците. Там са тленните останки на такива икони като *Любен Каравелов*, *Стефан Караджа*, *Панайот Хитов* и много други. Обиколихме я от всички страни, но честно казано, лъхна ни само студенина. Сградата е нещо средно между планетариум и православен храм – прилича на ковчег, попаднал не на място. Пиша го с искрено уважение към героите и делото им! Но на пантеона му липсва *човечност* – просто е студен и трудно би приласкал малките да погледнат с любов към миналото на родината ни.

Но след критиката идва ред на добрите думи... **В края на 2012 г. в Русе е възстановена и унищожената от комунистическия режим църква.** Намира се на друго място, но е символ на волята на русенци да оживят частица от безценното си минало. Десетки са фигурите, които се включват в усилията църквата да възкръсне. С много усилия са намерени планове на първоначалния храм от 1898 г. **Строежът продължава пет години и така новата църква е осветена през есента на 2017 г.**

Белна се и пред нашите очи – красива и чиста, а в утробата ѝ има много тишина и светлина. Може да ви се сторят прекалено силни тези думи, но усещането е сякаш Бог благодари на русенци за вярата им...

А вярата е най-хубавото в Русе!

Църквите са прекрасни и изпълнени с много благодост. Само заради тях да иде човек дотам, пак си заслужава.

Най-интригуващ сред тях е катедралният храм „Света Троица“.

Едно време на негово място имало параклис, но в началото на 17. век русенци решили да построят църква. По изискванията на османските власти я вкопали в земята. В църквата се влизало по дървени стълби, които днес са заменени от каменни.

А пред погледа се разкрива невероятен иконостас, за чийто произход

учените спорят и до днес. Именно там, пред него, човек си дава сметка колко трудно е било за предците ни да опазят българщината си, да останат верни на род и вяра. За това си струва да се замислим, докато се оплакваме от днешните си грижи. Да запалим свещичка и да помълчим. Това и направихме, а на портата отвън ни очакваше... поредният русенски котарак. Един от свещениците в храма изпрати да го нахранят, така че усмихнати поехме отново из града. Иначе Русе страда от типичните за българските градове проблеми. **Великолепните сгради свидетелстват за едно пищно минало**, което подказва защо градът е известен и като *Малката Виена*. Лошата поддръжка на сградите, неуместните реклами и твърде многото заведения обаче правят атмосферата по-скоро балканска. Намесват се и съвременните архитектурни недоразумения – като това до Операта да издига снага и да я обезличава съвременен мастодонт без никаква архитектурна стойност. Но залезът край Дунава е великолепен! Също и възможността човек да си даде сметка какво културно влияние е властвало само преди малко повече от сто години по нашите земи. Ако свържем миналото и бъдещето, такива перли като Русе ще възвърнат блясъка си. Защото да си модерен сега означава да съхраниш културните си корени. А в това отношение **Русе може да предложи повече от всеки наш град!**

Красимир Проданов

Нощно Русе

Република България уведоми на 6 ноември 2020 г. Европейската комисия, че не е в състояние да приеме предложената към момента преговорна рамка за Република Северна Македония и проекта на декларация към нея, тъй като тя не дава необходимите гаранции за изпълнение на поставените от страната ни условия.

Република България е най-силният и безкористен поддръжник на европейската интеграция на Западните Балкани, в това число и на Република Северна Македония.

Българската позиция изхожда изцяло от приетата още на 9 октомври 2019 г. Рамкова позиция, подкрепена от Народното събрание на Република България, където са заявени изискванията, с които нашата страна обвързва по-нататъшната си подкрепа за интеграцията на Република Северна Македония към ЕС.

Време е правителството на Република Северна Македония да се откаже от манипулативната теза, че България оспорва правото на самоопределение и идентичността на гражданите на Република Северна Македония или правото им да наричат езика си както пожелаят.

България е държавата, която първа в света призна независимостта на Република Македония, с което стартира процеса на международното признание на младата тогава държава, а през годините ѝ оказва помощ в най-тежките моменти. Тази помощ продължава и понастоящем.

Република България не приема обаче утвърждаването на идентичността на гражданите на Република Северна Македония да се извършва в конфронтация със съседните държави и в ущърб на техните национални интереси. (МВНР)

Министерството на външните работи изрази дълбоко възмущение във връзка с кошуновския акт на оскверняване на паметника на жертвите от кораба „Илинден“ в Охрид. Подобно отношение към паметта на българските туристи, загинали на 5 септември 2009 г., е недопустимо. Ден по-късно памет-

никът на брега на Охридското езеро в памет на българските туристи е възстановен. Оскверняването му бе осъдено от външното министерство на Република Северна Македония и от кмета на Охрид Константин Георгиевски.

Създателят на кардиохирургията в България проф. Александър Чирков почина на 24.11.2020 г. във Варна на 82-годишна възраст. Чирков завършва Висшия

Проф. Александър Чирков

медицински институт в София. През 1966 г. заминава за Западен Берлин и специализира при известния кардиохирург проф. Бюхлер в областта на мултиорганната трансплантация. През 1974 - 1976 г. специализира детска кардиохирургия в Бирмингам (Алабама, САЩ). През 1978 г. придобива специалност по белодробна и сърдечно-съдова хирургия в Университетска клиника, Франкфурт на Майн. През 1981 г. е професор по хирургия в Университета „Албрехт Лудвиг“ във Фрайбург.

През 1984 г. по покана на акад. Атанас Малеев, ректор на Медицинската академия, се завръща в България и извършва първата сърдечна трансплантация на Балканите през 1986 г. Създава и дълги години ръководи болницата „Св. Екатерина“. През 2005 г. проф. Чирков е уволнен от тогавашния министър на здраве-

опазването проф. Гайдарски. „Не мога да мразя, нито да отмъщавам; ако си отмъстителен - значи не си дорасъл да бъдеш добър християнин; никога не си спомням за стореното лошо: така са смятали за редно, така са го сторили. Подминавам ги с безразличие. Гледам напред, защото злобата те разяжда“, казва проф. Чирков.

Според американското списание „Форбс“ пандемията е създала десетки нови милиардери, чийто бизнес е свързан с ваксините срещу Covid-19, съобщава БГНЕС.

То публикува списък с 50 души - изпълнителни директори на фармацевтични компании и инвеститори, които през 2020 г. са станали милиардери. Сред тях са учените от американските компании „Пфайзер“ и „Модерна“ и германската „Бионтех“, създали ваксините срещу коронавирус, пише „Форбс“.

Списание ЛИК издава специализирани броеве по важни културни теми по идея на генералния директор на Българската телеграфна агенция Максим Минчев. Новото издание на ЛИК е посветено на писателя Антон Дончев, който навърши 90

години. Списанието представя житейския, творчески и академичен път на автора на романа „Време разделно“. Събрани са и най-ярките отзиви за книгата у нас и в чужбина.

Снимка: архив

Снимка: БТА

Пожар унищожи православната църква „Свети Архангел Михаил“ в Прага

Уникалната дървена православна църква, разположена в градината „Кински“, пламна на 28 октомври 2020 г. Пожарът беше потушен от екипи на пожарната. Пострадали няма, но църквата е почти унищожена. Според предварителните резултати от разследването причината за пожара е човешка грешка. Конструкцията на храма датира от втората половина на 17. век. През 1929 г. църквата е демонтирана и транспортирана с четири вагона от Подкарпатска Русия в Прага. Известна е като „подвижната“ църква. По това време Подкарпатска Русия е част от Чехословакия. Църквата е построена в т. нар. лемковски стил с елементи на селски барок. Дължината ѝ е около 14 метра, а широчината – 8 метра. Кулата, която се е срутила по време на пожара, е била висока 17 метра. В интериора преобладават три основни цвята – бял, зелен и червен, символизиращи вярата, надеждата и любовта. От 2008 г. храмът се

Църквата „Св. Архангел Михаил“ в Прага

използва от Православната църква в Чешките земи и Словакия. Пражката съветничка по културата и

туризма Хана Тршещикова инициира създаването на обществена комисия за възстановяване на изгорялата църква „Свети Михаил“.

Общината на град Прага се обърна към водещи институции като Националния музей, Института за национални паметници и Министерството на културата на Чешката република, които ще спомогнат за реставрацията на църквата.

Ако желаете да подпомогнете финансово реставрацията на православната църква „Свети Архангел Михаил“, бихте могли да направите това на съответната банкова сметка за дарения, открита с тази цел по инициатива на Пражката община:

500089822/0800.

Събирането на средствата ще продължи до 4 ноември 2021 г.

(по информация на Иржи Книтъл, председател на Комитета за националните малцинства към Пражката община)

Снимка: Деница Проданова

„Два студента“, „двама студента“ или „двама студенти“?

Съществителните имена от м.р. ед.ч., които завършват на съгласен звук, имат форми за мн.ч. с окончание **-И**: **студент/студентИ, университет/университетИ.**

Съществителните имена от м.р. ед.ч., които са едносрични, имат форми за мн.ч. с окончание **-ОВЕ**. Немалко едносрични съществителни от м.р. ед.ч. образуват форми за мн.ч. и с други окончания **-Е, -И, -ИЩА, -Я**: **син/синОВЕ, стол/столОВЕ, мъж/мъжЕ, ден/дниИ, път/пътиЩА, брат/братЯ.**

След числителното име 2, 3, 5 и т.н., въпросителната дума **КОЛКО** и местоимението **НЯКОЛКО** при **съществителните имена от м.р. за лица** се използват специални форми на числителните имена, например:

студент / много студентИ / Колко студентИ?

ДВАМА СТУДЕНТИ (не два студента)

ТРИМА СТУДЕНТИ (не три студента)

ПЕТИМА СТУДЕНТИ (не пет студента)

След числителното име 2, 3, 5 и т.н., въпросителната дума **КОЛКО** и местоимението **НЯКОЛКО** **съществителните имена от м.р. за нелица /животни и предмети/ се употребяват със специална бройна форма на -А, -Я, например:**

стол / много столОВЕ / Колко столА?

ДВА, ТРИ, ПЕТ СТОЛА

етаж/ много етажИ / Колко етажА?

ДВА, ТРИ, ПЕТ ЕТАЖА

ДУБЛЕТНИ ФОРМИ:

син / много синОВЕ, Колко синОВЕ? Колко сина?

ДВАМА СИНОВЕ, ДВАМА СИНА

ден/ много дниИ, Колко дниИ? Колко денА?

ДВА ДНИ, ДВА ДЕНА

Попълнете с подходящи форми на съществителните. Напишете с думи:

университет - много ...1 / колко ...2

град - много ...3 / 3 ...4

брат - 2 ...5 / много ...6

език - колко ...7 / 5 ...8

баща - 2 ...9 / няколко ...10

компютър - 3 ...11 / много ...12

син - много ...13 / колко ...14

коридор - 5 ...15 / няколко ...16

път - много ...17 / 2 ...18

цар - колко ...19 / 3 ...20

Ключ: 1. много -и, 2. колко -а, 3. много -ове, 4. три -а, 5. двама -я, 6. много -я, 7. колко -а, 8. пет -а, 9. двама -и, 10.

няколко -и, 11. три -а, 12. много -и, 13.

много -ове, 14. колко -ове, -а, 15. пет -а,

16. няколко -а, 17. много -ища, 18. два -я,

19. колко -е, 20. трима -е.

Галина Петрова

Абонамент

Интересува ли ви животът на българите в Чехия, България и в целия свят?

Абонирайте се за списание „Българи“, подкрепете своето българско списание! „Българи“ е едно от най-представителните списания на българската общност.

Годишният абонамент за 6 броя е само 180 Kč. Почтенските услуги поема сдружение „Възраждане“. Средствата можете да изпратите на сметката на сдружението 2201279334/2010 или по пощата на адрес: o.s. Vazražďane, Vocelova 3, 120 00 Praha 2.

Обадете ни се на GSM 777 196 322 или ни пишете на e-mail bulgari@atlas.cz

За контакти:
o.s. Vazražďane
Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2
Тел.: +420 777 196 322
bulgari@atlas.cz, www.bulgari.eu
Facebook: Bulgari Vazražďane

Българи брой 5-6/2020

Издател:

Гражданско сдружение „Възраждане“, „Воцелова“ 3, 120 00 Прага 2

Адрес на редакцията:
Vocelova 3, 120 00 Praha 2

„Българи“ излиза с финансовата подкрепа на Министерството на културата на Чешката република

Регистрационен номер в Министерството на културата на Чешката република: E 13282

Главен редактор:
Мария Захаријева

Редакционен екип:
д-р Красимира Мархалева, Красимир Проданов

Коректор: д-р Десислава Вилимовска

Сътрудници:
Снежана Таскова, Пламен Тотев, Даниела Горчева, Минка Атанасова, Раиса Андонова-Щурм, Златна Костова, Здравка Славова, Деница Проданова, д-р Десислава Вилимовска, Петя Константинова, Сирма Зидаро-Коунова, Евгения Бернщайн, Наталия Бояджиева, Васил Самоковлиев, Ели Мандажиева, Галина Петрова, Силвия Георгиева

Дизайн: Владислав Цонев

Година 19, брой 5-6/2020

e-mail: bulgari@atlas.cz
www.bulgari.eu

Печат: TISKAP s.r.o.

Цена: 60 крони
Годишен абонамент: 180 крони

Всички права запазени

Това издание или отделни негови части не могат да бъдат размножавани, публикувани и/или предавани по електронен, механичен, фотокопиран или друг начин, както и въвеждани в информационни системи, включително компютърни, без изрично писмено съгласие от издателя – Vazražďane

Позицията на редакцията може да не съвпада с мнението на авторите на публикуваните материали. Авторите отговарят за авторството на своите текстове.

Bulgari

Periodikum bulharske menšiny v České republice
Časopis je vydáván s finanční podporou Ministerstva kultury České republiky

Bulgari 5-6/2020

Adresa redakce a tel. spojení:
Vocelova 3, 120 00 Praha 2
221 419 838, 777 196 322
bulgari@atlas.cz, www.bulgari.eu

Ročník XIX
Periodicitá: 6
Náklad: 600 výtisků
Místo vydávání: Praha
Číslo vydání: 5-6/2020
Evidenční číslo: MK ČR 13282
Vydavatel: Vazražďane, Vocelova 3
120 00 Praha 2, IČO 26544229

„Българи“, списание за българите в Чехия

„Възраждане“ „Българи“ Абонамент Фото галерия Връзки

Архивни броеве

- 2005 година
- 2006 година
- 2007 година
- 2008 година
- 2009 година
- 2010 година
- 2011 година
- 2012 година
- 2013 година
- 2014 година
- 2015 година

„Българи“ 2015, брой 1
„Българи“ 2015, брой 2
„Българи“ 2015, брой 3
„Българи“ 2015, брой 4
„Българи“ 2015, брой 5-6

Списание „Българи“ 2015, брой 5-6

Разгледай списанието по рубрики - Съдържание:

Българската общност

- Музикален празник в Рудолфинум
- Среща с Елена Радичева I Коледна в Неделното училище в Бърно
- Коледна в училище „Възраждане“
- VII-Вълшебна Коледна в училище
- Алентен концерт в зала „Мартин“
- „Съединението прави силата“
- Симоон Симоон – един достоен българин
- Ансамбъл „Пирин“

Годишници

- Годишникът на Юна Добруджа на България
- Годишникът на Косово
- Забравеният подвиг на българските правници

Пътешествия и разходки

- Разходка в парка Пухоние
- Музей за история на изкуството във Виена
- Киото – културната столица на Япония
- Хирошима – градът-феникс

Култура

- Асен Блатечки: Аз съм един щастлив човек!
- Писмо до Юнеско от Прага
- Стойня Мутафова
- Прозорци към душата на художничката Мила Милчова
- Български работи
- Християн Милчев – поезия
- Фолклорът е във всеки българин
- Чудеса без начало и без край
- Софийският международен конкурс „Лирини гласове“
- За един неоканван въпрос
- Пловдив – европейска столица на културата 2019 г.

Българо-чешки връзки

- Как се пише и превежда постмодерен роман

Посетете интернет страницата на гражданско сдружение „Възраждане“ и на списание „Българи“
www.bulgari.eu Facebook: Bulgari Vazražďane

БЪЛГАРСКО УЧИЛИЩЕ „Д-р Петър Берон“ – ПРАГА ШАНС ЗА ВАШИТЕ ДЕЦА

www.bgschool.eu

Снимки на стр. 67: архив на сдружение „Възраждане“

Снимки на стр. 68: Здравка Славова

Българско неделно училище „Възраждане“

Прием на деца за предучилищна група и на ученици

Контакти: balgari@atlas.cz, 777 196 322

Адрес: Дом на националните общности, ул. „Воцелова“ 602/3, 120 00 Прага 2

Спирка на метро и трамвай: I. P. Pavlova

Павла Тесаржова и Мартина Хайкова

Павел Ворачек и Михаела Займи

Квартет „Шевчик“

Павла Тесаржова, Михаел Форщ, Матоуш Хасон, Мартин Хоудек

Коледен концерт на сдружение „Възраждане“ 22.12.2020 г., зала „Бохуслав Мартину“ – Лихтенщейнски дворец, Прага

Михаела Займи

Михаел Форщ

Павол Праженица

Квартет „Шевчик“